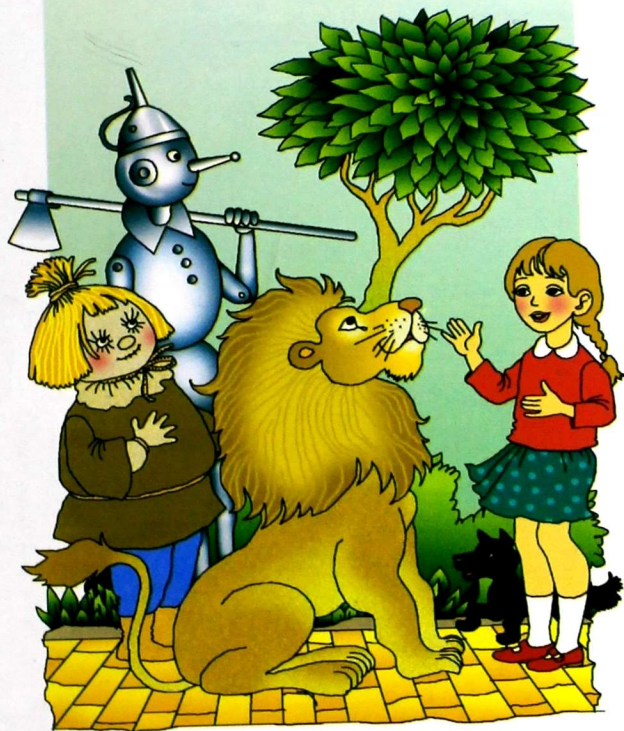

Кспр. 8917
В 64

Александр Волков

**ЗЫМЫРЫТ
ШААРЫНЫН
СЫЙКЫРЧЫСЫ**

УДК 82/821-93

ББК 84 Р 7-4

В 68

Волков Александр Мелентьевич

В 68 **Зымырыт шаарынын сыйкырчысы.** Мектеп жашындагы кенже балдар үчүн / Котор. А. Аралбаев. Сүрөт. Н. Радлов – Б.: Кутаалам, 2017. – 192 б.

ISBN 978-9967-9045-1-4

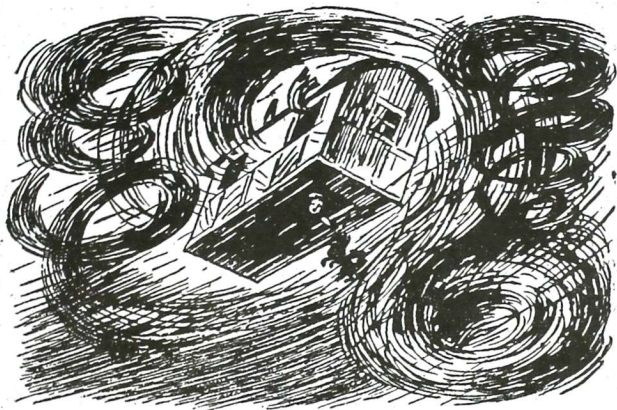
В 4803010201-17

ISBN 978-9967-9045-1-4

УДК 82/821-93

ББК 84 Р 7-4

© ЖЧК«Кутаалам», 2017.

БОРООН

Канзастын мейкин талаасында Элли деген кыз жашаган экен. Анын Фермер атасы Джон керээли кечке талаада иштеген, энеси Анна үй оокаты менен алек болгон.

Алар дөңгөлөктөрүн алып таштап, жерге коюп койгон арабанын кичинекей чүмбөтүнүн ичинде турушкан.

Үчдүн ичиндеги жасалгалары — буюмдары аз: кичинекей темир меш, шкаф, үстөл, үч орундук жана эки керебети бар эле. Үйгө жанаша, эшиктин дал жанына «бороондон жашына турган үңкүр» казып алышкан. Бороон-чапкын болгон убакта үй-бүлө ушул үңкүргө кирип отурушкан.

Талаа бороону фермер Джондун жеңил турак үйчөсүн далай жолу каңтара койгон. Бирок Джондун ындыны эч качан өчкөн эмес: шамал басылгандан кийин ал кичиине үйүн кайра тургузат, меш жана керебеттер орундарына коюлат, Элли астанадагы калай тарелкаларды жана кружкаларды жыйнайт, ошентип, экинчи бороон болгончо бардыгы тартиби менен тура берет.

Горизонттун дал өзүнө чейин айлананын бардыгында супурадай тептегиз болгон талаа созулуп жатат. Кээ бир жерлерден Джондун кичине үйүнө окшогон арзыбаган үй имиштер анда-санда көрүнөт. Алардын айланасында айдалган жерлер бар да, ага фермерлер буудай жана жүгөрү себишкен.

Элли үч чакырымга чейинки айланасындагы коңшуларынын баарын жакшы биле турган. Батыш жакта Боб жана Дик деген уулдары менен таякеси Роберт турчу экен. Түндүктөгү кичинекей үйдө балдарга укмуштуу жел тегирмен оюнчугун жасап берген карыя Рольф жашаган.

Ээн талаа Эллиге көңүлсүз болгон жок. Анткени, бул анын ата мекени. Элли мындан башка эч кандай жерди билчү эмес. Тоолорду жана токойлорду ал сүрөттөрдөн гана көргөн, алар Эллини кызыктырган жок, анткени, анын арзан китептериндеги сүрөттөр жаман тартылган эле.

Элли зеригип, көңүлсүз болгон убакытта, ал оюнкарак күчүгү Тотошканы чакырып алчу да, Дик жана Бобго карай жөнөйт же Рольф чоң атага барат, андан колго жасалган оюнчуксуз эч качан кайтчу эмес.

Тотошка үрүп, талаада секирип чуркайт, каргаларды кубалайт жана өзүнө, өзүнүн кичинекей ээсине чексиз ыраазы болот. Тотошканын жүнү кара, тик кулактары чуштуйган жана кичинекей жалтыраган көздөрү ойноктоп турар эле. Тотошка эч качан зерикчү эмес, керээли кечке кыз менен ойной берүүдөн да жадачу эмес. Эллинин жумушу көп. Ал чарба жумуштарында энесине жардам берет, атасы окууга, жазууга жана эсептөөгө үйрөтөт, анткени, мектеп алыста болчу, ага күн сайын барууга кыз али кичине эле.

Жай күндөрүнүн биринде кечке маал Элли крыльцого отурду да, жомокту угуза окуду. Анна кир жууп жаткан экен.

— «Ошондо күчтүү Арнаульф баатыр бою мунарадай сыйкырчыны көрүптүр, — деп Элли сөөмөйүн сапты бойлото

жылдырып, кыраатын келтирип окуду. — Сыйкырчынын оозунан жана таноолорунан атылып от чыгат...»

— Энеке, азыр сыйкырчылар барбы? — деп сурады Элли, китепти окуганын токтото коюп.

— Жок, көзүмдүн кареги. Сыйкырчылар илгерки убакытта болушкан, а азыр алар жоюлган. Алардын кереги да жок! Аларсыз да түйшүк аз эмес...

Элли күлкүнү келтиргендей мурдун чүйрүп койду:

— Кандай болгондо да сыйкырчысыз көңүлсүз. Эгерде мен күтпөгөн жерден ханша боло калсам, ар бир шаардын жана ар бир кыштактын сыйкырчысы болсун. Ал сыйкырчы балдарга ар кандай укмуштарды керсөтсүн, — деп сөзсүз буйрук берер элем.

— Мисалы, кандай укмуштарды? — күлүмсүрөп сурады эне.

— Кандай укмуштарды... Ар бир кыз жана ар бир бала эртең менен ойгонгондо жаздыгынын алдынан таттуу чоң пряник таап алгандай болсо... Же... — Элли өзүнүн эскирген түрү суук башмактарын жаман көз менен карап койду. — Же бардык балдардын жакшынакай жеңил туфлилери болгондой болсо...

— Сен сыйкырчысыз эле туфлилүү болосуң, — деп каршы болду Анна. — Атаң менен жарманкеге барасың, ал сатып берет...

Кыз энеси менен сүйлөшүп бүткөнчө, абанын ырайы бузула баштады.

Ушу убакыттын дал өзүндө алыскы-алыскы өлкөдө, бийик-бийик тоолордун ары жагында терең караңгы үңкүрдө турган каардуу сыйкырчы Гингема сыйкырдады. Гингеманын үңкүрү коркунучтуу эле. Анын шыбына эбегейсиз зор крокодилдин кебин илип койгон. Узун шырыктардын башына чоң-чоң үкүлөр конуп турушат, куйругун жип менен байлаган, кургатылган чычкандар пияздын башындай тизилип шыптан ылдый салаңдап турушат. Күлтүйгөн жоон узун жылан түркүктү айланып оролуп алган да, жалпак ала-була башын бир калыпта чайкап турат. Гингеманын кең-кесири үңкүрүндө таң каларлык жана үрөйдү учурган ар түрдүү укмуштар көп эле.

Көө аябай каптаган чоң казанында Гингема уу кайнатууда. Ал жипке байланган чычкандарды биринин артынан бирин үзүп алып казанга салат.

— Жыландын башы кайда житип кеткен? — ачууланып күңкүлдөдү Гингема. — Эртең менен мен баарын жеп койгон жок элем го!.. Ооба, ооба, мына алар, жашыл карапада турбайбы! Мына эми, уунун даңкы жайылат!.. Эми каргыш тийген кишилер көргүлүктү көрүшөт! Аларды көргүм келбейт. Дүйнөнүн баарына тарап кетишкен. Саздарды кургатышты! Токойлорду кыйып-кыркышты!.. Бакалдардын бардыгын керектен чыгарышты!.. Жыландарды кырып, жок кылып жатышат! Жер бетинде даамдуу эчтеме калган жок! Сөөлжан сыяктанган курттар жана жөргөмүштөр менен гана тамактанып, курсагыңды тойгуза албайсың да!

Гингема эти качып куураган сөөктүү муштуму менен мейкиндикти зекип-зекип койду да, жыландардын баштарын казанга сала баштады.

— Силерге көрбөгөндү көрсөтөм, жек көрүндү кишилер! Силердин ажалыңар мынакей, менин уум даяр болду! Бардык

токойго жана талаага чачам, ушу убакка чейин дүйнөдө болбогон катуу бороон болот!

Гингема күчүнүн бардыгынча казанды кулагынан кармап булка көтөрүп алды да, үңкүрдөн алып чыкты. Ал казандагы кайнатылган уусуна чоң куургучту малды да, айланага чачып төгө баштады.

— Бороон бол! Кутурган жырткычтай бүт дүйнөгө уч! Жулуп ал, сындыр, кыйрат! Үйлөрдү оодарып ташта, асманга учуруп чык! Сусака, масака, лэма, рэма, гэма!.. Буридо, фуридо, сэма, пэма, фэма!..

Ал сыйкыр дубасын кыйкырып айтты да, тытылган куургучу менен ууну айланасына чачты, асман түнөрдү, булут чогулду, шамал ышкыра баштады. Алыстан чагылган жаркылдады...

— Талкала, жулкуп-булкуп жырт, сындыр! — жинденип өкүрүп-бакырды сыйкырчы. — Сусака, масака, буридо, фуридо. Бороон, бакаларга, чычкандарга, жыландарга, жөргөмүштөргө гана тийбе! Алар кубаттуу сыйкырчы Гингеманын, менин бакты-таалайыма, кубанычыма дүйнөнүн бардыгында дүркүрөп көбөйө берсин! Буридо, фуридо, сусака, масака! Адамдарды, айбандарды, канаттууларды жок кыл, бороон! Бир гана бакаларга, чычкандарга, жыландарга, жөргөмүштөргө тийбе, бороон! Мейли, менин — кубаттуу сыйкырчы — Гингеманын кубанычы үчүн, алар жер үстүндө жайнап көбөйө беришсин! Ошентип куюн уламдан-улам уюлгуп катуулады, чагылган жаркылдады, кулак тундуруп күн күркүрөдү. Гингема бир жерде туруп укмуштуу тегеренди, анын жеңсиз узун кара көйнөгүнүн этегин шамал делбиретти...

Гингеманын сыйкырынан чыккан бороон Канзаска чейин келип жетти да, мүнөт өткөн сайын Джондун кичине үйүнө жакындады. Алыскы горизонттогу кара булут калдайды, алардын арасынан чагылган жаркылдады.

Тотошка тынчсызданып, башын жогору көтөрүп ары-бери чуркады, эң ылдам учуп жүргөн асмандагы кара булутка карап корсулдап үрдү.

— Ай, Тотошка ай, сен кандай кызыксың, — деп айтты Элли. — Булуттарды коркутасың, а чындыгында өзүң коркуп жатасың ээ!

Өзүнүн аз өмүрүндө далай-далай жолу көргөн чагылгандан Тотошка чындыгында да аябай корко турган. Анна тынчсызданды.

— Кызым, мен сени менен дөөрүп отуруп алган турбаймынбы, көрдүнбү, кадимки катуу бороон жакындап келатат... Шамалдын катуу дуулдаганы анык угула баштады. Талаадагы буудай жапырылып жерге жатып калды да, анда дарыядагы бирин-бири кууган толкун сыяктуу болуп кетти. Ою онго, санаасы санга бөлүнгөн фермер Джон талаадан чуркап келди.

— Бороон, коркунучтуу бороон келатат! — деп кыйкырды Джон. — Жертөлөгө ылдамыраак кирип жашыңгыла, а мен сарайга малды киргизүүгө жүгүрөйүн!

Анна жертөлөнү көздөй жүгүрүп, капкагын ачты.

— Элли, Элли! Батыраак мында кел! — деп кыйкырды Анна.

Бирок бороондун шуулдашынан жана күндүн токтоосуз күркүрөгөнүнөн корккон Тотошка кичине үйгө качып келди да, керебеттин астына, эң алыскы бурчка жашынды. Элли өзүнүн жакшы көргөн Тотошкасын жалгыз калтыргысы келбеди, ошондуктан анын артынан чүмбөттү көздөй жүгүрдү.

Дал ушул убакытта таң каларлык окуя болду.

Кичине үй эки же үч жолу ала салып оодарылды. Ал бороондун так ортосунда — нугуна туш келип калыптыр. Куюн аны чимирилтип, жогору көтөрдү да учуруп жөнөдү. Корккон Эллиге чүмбөттүн эшиги жана Тотошка колунда сыяктанды. Эмне кылуу керек? Жерге карай секирейинби? Бирок кечигип калды: кичине үй жерден алда-канча бийикте учуп бараткан эле...

Жертөлөнүн жанында турган Аннанын чачын шамал уйпалады, колдорун жогору созду да, жанынын бардыгында кыйкырды. Сарайдан фермер Джон жүгүрүп келип, чүмбөт турган жерди көздөй үмүтү үзүлө чуркады. Баласыз калган ата жана эне, чагылгандын жаркылдаганынан мүнөт сайын жарык боло түшкөн караңгы асманга узак карап турушту...

Бороон дагы эле дуулдай берди, кичине үй ары-бери чайпалып, учуп баратат. Айланасында болуп жаткан окуяга нааразы болгон Тотошка, коркконунан үрүп, караңгы бөлмөдө ары-бери чуркады. Шашып калган Элли колдору менен башын мыкчып астанада отурду. Ал аябай жалгызсырап жатты. Шамал анын кулагын тундуруп дуулдады. Ага үй азыр эле жерге урунуп талкаланчудай болуп сезилди. Бирок убакыт өтүп жатты, а кичине үй дагы эле учуп баратат. Элли сыйпалап керебетке барды да, Тотошканы өзүнө кысып алып, жата кетти.. Шамалдын дуулдагында кичине үй бир калыпта ары-бери термелди, Элли катуу уктап калды.

САРЫ КИРПИЧ ТӨШӨЛГӨН ЖОЛ

Элли Жевундардын таң каларлык өлкөсүндө

Элли күчүктүн ысык нымдуу тили менен бетин жалап жана кыңшылаганынан улам ойгонуп кетти. Адегенде ага таң каларлык түш көргөн сыяктуу болуп көрүндү да, Элли ал түшү жөнүндө энесине айтмак болду. Бирок кулап жаткан орундуктарды, бурчтагы коңторулган мешти көрүп, мунун баары өңүндө болгондугун Элли түшүндү.

Кыз төшөгүнөн ыргып турду. Кичине үй кыймылдабайт. Терезесинен күн жаркырап тийип турат. Элли эшикке жүгүрүп келди, аны шарт ачты да, таң калганынан кыйкырып жиберди.

Бороон кичине үйдү укмуштай көркөм өлкөгө учуруп келип таштаптыр. Айланасында көк чөптүү аянт жайылып жатат. Анын четтерине абдан бышкан ширелүү жемиштери бар жыгачтар өскөн. Кичинекей аянтчалардан жакшынакай кызгылтым, ак жана көгүлжүн гүлдөрдүн клумбасы көрүнүп турат. Өзүнүн ачык-айкын жүндөрү жаркылдаган, чоңдугу бармактай чымчыктар абада пырпырап учуп жүрүшөт. Алтындай сары-жашыл жана кызыл көкүрөктүү тоту куштар жыгачтардын бутактарына конушкан да, таң каларлык бийик үн чыгарышып кыйкырышат. Жакын жерде туптунук суу шылдырап агып жатат. Анда күмүштөй жаркылдаган балыктар оюн салып жүрүшөт.

Кызазырынча чечкинсиз босогодо турган эле, жыгачтардын ары жагынан абдан кызык жана сүйкүмдүү кишилер чыгып келишти, мындайларды көз алдыңа элестетип гана көр! Эркектер көк баркыттан тигилген узун этектүү кемсел жана багелеги тар шым кийген. Бойлору Эллиден бийик эмес. Алардын буттарында кайырмалуу көгүлжүн кепичтери

жалтылдашат. Бирок Эллиге төбөсү чучтуйган калпактары баарынан көбүрөөк жакты: алардын төбөсүн айнек шарчалар менен кооздошкон, а жазы кырбууларынын астында кичинекей жылаажындар назик шыңгырап турушат.

Жеңсиз шөлбүрөгөн ак кийим кийген картаң аял үч эркектин астынан салабаттуу басып чыкты, анын чучтуйган калпагы менен жеңсиз шөлбүрөгөн ак кийминдеги майда-майда жылдызчалар жаркылдашат. Кемпирдин апакай чачы жайылып, ийиндерин каптаган. Алыстан, жемиштүү жыгачтардын ары жагынан топтошкон кичинекей эркектер жана аялдар көрүндү, аларшыбыранып жана жал-жал карашып, бирок жакындап келүүгө батына алышпай туруп турушат. Бул тартынчаак кичинекей кишилер кызга жакындап келишип, Эллиге карап жайдары жана анча-мынча чочулагансып жылмайышты, бирок кемпир Эллиге көз көрүнөө таң калып карады. Үч эркек бирге алдыга карай басышты да, башынан калпактарын чогуу алышты. «Шыңгыр-шың, шыңгыр-шың!» этишти жылаажындар. Элли, кичинекей эркектердин ээктери бирдеме чайнап жаткансып, токтоосуз кыймылдап турганын байкады:

Кемпир Эллиге кайрылды:

— Айланайын балам, сен Жевундардын өлкөсүнө кандайча келип калганыңды мага айтып берчи?

— Мени буерге мына бул кичинекей үйүм менен бирге бороон учуруп келди, — тарткынчаактап жооп кайтарды Элли.

— Кызык, абдан кызык! — кемпир башын чайкады. — Менин таң калгандыгымды сен азыр түшүнөсүн. Иш мындай болгон эле. Каардуу сыйкырчы Гингема алжып калганын мен «билгемин, ал адам баласын тыптыйпыл жок кылып, жер бетин келемиштер менен жыланга толтурмак болду. Ошентип сыйкырчылык искусствосундагы өзүмдүн билгендеримдин баарын колдонууга туура келди...

— Кандайча, айым! — Элли коркуп кыйкырып жиберди.— Сиз сыйкырчысызбы? Энем азыр сыйкырчылар жок деп айтпады беле?

— Сенин энең кайда турат?

— Канзаста.

— Мындай аталган жерди эч качан уккан эмесмин, — деди сыйкырчы эриндерин бекем кымтып. - Бирок энең кандай десе да, бул өлкөдө сыйкырчылар жана акылмандар жашашат. Буерде сыйкырчы төрт аял бар элек. Бизден экөөбүз — Сары өлкөнүн сыйкырчысы (ал менмин, ысмым Виллина!) жана Кызгылтым өлкөнүн сыйкырчысы Стелла — ак эдилбиз... А Көгүлжүм өлкөнүн сыйкырчысы Гингема жана Кызгылтым. Көпкөк өлкөнүн сыйкырчысы Бастинда—ашкан каардуу немелер. Сенин кичинекей үйүң Гингеманы былчийта басып таштады, эми биздин өлкөдө каардуу бир гана сыйкырчы калды. Элли айран таң калды. Өзүнүн жасалганынан бери бир таранчыны да өлтүрбөгөн, ушул кичинекей үй каардуу сыйкырчыны кандайча басып өлтүрө алды экен?

Элли айтты:

— Сиз, албетте, жаңылышасыз: мен эч кимди өлтүргөнүм жок.

— Бул тууралу мен сени айыптабайм, — жайбаракат каршы болду сыйкырчы Виллина. — Кишилерди кайгылуу балаадан кутказуу үчүн, бороонду кыйратуучу күчүнөн ажыраткан менмин жана жүзү кара Гингеманын түбүнө жетүү үчүн, бороон бир гана кичинекей үйдү учуруп кетүүгө мүмкүндүк бердим, анткени, мен өзүмдүн сыйкырдуу дубалары жазылган китебимди окудум, ал бороонду ар дайым токтотот...

Элли уялып жооп кайтарды:

— Бул ырас, айым, бороон болгон убакытта биз жертөлөгө жашынабыз, бирок мен кичине үйгө күчүгүм үчүн чуркап барган элем...

— Мындай акылга сыйбаган жоруктун болорун менин сыйкырдуу китебим алдын ала көрө алмак эмес! - деп сыйкырчы Виллина кайгыланды. — Демек, баарына мына бул кичине айбан айыптуу...

— Тотошка, ау-ау, сиздин уруксатыңыз менен, айым! — деп күтпөгөн жерден күчүк сөзгө аралашты. — Ооба, кайгырыпкайгырып мойнума алам, мунун баарына мен айыптуумун...

— Тотошка, сен кантип сүйлөп калдың? — деп таң кала кыйкырды Элли.

— Элли, бул кандайча болуп жатканын билбейм, бирок ау-ау, менин оозуман эриксизден эле адамдын сөздөрү чыгып жатат...

— Элли, көрүп жатасыңбы, — деп түшүндүрдү Виллина, — бул укмуштуу өлкөдө адам гана эмес, жаныбарлар да, атүгүл канаттуулар да сүйлөй алышат. Айлананы карачы, биздин өлкө сенин көңүлүңө жагабы?

— Өлкөңүз жаман эмес, айым, — жооп кайтарды Элли, — бирок биздин үйүбүздө жакшыраак. Сиз биздин мал корообузду карап гана көрүңүз! Биздин Саралабызды, айым, карап гана көрүңүз! Жок, мен ата мекениме кайтып кетким келет, энеме жана атама...

— Кайтып кетүүгө мүмкүндүк боло койбос, — деп айтты сыйкырчы аял. — Биздин өлкө бардык дүйнө жүзүнөн чөл жана эбегейсиз зор тоолор менен бөлүнгөн, алар аркылуу бир да адам басып өткөн эмес. Корком, кагылайын бөйтөгөйүм, сага бизде калууга туура келет.

Эллинин көздөрүнө жаш толду. Ак эдил Жевундар абдан кайгырышты жана алар да ыйлашып, көгүлжүм бет аарчылары менен жашын сүртүштү. Алар өксүп-өксүп ыйлоолоруна өздөрүнүн шынгырашы менен жылаажындар тоскоолдук кылбоо үчүн, Жевундар башынан калпактарын алышты да, жерге коюшту.

— А сиздер мага таптакыр-таптакыр жардам кыла албайсыздарбы? — деп кайгырып сурады Элли.

— Апей, баса, — Виллина эстей койду, — мен такыр унутуп калган турбаймынбы, менин сыйкырдуу китебим жанымда. Аны кароо керек: андан сен үчүн пайдалуу бир дубаны табармын...

Виллина кийимдеринин бүгүшүнөн көлөмү оймоктой кипкичине китепти сууруп чыкты. Сыйкырчы—Виллина тигиге «суфф» деп дем салды, таң калган жана азыраак корккон Эллинин көз алдында китеп чоңойгондон чоңоюп отуруп килейген томго айланды. Ал абдан оор эле, кемпир аны чоң таштык үстүнө койду.

Виллина китептин барактарына карады жана алар Виллинанын көз карашына ылайык өздөрү баракталып ачылды.

— Таптым, таптым!—күтпөгөн жерден сыйкырчы Виллина кыйкырып жиберди да, жай окуй баштады: — «Бамбара, чуфара, скорики, морики, турабо, фурабо, лорики, ёрики... Эгерде Элли үч жандыктын көксөгөн тилегин орундаса, бороон учуруп келген анын өлкөсүнөн кичине кызды үйүнө улуу сыйкырчы Гудвин жеткизет, пикапу, трикапу, ботало, мотало...»

— Пикапу, трикапу, ботало, мотало...— деп кудайга жалынып кайталашты Жевундар.

— А Гудвин деген ким?— деп сурады Элли.

— О-оо, ал биздин өлкөдөгү абдан улуу акылман,—деп жооп кайтарды кемпир.— Ал биздин баарыбыздан күчтүү да, Зымырыт шаарында турат.

— Ал каардуубу же ак эдилби?

— Анысын эч ким билбейт. Бирок сен коркпогун, үч жандыкты тап, алардын көксөгөн тилегин орунда, Зымырыт шаарынын Сыйкырчысы өзүңдүн өлкөнө кайтып баруу үчүн сага жардам берет.

— Зымырыт шаары кайда? — деп сурады Элли.

— Ал өлкөнүн борборунда. Улуу Акылман жана Сыйкырчы Гудвин ал шаарды өзү курган жана аны бийлеп турат. Бирок ал өзүн укмуштуудай жашыруун сыр менен курчап алган жана шаарды кургандан кийин, ал мындан көп-көп жыл мурда бүтсө да, аны эч ким көргөн эмес.

— Зымырыт шаарына чейин мен кантип жетем?

— Жол алыс. Буердегидей, өлкөнүн баары жакшы эмес..

Коркунучтуу жырткычтары бар чытырман түнт токойлор, кечип өтүүгө болбой турган катуу аккан дарыялар бар... , — Сиз мени менен бирге барбайсызбы— деп сурады кыз.

— Жок, кызым,— жооп кайтарды Виллина.— Мен Сары «өлкөнү узак убакытка таштап кете албайм. Сен жалгыз кетүүгө тийишиң. Зымырыт шаарына барчу жолго сары кирпич төшөлгөн, сен адашпайсың. Гудвинге барганыңда, андан жардам сура.

— Айым, мага буерде көпкө чейин жашоого туура келеби?— деп сурады Элли башын шылкыйтып.

— Билбейм,— жооп кайтарды Виллина.— Бул жөнүндө менин сыйкыр китебимде эчтеме айтылган эмес. Жөнөгүн, изде, күрөш! Сенин ишиң кандай болуп жатканын билип туруу үчүн, мен мезгил-мезгили менен сыйкыр китебимди ачып, карап турам... Кош, менин кымбаттуум!

Виллина эбегейсиз зор китепке үнүлүп тиктеди, а китеп «ошо замат жыйрылгандан жыйрылып отуруп оймоктой көлөмгө жетти да, жеңсиз чапанынын бүгүштөрүнө кирип жок болду. Куюн жетип келди, караңгы боло калды, караңгылык тарагакдан кийин, Виллина жок, сыйкырчы көздөн кайым болду. Коркконунан Элли жана Жевундар калтырашты, кичинекей кишилердин калпактарындагы жылаажындар да өзүнөн өзү шыңгырашты.

Баарынын көңүлү бир азыраак тынч алгандан кийин, Жевундардан эң кайраттуусу, алардын башчысы Эллиге кайрылды.

— Күч-кубаттуу перизат! Көгүлжүм өлкөдө сени куттуктайбыз! Сен каардуу Гингеманы өлтүрдүң да, Жевундарды боштондукка чыгардың!

Элли:

— Сиздер өтө сылык экенсиздер, бирок мында жаңылыштык бар: мен перизат эмесмин. Бирок сиздер, менин үйүм сыйкырчы Виллинанын буйругу боюнча Гингеманын үстүнө түшкөнүн уктуңуздар го...

— Буга биз ишенбейбиз, — деп Жевундардын башчысы көгөрүп каршы болду. — Ак эдил сыйкырчы кемпир менен ботало, мотало сүйлөшкөнүндү уктук, бирок биз сен да ашкан күчтүү перизатсың деп ойлойбуз. Анткени, өзүнүн үйү менен абада перизат гана учуп жүрө алат, көгүлжүм өлкөнүн каардуу сыйкырчысы Гингемадан бизди перизат гана бошото алмак. Гингема бизди көп жыл башкарды жана бизди күндүз да, түн ичинде да иштөөгө мажбур кылды...

— Ал бизди күндүз да, түн ичинде да иштөөгө мажбур кылды! — деп Жевундар хор менен айтышты.

— Ал бизди жөргөмүштөрдү жана жарганаттарды кармоого, андардан бакаларды жана сүлүктөрдү терүүгө буюрду. Булар анын эң жакшы көргөн тамагы эле...

— А биз, — Жевундар ыйлашты, — биз жөргөмүштөрдөн жана сүлүктөрдөн абдан коркобуз!

— А силер эмне үчүн ыйлайсыңар? — деп сурады Элли. — Алардын баары өтүп кетпедиби!

— Ырас, ырас! — Жевундар чогуу күлүштү, алардын калпагындагы жылаажындар шыңгырашты.

— Күчтүү мырза айым, Элли! — деп айтты башчы. — Гингеманын ордуна биздин акимибиз болууну каалайсыңбы? Биз, сенин абдан ак эдил экениңе жана бизди ар дайым жазалай бербесиңе ишенебиз!..

— Жок, — деп каршы болду Элли, — мен кичинекей гана

кызмын жана өлкөнү башкарган аким болууга жарабайм. Эгерде силер мага жардам кылгыңар келсе, силердин көксөгөн тилегиңерди орундоого мүмкүнчүлүк бергиле!

— Биздин каардуу пикапу, трикапу Гингемадан кутулсак деген бирден-бир тилегибиз бар эле! Бирок сенин кичине үйүң шарап! шарап! — аны жанчып таштады, эми биздин башка тилегибиз жок!.. — деп айтты башчы.

— Андай болсо, буерде мен кыла турган эчтеме жок. Мен кимдин тилеги болсо, ошону издеп табууга жөнөйм. Менин мына бул башмагым гана абдан эски жана жыртык, — булар алыс жолго чыдашпайт го. Ыраспы, Тотошка? — деп Элли күчүгүнө кайрылды.

— Албетте, чыдабайт, — деп Эллинин пикирине кошулду Тотошка. — Бирок сен кайгырба, Элли, мен буерде, жакын эле жерден бирдемени көрдүм эле, сага жардам кылайын.

— Сенби? — деп таң калды кыз.

— Ооба, мен! — Тотошка сыймыктана жооп кайтарды да, жыгачтардын ары жагына кирип, көрүнбөй калды. Бир мүнөттөн кийин Тотошка татынакай күмүш башмакты тиштеп кайра келди да, аны салтанаттуу түрдө Эллинин бутунун жанына койду. Башмактагы алтын таралга жаркырап турат.

— Сен муну кайдан алдың? — Элли таң калды.

— Азыр айтам! — деп энтиккен күчүк жооп кайтарып, көрүнбөй калды да, экинчи башмакты тиштеп кайра келди.

— Кандай татынакай! — деп Элли суктануу меней башмактарды бутуна кийип өлчөдү, — алар бутуна атайы өлчөп тиккендей чак келди.

— Мен чалгынга барган убакытта, — салабаттуу баштады сөзүн Тотошка, — жыгачтардын ары жагындагы тоодон чоң кара үңкүрдү көрдүм...

— Ай-ай-ай! — коркконунан Жевундар кыйкырып жибершти. — Ботом ал, каардуу сыйкырчы Гингеманын

үңкүрүнө кире турган оозу эмеспи! Сен ошого кирүүгө жүрөгүң кантип даады?..

— Мында корко тургандай эмне бар? Гингема өлдү да!— каршы болду Тотошка.

— Сен да сыйкырчы болсоң керек!— коркконунан башчы сыйынды,— башка бардык Жевундардын баштарынын ийкелишине ылайык калпактарынын кырбуусунун астындагы жылаажындар чогуу шыңгырашты.

— Мына, так ошондой, силер аны үңкүр деп атаганга кирип барганымда, мен ар түрдүү эң көп жана таң каларлык буюмдарды көрдүм, бирок кире бериште турган башмактар башкаларынан көрө мага көбүрөөк жакты. Кандайдыр сары көздөрү коркунучтуу чоң канаттуулар башмактарды алууга мага тоскоолдук кылмак болушту, бирок Тотошка өзүнүн Эллисине кызмат кылгысы келгенде, ал эчтемеден коркпойт эмеспи?

— Атаны сен ай, эр жүрөк кагылайыным! — деп Элли кыйкырды да, күчүгүн акырын көкүрөгүнө кысты.— Бул башмактар менен мен чарчабай канчалык болсо да жүрө алам...

— Сен каардуу Гингеманын башмактарын алганың абдан жакшы,— деп башчы Жевун Эллинин сөзүн бөлүп жиберди. Аларда сыйкырдуу күч бар сыяктуудай, анткени, Гингема аларды абдан керек учурда гана кие турган. Бирок ал кандай күч, биз билбейбиз... Ошентип, сен канткенде да бизден кетесиңби, ырайымдуу мырза айым Элли? — улутунуп сурады башчы.— Андай болсо биз жол азык алып келебиз...

Жевундар кетишти да, Элли жалгыз калды. Ал кичине үйүнөн бир сындырым нан тапты да, булактын жээгине отуруп, туптунук муздак суудан ичип, нанды жеди. Анан алыскы сапарга чыгууга камынды, а Тотошка, өзүн ар дайым шылдың кылган, ылдыйкы бутакка конуп турган кыйкырчаак сарала тоту кушту кармоого тырышып, жыгачтын түбүндө жүгүрүп жүрдү.

Элли чүмбөттөн чыкты, эшикти кынаптап жапты да, ага, бор менен: «Мен үйдө жокмун» деп жазды. Ошол убакытта Жевундар кайтып келишти. Алар ушунчалык тамак-аш алып келишкен дейсиң, алар Эллиге бир нече жылга жеткен болоор эле. Мында кой, каз жана өрдөктүн эти бар, жемиштерге толтурулган себеттер...

Элли күлкү аралаш айтты:

— Досторум, мага мынчалык көптүн кереги эмне?

Элли себетке азыраак нан жана жемиштерден салды, Жевундар менен коштошту да, оюнкарак Тотошкасы менен сапарга кайраттуу жөнөп кетти.

* * *

Кичине үйдөн алыс эмес жерде жолдун айрылышы бар эле: бир нече жол айрылып кетет. Элли сары кирпич төшөлгөн жолду тандап алды да, аны менен кайраттуу басып жөнөдү. Күн жаркырап тийди, чымчыктар сайрашты, таң каларлык жат өлкөгө учуруп келип ташталган кичине кыз, өзүн жакшы сизди. Жолдун эки жагы кооз көгүлжүм тосмо менен тосулган, алардан ары айдалган талаа созулуп жатат. Анда-санда бир жерде тегерек кичине-кичине үйлөр көрүнөт. Алардын чатырлары Жевундардын калпагынын чуштуйган төбөсүнө окшойт. Чатырлардын үстүндө айнектен жасалган шарчалар жалтылдашат. Кичине үйлөр көгүлжүм түскө боёлгон экен.

Талаада кичинекей эркектер жана аялдар иштеп жүрүшөт. Алар башынан калпагын алып, ызат кылып Эллиге жүгүнүштү. Анткени, күмүш башмак кийген кыз Жевундардын өлкөсүн каардуу сыйкырчыдан бошотконун алар билишчү, өзүнүн кичине үйүн Гингеманын башына түздөн-түз түшүрүп — шарак! шарак! — бастырып өлтүрдү.

Элли жолунда жолуктурган Жевундардын бардыгы

Тотошкага бир эсе таң калышып, бир эсе коркуу менен карашты жана анын үргөнүн угуп, кулактарын басышты. Ойноок күчүк кандайдыр бир Жевундун жанына жүгүрүп келген убакытта, андан тиги жанынын бардыгынча качат, анткени, Гудвиндин өлкөсүндө ит таптакыр болчу эмес.

Кечинде, Эллинин курсагы ачып жана кайда түнөөрүн ойлогон убакытта, ал жолдун жанынан чоң үйдү көрдү. Үйдүн алдындагы кичинекей аянтчада кичинекей эркектер жана аялдар бийлеп жатышат. Музыканттар кичинекей скрипка жана чоор тартышат. Ушул эле жерде балдар да ойноп жүрүшөт, алар ушунчалык кичине дейсиң, Элли таң калганынан көздөрүн бакырайтты: ал балдар куурчактай эле болчу. Террасага узун үстөл коюлган да, анын үстүндө жемиштер, жаңгак, конфет, таттуу тоочтор салынган идиштер жайнап турат.

Эллини көрө коюп, бийлеп жатышкан топ кишилердин арасынан узун бойлуу сулуу абышка чыкты (ал Эллиден баш бармакчалык гана бойлуу эле!) да, жүгүнүп:

— Мен жана менин досторум бүгүн биздин өлкөбүз каардуу сыйкырчыдан кутулгандыгын майрамдап жатабыз. Кичине Үйдүн күчтүү Перизатынан биздин тойго катышуусун суроого жүрөгүм даар бекен?

— Сиз мени эмне үчүн перизат деп ойлойсуз? — деп сурады Элли.

— Сен каардуу сыйкырчы Гингеманы — шарта-шарт! — жумуртканын кабыгындай былчырата жанчып таштадың, анын сыйкырдуу башмагы сенин бутунда, сенин жаныңда таң каларлык жаныбар жүрөт, андайды биз эч качан көргөн эмеспиз жана биздин досторубуздуң айтууларына караганда, ал да сыйкырдуу күчкө ээ...

Бул чакырууга Элли каршы боло албады жана ысмы Прем Кокус деп аталган абышканын артынан ээрчиди. Аны ханыша айымдай тосуп алышты, жылаажындар да токтобостон

шыңгырай берди, тыным албай бийлешти, аябаган көп таттуу токочтор да желди жана сан жеткис өлчөмдөгү суусундарды ичишти, кече башынан аягына чейин көңүлдүү, жанга жагымдуу болгондуктан, Элли уктаганы төшөккө жатар замат атасы жана энеси жөнүндө ойлоду.

Эртең менен, тамакты тоё жегенден кийин, Элли Кокустан сурады:

— Буерден Зымырыт шаарына чейин алыспы?

— Билбейм,— ойго батып жооп кайтарды абышка.
— Мен ал шаарга эч качан барган эмесмин. Эгерде Улуу Гудвинде бөтөнчө зарыл ишин болбосо, андан алыс болгонуң жакшыраак болор. Анын үстүнө Зымырыт шаарына чейинки жол өтө узак жана кыйын. Сага чытырман түнт токойлор аркылуу жүрүүгө, агыны катуу терең дарыялардан өтүүгө туура келет.

Элли азыраак кайгырды. Бирок бул Улуу Гудвин гана өзүн Канзаска кайра жеткирерин билчү, ошондуктан достору менен коштошту да, сары кирпич төшөлгөн жолго түшүп сапарын улантты.

Коркуткуч

Элли бир нече саат жүрүп отурду да, чарчады. Ал ары жагындагы созулуп жаткан талаада өскөн, бышкан буудай тосулган көгүлжүм тосмонун жанына эс алуу үчүн отурду. Тосмонун жанына узун шырыкты орнотуп койгон, ал шырыкта канаттууларды чочутуп кубалоо үчүн самандан жасалган каракчы сороюп турат. Каракчынын башы саман тыгылган мешоктон жасалган да, көздөрү жана оозу боёк менен чийилгендиктен, ал күлкү келгендей адамдын бетине окшоп калган. Каракчыга эски чапан кийгизген, ар кайсы жердеги жыртыктарынан сороюп саман чыгып турат. Башында кырылган эски калпак бар, андагы жылаажындарды

кесип алыптыр, бутуна кийгени — бул өлкөдөгү эркектер кие турган эски көгүлжүм кепич эле.

Каракчынын кебетеси кызык жана ошону менен бирге мееримдүү болчу. Элли каракчынын күлкү келгендей чиймеленген бетине ынтасын коюп карады да, күтпөгөн жерден каракчы өзүнө оң көзүн кысып койгонун көрүп, таң калды. Элли, мага кандайдыр бир укмуш көрүнсө керек: Канзастагы каракчылар эч кандай көз кысышпайт деген ойго келди. Бирок сөлөкөт абдан достук менен башын ийкеди. Элли коркуп кетти, а эр жүрөк Тотошка, ары жагында каракчысы менен шырык тосулган тосмого үрүп жүгүрдү.

— Кутмандуу күнүнөр менен! — деп куттуктады каракчы анча-мынча каргылданып.

— Сен сүйлөгөндү билесиңби? — таң калды Элли.

— Буерде бир карга менен айтыша кеткенимде сүйлөгөндү үйрөнүп алдым. Сен кандай, аман-эсен жүрөсүңбү?

— Ыракмат, жаман эмесмин! Айтчы, сенин көксөгөн тилегиң жокпу?

— Менинби? Деги айтпа, менин толуп жаткан тилегим бар! — Каракчы да ылдам-ылдам сүйлөп санай баштады: «Биринчиден менин калпагыма күмүш жылаажын керек, экинчиден, мага жаңы өтүк керек, үчүнчүдөн...

— Апей, болду, болду, жетишет! — деп Элли каракчынын сөзүн бөлүп жиберди. — Алардан кайсынысын абдан, абдан көксөйсүң?

— Абдан, абданбы? — Каракчы азыраак ойлонуп турду. — Мени буерден алып ташта! Чын-чынын айтканда менден таптакыр коркпогон каргага жек көрүндү коркуткуч болуп, буерде күнү-түнү сороюп туруу абдан көңүлсүз!

— Эмне, өзүң басып кете албайсыңбы?

— Жок, менин аркама казык сайып коюшкан. Эгерде сен аны сууруп таштасаң, мен сага аябай ыраазы болоор элем!

Элли шырыкты эңкейтти да, каракчыга эки колу менен жабышып, аны сууруп алды.

— Аябай-аябай ыраазымын! — деп жерге түшкөн каракчы күшүлдөдү.— Мен өзүмдү жаңы кишимин деп сезип турам. Эгерде калпагыма күмүш жылаажын, бутума жаңы өтүк алсам, эң сонун болор эле!

Каракчы кам көрө чапанын оңдоду, өзүнө жабышкан саманды силкип түшүрдү, буту менен шарак этип жерге секирип түштү да, кызга айланды:

— Коркуткуч!

— Сен эмне дедиң?— Элли түшүнгөн жок.

— Мен: Коркуткуч деп айттым. Мени ушинтип аташкан: анткени, мен каргаларды коркутууга тийиш элем. Сенин ысмың кандай?

— Элли.

— Жакшынакай ысым экен! — деп койду Коркуткуч.

Элли тигиге таң калып карады. Ал саман тыгылган жана жүзү сүрөттөй тартылган каракчы кандайча басып кеткенин жана сүйлөй алганын түшүнө албады. Бирок буерде Тотошканын ачуусу келди да, жек көрүп кыйкырды:

— А сен эмне үчүн мени менен амандашпайсың?

— О кокуй, айыптуумун! —деп Коркуткуч кечирим сурады да, күчүктүн алдыңкы бутунун таманын бекем кысты.— Өзүмдү тааныта тургандыгыма сыймыктанам: Коркуткуч!

— Абдан жакшы! А менин ысым Тото! Бирок жакын досторуна мени Тотошка деп атоого уруксат кылам!

— Эх, Коркуткуч, сенин абдан көксөгөн тилегинди орундаткандыгыма мен аябай кубанам!— деп айтты Элли.

— Кечирип кой, Элли,— деди Коркуткуч, буттарын кайрадан шарактатып,— бирок мен, жаңылыптырмын. Менин абдан көксөгөн тилегим—мээ алуу, мээлүү болуу эле!

— Мээ дейсиңби?

— Ооба, ооба, Мээ. Башыңа саман тыгылып турган кандай жаман...

— Алдаганың сен үчүн уят эмеспи?— деп Элли кекээрлеп сурады.

— Алдоо дегениң эмне? Мени кече күнү эле жасашкан, мен эчтемени билбейм...

— Сенин башыңа саман тыгылып, а башка кишилердин башына мээ бүткөнүн сен кайдан билдиң?

— Муну мага карга, мен аны менен талашып-тартышып айтышкан убакытта айткан. Иш, Элли, мына мындай болгон.

Бүгүн эртең менен менин жаныман килейген, бапсайган карга учуп өттү. Буудайдын башын чокуп жегенинен да жерге күбүп түшүргөнү көп болду. Андан кийин уялбастан менин ийниме конду да, бетимди чокуду. «Каарк-куурк!— адам күлгүдөй кызык каркылдады.— Мына ушундай каракчы! Кылча пайдасы тийген эме болсочу! Биз, каргалар, ушундан коркот деп кандай апенди фермер ойлоп тапты экен?...» Сен, Элли, түшүнөсүңбү, мен аябай ачууландым да, сүйлөөгө күчүмдүн бардыгынча аракет кылдым. Аракетим сая кетпей ордуна чыккан убакытта менин кубанганым ай! Бирок менин адепки сүйлөгөндөрүм куюлушпаганы белгилүү. «Чүш... чүш.. жогол желмогуз!— деп кыйкырдым. Ии... ии... мени чокуганыңды токтот! Мен пырт... шырт... мен коркунучтуумун!» Мен атүгүл колум менен карганын канатынан кармадым да, аны ийнимден опоңой силкип жибердим. Бирок да карга кенедей да уялып койбостон түз эле менин алдыма жүзү каралык менен буудайдын башын чокуп, күбүп, түшүрө баштады. «О-ой, таң калтырдың!— деди карга. — Эгерде аябай кааласа Гудвиндин өлкөсүндөгү каракчылар сүйлөй аларын мен анык билбейм! А баары бир, мен сенден коркпойм! Сен шырыктан түшө албайсың!» «Чүүш... чүүш... Жогол! Атаны шордуу мен ай, деп аз жерден озондоп ыйлабай калдым.— Ырас да, мен эмнеге жарайм? Жок дегенде каргадан талааны кайтара албайм».

— Өзүнүн бардык уятсыздыгы алдында, ал карга, кыя-зы мееримдүү канаттуу болсо керек,— деп улантты сөзүн Коркуткуч.— Мага карганын боору ооруду. «Сен анчалык эле кайгыра бербе!— деп карга мага кирилдеп айтты.— Эгерде сенин башында мээң болсо, сен бардык кишилер сыяктуу болот элең! Мээ — каргаларга да... жана адамдарга да керектүү зат!» Мына ошентип, кишилерде мээ бар экенин, а менде жок экенин билдим. Мен кубанычтуу кыйкырдым: «Ой-мей-мей-ме! Жашасын мээ! Мен аны өзүмө сөзсүз табам!.. «Бирок карга абдан чыргоо канаттуу, ал ошо замат менин кубанычымды суу куйгандай муздатты. «Карры-куррк!..— каткырып күлдү ал.— Эгер мээң жок экен, ал ошондой эле жок бойдон кала берет! Карры-куррк!..» Ошентип ал учуп кетти, а бат эле сиз Тотошка менен келип калдыңыз,— деп Коркуткуч өзүнүн аңгемесин бүтүрдү.— Мына эми, Элли, айткын: сен мага мээ бере аласыңбы?

— Жок, сен эмне! Сага мээни Зымырыт шаарындагы Гудвин гана бере алышы мүмкүн. Мен так ошого, мени Канзаска, атама жана энеме жеткизип коюшун суроо үчүн баратам.

— Ал Зымырыт деген шаар кайда жана Гудвин деген ким?

— Ырас эле сен аны билбейсиңби?

— Жок, — кайгылуу жооп кайтарды Коркуткуч.— Мен эчтемени билбейм. Сен көрүп турасың, мен саман менен толтурулганмын жана менин мээм таптакыр жок.

— Эх, чиркин, сен мага кандай аянычтуусуң!— деп кыз улутунду.

— Ыракмат! Эгер мен сени менен бирге Зымырыт шаарына барсам, Гудвин мага мээни сөзсүз бербейби?

— Билбейм. Бирок, эгерде Улуу Гудвин сага мээ бербесе да, азыркындан жаман болбойт.

— Бул айтканың туура,—деп айтты Коркуткуч.— Көрдүңбү,— ишенимдүү улантты ал,— мени жарадар кылууга болбойт, анткени, мага саман шыкалган. Сен мага ийнени житире сайышың мүмкүн, ошондо менин эч жерим оорубайт. Бирок эл мени акылсыз деп аташын каалабайм, а мээсиз деги эчтемени үйрөнө албайсың да?

— Бечара ай!— деди Элли.— Биз менен бирге жүргүн! Сага жардам кылышын мен Гудвинден сурайын.

— Ыракмат!— деп Коркуткуч жооп кайтарды да, кайрадан таазым кылды. Дүйнөдө бир гана күн жашаган каракчы үчүн жетишет, ал таң каларлыктай сылык эле. Коркуткуч биринчи эки кадам шилтөөгө кыз жардам кылды, ошентип, алар сары кирпич төшөлгөн жол менен Зымырыт шаарына бирге жөнөштү. Жаңы жолдош адегенде Тотошкага жаккан жок. Ал каракчынын айланасында жүгүрүп жүрдү жана бешманттын ичиндеги саманда чычкандын уясы болсо керек деп эсептеди да, аны жыттады. Ал

Коркуткучка касташып үрдү жана аны каап алчудай түр көрсөттү.

— Тотошкадан коркпо,— деди Элли,— ал сени каппайт.

— Ооба, мен да коркпойм! Саманды каап алуу деги мүмкүнбү? Себетинди мага бер, көтөрүп барайын. Бул мага оордук кылбайт: мен чарчабайт эмесминби. Мен сага жашыруун айтайын,— деп өзүнүн кирилдеген үнү менен кыздын кулагына шыбырады,— мен корко турган дүйнөдө бир гана нерсе бар.

— О! — деди Элли. — Ал эмне? Чычканбы?

— Жок! Күйүп турган ширеңке!

* * *

Бир нече сааттан кийин жол өңгүл-дөңгүл боло баштады. Коркуткуч улам-улам мүдүрүлө берди. Аңдар кезикти. Алардан Тотошка аттап кетип жатты да, Элли айланып өттү. Бирок Коркуткуч түз басып баратып, аңга кулап кетти да, сулдуйган боюнча жатып калат. Анын эч жери оорубайт. Элли колунан алып тургузат, Коркуткуч өзүнүн кополдугуна күлүп, андан ары кадамдайт. Андан кийин Элли жолдун боюнан жоон бутакты тандап алды да, аны таяк кылып алууну Коркуткучка сунуш кылды. Ошондо иш жакшыраак болду, Коркуткучтун жүрүшү туруктуу болуп бекемделди.

Анда-санда гана кичине үйлөр кезигет, жемиш жыгачтары таптакыр жок болду. Өлкөнүн эли азайып жана көңүлсүз боло баштады. Жолоочулар кичинекей булакчанын жээгине отурушту. Элли нан алып чыкты да, бир сындырымды Коркуткучка сунуш кылды, бирок ал сылык гана баш тартты.

— Мен эч кандай жегим келбейт. Бул мен үчүн абдан ыңгайлуу.

Элли мажбурлаган жок да, бир сындырым нанды Тотошкага

берди: күчүк сугалактык менен жалмап-жулмап жутуп жиберди да, дагы сурап арткы эки бутуна тик тура калды.

— Элли, өзүң жөнүндө, өзүңдүн өлкөң жөнүндө мага айтып берчи?— деп сурады Коркуткуч.

Элли Гудвиндин таң каларлык мына бул өлкөсүнө таптакыр окшобогон, жайды жайлата мунарыктап жана чаң уюп турган, кең жайылып жаткан Канзас талаасы жөнүндө далайга чейин айтып берди.

Коркуткуч ынтаасын коюп укту.

— Өзүңдүн кургакчыл жана чаң уюлгуган Канзасыңа сен эмне үчүн кайра баргың келип жатканын мен түшүнбөдүм.

— Сенин мээң жок, ошондуктан түшүнбөйсүң,— деп кыз кызуу жооп кайтарды.— Үйдө ар дайым жакшы.

Коркуткуч амалкөйлөнүп күлдү.

— Мага тыгылган саман талаада өскөн, кепти машиначы тиккен, өтүктөрүмдү өтүкчү ултарган. Менин үйүм кайда? Талаадабы, машиначыныкындабы же өтүкчүнүкүндөбү?

Элли шашып калды да, эмне жооп берерин билбей калды. Бир нече мүнөт унчугушпай отурушту.

— Балким, эми сен мага бирдеме айтып берерсиң?— деп сурады кыз.

Коркуткуч Эллиге жемелегендей карады.

— Менин өмүрүм эң кыска, мен эчтеме билбейм. Анткени, мени кече күнү гана жасашкан, ошондуктан мурда дүйнөдө эмне болуп, эмне койгондугу жөнүндө менин эч кандай түшүнүгүм жок. Бактыма, кожоюну мени жасаганда, ал адегенде кулактарымдын сүрөтүн тартты. Ошондуктан, айланамда эмнелер болуп жатканын мен уга алдым. Кожоюнума конок болуп башка Жевун келди, менин биринчи укканым анын: «Кулагы опсуз эле чоң болуп калыптыр!» деген сөзү болду— «Эчтеме эмес! Тупатуура!»— деп кожоюн жооп кайтарды да, менин оң көзүмдүн сүрөтүн тартты. Айланамда эмнелер болуп жатса, ошолордун бардыгын кызыгып карай баштадым, ант-

кени, сен түшүнөсүңбү — мен дүйнөгө биринчи жолу карабадымбы. «Ылайыктуу көзчөлөр экен! — деп айтты конок. — Көгүлжүм түстү аябаптыр!» «Мага бир көзү азыраак чоң болгон сыяктанат», — деп айтты кожоюнум экинчи көзүмдүн сүрөтүн тартып болуп. Андан кийин кожоюнум жамаачыдан мурун жасады да, оозумдун сүрөтүн тартты, бирок мен сүйлөөнү алигиче биле элек болчумун, анткени, мага ооздун эмне кереги бар экенин билген эмесмин. Кожоюнум мага өзүнүн костюмун жана калпагын кийгизди, алардан балдар жылаажындарды кесип алышкан. Мен аябай сыймыктандым, өзүмө өзүм карасам, мага кадимки адамдан эч айырмам жоктой көрүндү. «Бул жигит каргаларды укмуштай коркутат», — деди фермер. «Бирдемени билесиңби? Мунун атын Коркуткуч койгун!» — деп конок кеңеш берди, а кожоюн макул болду.

Фермердин балдары көңүлдүү түрдө: «Коркуткуч! Коркуткуч! Карганы коркут!» деп кыйкырышты.

Мени далаага алып барышты, шырык менен сайып коюшту да, жалгыз калтырышты. Сайылып туруу көңүлсүз болду, бирок Мен түшкөндү да билчү эмесмин. Канаттуулар кече күнү менден коркуша турган, а бүгүн болсо үйүр болуп алышты. Ушу жерде мага мээ жөнүндө айткан карга менен тааныштым. Эгерде Гудвин мага мээ берсе... абдан жакшы болор эле.

— Мен, ал сага жардам кылат деп ойлойм, — деп Элли Коркуткучтун көңүлүн көтөрдү.

— Ооба, ооба! Атүгүл карга да шылдыңдап жаткан убакытта, өзүндүн акылсыздыгыңды сезүү ыңгайсыз.

— Жөнөдүк! — деп Элли ордунан турду да, себетти Коркуткучка берди. Кечке жакын жолоочулар чоң токойго киришти. Жыгачтардын бутактары өтө ылдый салаңдап, сары кирпичтен төшөлгөн жолду калкалап калышкан. Күн батты да, аябай караңгы боло баштады.

— Эгерде конуп кетүүгө мүмкүн болгон кичине үй-

мүй көрсөң мага айткын,— деп өтүндү Элли уйкулуу үн чыгарып.— Караңгыда жүрүү ыңгайсыз жана коркунучтуу. Көп өтпөй Коркуткуч токтой калды.

— Мен оң жактан кичинекей тамды көрүп турам. Ошого баралы?

— Ооба, ооба!— Элли жооп кайтарды.— Мен аябай чарчадым дейсин?..

Алар жолдон бурулушту да, тамга бат эле жетип барышты. Элли бурчтан мохтон жасалган төшөнчү жана кургак чөп тапты да, Тотошканы кучактап ошо замат уктап калды. А Коркуткуч тамдагылардын тынчтыгын коргоп босогодо отурду. Коркуткуч эшикти бекерге кайтарып отурбаган экен. Жонундагы жүнүндө ак тилкелери бар жана чочконукундай тумшугу кара кандайдыр бир жырткыч түн ичинде тамга кирүүгө аракеттенди. Баарынан да муну Эллинин себетиндеги тамактын жыты ээликтирди, бирок Коркуткучка Эллини чоң коркунучтуу окуя күтүп тургансып көрүндү. Ал былк этпей туруп душманды эшикке жакын келтирди (душман жаш кашкулак болчу, бирок муну Коркуткуч, албетте, билген эмес). Кашкулактын баласын кызыктырган жытты улам-улам жыттап өзүнүн таң каларлык тумшугун эшиктен киргизген убакытта, Коркуткуч майлуу жонуна чыбык менен келтирип туруп салып-салып калды. Кашкулактын баласы чыңырып токойдун чытырманына кире качты, жыгачтардын ары жагынан анын тарынган кыңкылдаганы көпкө чейин угулуп турду...

Түндүн калган убагы тынч өттү: токойдогу айбандар тамда ишеничтүү коргоочу бар экенин түшүнүштү. Эч качан чарчабаган жана эч качан уктагысы келбеген Коркуткуч караңгылыкка көздөрүн тигилте карап босогодо отурду да, таңдын атышын чыдамкайлык менен күттү.

Темир Отунчуну кутказуу

Элли ойгонду. Коркуткуч босогодо отурат, а Тотошка токойдо тыйын чычкандарды кубалап жүрөт.

— Суу издөө керек,— деп айтты кыз.

— Суунун сага эмне кереги бар?

— Жуунуп жана ичүү керек. Кургак нан тамактан өтпөйт.

— Түү, эттен жана сөөктөн жаратылуу кандай ыңгайсыз!— ойго батып айтты Коркуткуч.— Силер уктоого да, жегенге да, ичүүгө да тийишсинер. Бирок да, силердин мээңер бар, а алар үчүн ушу толуп жаткан ыңгайсыздыктардын бардыгына чыдоого болот.

Алар агып жаткан булакчаны табышты да, Элли да, Тотошка да эртең мененки тамагын ичип-жешти. Себетте дагы азыраак нан калды. Элли жолго чыкмакчы болгон эле, бирок күтпөгөн жерден токойдон кандайдыр бир онтогон үндү укту.

— Бул эмне?— деп сурады Элли коркуп.

— Билбей турам,— жооп кайтарды Коркуткуч.— Жүргүн барып көрөлү.

Онтоо кайрадан угулду. Элли, Коркуткуч жана Тотошка чытырманды аралап кире башташты. Бат эле алар жыгачтардын арасынан кандайдыр бир сөлөкөттү көрүштү. Элли жүгүрүп жетти да, таң калганынан кыйкырып жиберип токтоду.

Кесип кулаткан жыгачтын жанында колдору менен кармаган балтасын көтөрүп, жалаң темирден жасалган киши турат. Анын башы, колдору жана буттары темир көөдөнүнө шарнир-бурамалар менен бекитилген, башына шапкенин ордуна жезден жасалган куйгуч кийгизилген, мойнундагы жагоосу да темир эле. Киши көздөрүн бакырайта ачып, кыймылсыз туруп турат.

Тотошка өөчүгө үрүп, бейтааныштын бутун каап алууга

аракеттенди да, кыңшылап атылып чыга келди: ал тишин аз-аз жерден сындырып албай калды.

— Бул кандай каргыш тийген эме эле, аув-аув-ав!—деп даттанды ал.— Жапжакшынакай күчүккө темир бутун тосо коюуга деги мүмкүн эмес го?..

— Балким, бул токой коркуткучу чыгар,— деп биле койду Коркуткуч.— Ал буерде эмнени гана кайтара турганын түшүнбөйм.

— Жанараак онтогон сенсинби?— деп сурады Элли.

— Ооба...— жооп кайтарды темир киши.— Бир жылдан бери мага жардам кылууга эч ким келбей койду...

— А эмне кылуу керек?— Бейтааныштын даттанган муңкам үнүнө жаны ачып сурады Элли.

— Менин муундарымды дат басып кетти, ошондуктан мен жүрө албай калдым. Бирок эгерде мени майлап коюшса, мен жапжаңы болом да калам. Сен менин тамымдагы текчеден майды табасыңбы?

Элли Тотошкасы менен жүгүргөн бойдон кетти, а Коркуткуч Темир Отунчунун айланасында тегерене басып жүрдү да, ага кызыгып-кызыгып карады.

— Досум, айтчы,— кызыгып сурады Коркуткуч,— бир жыл—бул узакпы?

— Албетте!— Бир жыл— бул узак, абдан узак убакыт! Бул туптуура үч жүз алтымыш беш күн!..

— Үч... жүз... алтымыш... беш...— кайталады Коркуткуч.

— А бул, үчтөн көппү?

— Сен кандай келесоо эмесин!— жооп кайтарды Отунчу.— Сен эсептегенди таптакыр билбегендигин көрүнүп турат.

— Жаңылышасың!— кекирейип каршы болду Коркуткуч.— Санаганды мен абдан жакшы билем!— Ошентти да, ал манжаларын жуумп санай баштады.— Кожоюном мени жаса-ды—бир! Мен карга менен талашып-тартыштым—эки!

Элли шырыктан мени бошотту—үч! Мындан башка менин башымдан эч кандай окуя өткөн жок, демек, андан ары саноонун кереги жок!

Темир Отунчу аябай таң калды дейсин, атүгүл каршы сүйлөй албай калды. Бул убакытта Элли май алып келип калды. Ал:

— Кайсы жеринди майлайын?— деп сурады.

— Адегенде мойнумду,— жооп кайтарды Темир Отунчу.

Элли мойнун майлады, бирок аябай дат басып калгандыктан, моюн чыйкылдабай калганча, Отунчунун башын Коркуткуч оңго жана солго көпкө чейин бурууга туура келди.

— Эми, теңир жалгагыр, колдорумду!

Элли анын колдорунун муундарын майлаганга киришти, а Коркуткуч Отунчунун колдору чындыгында да жаңы сыяктанып калганча көтөрүп жана түшүрүп турду. Ошондо гана Темир Отунчу көкүрөгүн кере дем алды да, балтаны таштады.

— Өөк, жакшы болбодубу!— деп айтты ал.— Мен балтаны жогору көтөргөнүмдө дат баса элек эле, эми андан кутула тургандыгыма абдан кубанам. И, эми майды мага бериңиздер, мен буттарымды майлап алайын, баары өз жайында болот.

— Эркин-эмин басып жүрө алгандай кылып буттарын майлап болуп, Темир Отунчу Эллиге көп-көп алкыш айтты, анткени, ал абдан сылык экен.

— Мен буерде темир чаңына айланып кеткенимче тура бермек элем. Силер менин өмүрүмдү сактап калдыңар. Силер ким болосуңар?

— Мен Эллимин, а булар менин досторум...

— Тото!

— Коркуткуч! Мага саман толтурулган!

— Ал жөнүндө сенин сүйлөгөн сөзүңөн байкоо кыйын

эмес, — деп койду Темир Отунчу.— Бирок силер буюрге кандайча келип калдыңар?

— Биз Зымырыт шаарындагы Улуу Сыйкырчы Гудвинге баратабыз, түндө сенин тамыңа түнөп чыктык.

— Силер Гудвинге эмне үчүн барасыңар?

— Мен Гудвинден, мени Канзаска, атам менен энеме жеткизип коюшун сурагым келет,— деп айтты Элли.

— А мен андан, менин саман башыма анча-мынча мээ беришин сураганы баратам,— деп айтты Коркуткуч.

— А мен жөн эле Эллини жакшы көргөнүмөн баратам, анын үстүнө душмандан Эллини сактоо—менин милдетим!— деп айтты Тотошка.

Темир Отунчу терең ойлонуп калды.

— Силер кандай деп ойлойсуңар, Гудвин мага жүрөк бере алар бекен?

— Бере алат деп ойлойм,— жооп кайтарды Элли.— Коркуткучка мээ берүүгө караганда, сага жүрөк берүү ал үчүн кыйын эмес.

— Мына ошентип, эгер силер мени өзүңөрдүн араңарга кошуп алсаңар,— мен силер менен бирге Зымырыт шаарына барам да, Улуу Гудвинден мага жүрөк беришин сурайм. Анткени, жүрөктүү болуу менин абдан көксөгөн тилегим!

Элли кубанганынан кыйкырып жиберди:

— О, досторум, мага кандай кубаныч! Эми силер экөө болдуңар, жана силердин көксөгөн эки тилегинер бар!

— Биз менен кошо жүргүн,— мееримдүү макул болду Коркуткуч.

Темир Отунчу Эллиге кайрылып, май куйгучка майды толтура куюп, аны себеттин түбүнө салып коюшун сурады.

— Мен жамгырга туш келип калсам, дат болуп калышым мүмкүн,— деди ал,— майсыз менин абалым жаман болот...

Андан кийин ал балтаны алды да, алар сары кирпич төшөлгөн жолго токой аркылуу чыгышты. Темир Отунчу

сыяктуу жолду бирге басуучу күчтүү жана шамдагай жолдоштуу болуу Элли менен Коркуткуч үчүн зор бакыт болду. Ийри бутактуу колдойгон жыгачка Коркуткуч таянып келатканын Отунчу байкаган убакытта, ал ошо замат жыгачтан түз бутакты кесип алды да, жолдошу үчүн ыңгайлуу жана бекем таяк жасап берди.

Жолоочулар жолго бадалдар өсүп жана жүрүүгө мүмкүндүк болбой калган жерге бат эле жетип келишти. Бирок Темир Отунчу өзүнүн эбегейсиз чоң балтасы менен иштеди да, жолду бат тазалады.

Элли ойлонуп баратып, Коркуткуч аңга кандай түшүп кеткенин байкабай калды. Ал досторун жардам кылуу үчүн чакырууга туура келди.

— Сен эмне үчүн айланып өткөн жоксун?— деп сурады Темир Отунчу.

— Билбейм! — чын сырын айтты Коркуткуч. — Билесинби, менин башыма саман тыгылган, ошондуктан азыраак мээ беришин Гудвинден суроо үчүн баратам да.

— Ошондой! — деп айтты Отунчу. — Кандай болгондо да мээ — дүйнөдөгү эң жакшы нерсе эмес.

— Мына кызык! — таң калды Коркуткуч. — Сен эмне үчүн ошондой ойлойсун?

— Мурда менин мээм бар эле, — деп баштады Темир Отунчу. — Бирок азыр, мээ жана жүрөктүн ортосундагы айырманы тандай келген убакытта, мен жүрөк артыкчылык кылат деп эсептейм.

— Эмне үчүн? — деп сурады Коркуткуч.

— Менин тарыхымды угуңуздар, ошондо сиздер баарын түшүнөсүздөр. Ошентип, алар жүрүп келе жатышканда Темир Отунчу жолдошторуна өзүнүн тарыхын айтты:

— Мен Отунчумун. Чоңойдум, үйлөнүүнү ойлодум. Мен татынакай бир кызды чын жүрөгүм менен сүйдүм, ал кезде мен бардык кишилер сыяктуу эт жана сөөк эле бойдон элем.

Бирок каардуу жеңе, кыз ошо жеңесинин колунда турган, кыздан ажырагысы келген жок, анткени, кыз жеңесинин бардык жумушун кыла турган. Жеңеси сыйкырчы Гингемага барды да, эгерде биздин үйлөнүшүбүзгө тоскоолдук кылып, болтурбай турган болсо, килейген себетти толтура эң семиз сүлүк жыйнап берүүгө убада кылды...

— Каардуу Гингема өлдү! — Коркуткуч сөздү бөлүп жиберди.

— Ким өлтүрдү?

— Элли! Ал Өлтүрө турган Үйү менен учуп келди да — шарак-шарак! — сыйкырчынын башына түштү.

— Бул мурдатан болбогондугу өкүнүчтүү! — деп Темир Отунчу катуу улутунду да, сөзүн улантты: — Гингема менин балтамды сыйкырдап койду, — ал жыгачтан кайра ыргыды да, менин сол бутумду керте чаап таштады. Мен аябай кайгырдым, анткени, бутсуз мен Отунчу боло албайм да. Мен темирчи устага бардым, ал мага темирден эң сонун бут жасап берди. Гингема менин балтамды кайрадан сыйкырлады, эми балтам оң бутумду керте чаап таштады. Мен темирчи устага дагы бардым. Кыз мени мурдагысындай эле жакшы көрдү да, мага колукту болуудан баш тарткан жок. «Биз өтүк жана шым жагынан көп-көп үнөм кылабыз!» — деп айтты мага кыз. Бирок да каардуу сыйкырчы тынчып калбады: анткени, ал бир себет жык толгон сүлүк алгысы келди. Мен колдорумдан да айрылдым, темирчи уста аларды темирден жасап берди. Акырында балта менин башымды да кыя чаап таштады, өмүрүм бүттү го деп ойлоого туура келди. Бирок бул жөнүндө темирчи уста билиптир да, мага эң сонун темир баш жасап берди. Мен жумушумду уланттым жана кыз экөөбүз бири-бирибизди мурдагыдай жакшы көрдүк...

— Сени, демек, бөлүк-бөлүктөн жасаган экен да, — терең ойго чумулгансып айтты Коркуткуч. — А кожоюну мени бир эле жолу жасап койду...

— Эң жаманы алдыда, — кайгылуу абалда улантты сөзүн Отунчу. — Жүзү кара Гингема, мен эчтеме болбогонумду көрдү да, түбүмө биротоло жетмек болду. Ал балтаны дагы бир жолу сыйкырдады, ал менин көөдөнүмдү тепетен жара чаап таштады. Бирок бактыма жараша менин абалым жөнүндө темирчи уста кайрадан билет да, ал темир көөдөн жасап жана ага бурамалар менен менин башымды, буттарымды, колдорумду бекитип коёт. Бирок — чиркин ай! — менин жүрөгүм болбой калды: жүрөктү жасап жана аны коюу темир устанын колунан келбеди. Ошентип мен жүрөксүз кандай адаммын, ал болбогон соң кызды жакшы көрүүгө акым жок деп ойлодум. Мен колуктумдун сөзүн өзүнө кайтарып бердим да, кыз өзүнүн берген убадасынан боштон экенин билдирдим. Таң каларлык кыз эмне үчүндүр менин айткандарыма таптакыр кубанган жок жана мурдагыдай эле жакшы көрө тургандыгын, күтө тургандыгын, мен айткан сөздөрүмдү ойлоноум керектигин айтты. Ал азыр эмне болгондугун билбейм, анткени, аны көр-бөгөнүмө бир жыл болду...

Темир Отунчу аябай улутунду, анын көздөрүнөн жаш мончок-мончок болуп томолонду.

— Абайлагын! — чочуганынан Коркуткуч кыйкырып жиберди да, көгүлжүм бет аарчысы менен Отунчунун жашын сүрттү. — Ыйлаба, көз жашыңан сен дат болуп каласың да!

— Ыракмат, досум! — деди Отунчу. — Ыйлабоого тийиш экенимди мен унутуп калган турбаймынбы. Ар кандай түрдөгү суу мага зыян гана кылат... Ошентип, мен өзүмдүн темир жаңы денеме сыймыктандым жана сыйкырданган балтаман эми коркпой калдым. Мага дат басып калуу гана коркунучтуу эле, бирок мен өзүм менен бирге дайым май алып жүрчүмүн. Бир гана жолу унутуп коюп, нөшөрлөп жааган жамгырга кабылып калдым, ошентип дат басып турдум да, силер келип жанымды сактап калганча, ордуман жылбай туруп калышымдын себеби ушундай болчу. Ошол

нөшөрлөп жааган жамгырды да менин үстүмө төккөн жүзү кара Гингема экендигине мен ишенем... О, чиркин ай, бул коркунучтуу токойдун ичинде жылбай бир жыл туруп туруу жана жүрөгүң жок экендиги жөнүндө ойлоо кандай кыйын иш!

— Муну менен буудайлуу талаанын ортосунда казыкта сороюп туруу гана теңеше алышы мүмкүн,— деп Отунчунун сөзүн Коркуткуч бөлүп жиберди.— Бирок, ырас, кишилер жанынан өтүп жатышты, ошентип каргалар менен гана сүйлөшүүгө туура келди...

— Мени жакшы көрүшкөн убакытта, мен бактылуу киши элем, — деп улантты Темир Отунчу катуу-катуу дем алып.— Эгерде Гудвин мага жүрөк берсе, мен Жевундардын өлкөсүнө кайтып келем да, кызга үйлөнөм. Балким ал кандай болгондо да мени күтүп жүргөндүр...

— А мен,— көгөрүп айтты Коркуткуч,— кандай болгондо да, мээ артыкчылык кылат деп эсептейм: мээ болбогондон кийин, жүрөктүн болгонунун же болбогондугунун кандай пайдасы бар.

— И, мага жүрөк керек! — каршы болду Темир Отунчу.— Мээ адамды бактылуу кылбайт, а бакыт — жерде болгондордун ичинен эң жакшысы.

Элли унчуккан жок, анткени, анын жаңы досторунун кимиси туура, кимиси жаңылыш айтып жатышканын билген жок.

Токойдун ичи уламдан-улам карангылады. Жыгачтардын бутактары, жогору жакта чырмалышып, күндүн нурун өткөзүшпөйт. Сары кирпич төшөлгөн жол карангыда арандан-зорго көрүнөт. Абдан кеч киргенче жүрүп отурушту. Элли аябай чарчады, Темир Отунчу аны көтөрүп алды. Балтанын салмагынан бүкүрөйүп Коркуткуч артта илээлеп келатат. Акыр-аягында түнөмөк болуп токтошту. Темир Отунчу Элли үчүн бутактардан эң ыңгайлуу алачык жасады. Ал жана Коркуткуч кыздын дем алганын тыңшап жана анын уйкусун кайтарып түн бою алачыктын оозунда отурду.

Эртең менен кайрадан жолго чыгып, сапарын улантышты. Жол көңүлдүү боло баштады: жыгачтар кайрадан четте кала беришти, күн сары кирпичти жаркыратып жарык кылды. Буерде кимдир бирөө жолго көз салып турса керек: шамал сындырып кеткен бутак-сутактар жыйналган да, жолдун эки жаккы четине жакшынакай кылып коюлган.

Күтпөгөн жерден Элли алдындагы мамыны, ага кадалган тактайды көрдү, ал тактайга мындай деп жазылган эле:

**ЖОЛООЧУ, ШАШКЫН!
ЖОЛДУН БУРУЛУШУНУН АРЫ ЖАГЫНДА
СЕНИН ТИЛЕГИҢДИН БААРЫ ОРУНДАЛАТ!**

Тактайдагы жазууну Элли окуду да, таң калды:

— Бул эмнеси? Мен ушу жерден тупатуура эле Канзаска, энеме жана атама барып каламбы?

— А мен,— сөздү илип ала койду Тотошка,— менден күчтүүмүн деп ишендире мактанып жүргөн кошунанын тиги Гекторуна көрбөгөндү көрсөтүп, сабаймынбы?

Элли кубанды, дүйнөдөгүнүн баарын унутуп койду да, алга

карай жүгүрдү. Тотошка ойноктоп үрүп, Эллинин артында баратты.

Эмне жакшыраак — мээби же жүрөкпү деген кызык талашка берилип бараткан Темир Отунчу менен Коркуткуч Элли чуркап кеткенин байкабай калышып, жайбаракат жол менен басып баратышкан эле. Капилестен алар кыздын кыйкырганын жана Тотошканын өөчүгүп үргөнүн угушту. Достор окуя болгон жерди көздөй умтулушту да, кандайдыр бир бапсайган жана капкара неме жыгачтардын бутактарынын арасынан элес-булас көрүнгөнүн байкап калууга үлгүрүштү, бирок тиги токойдун чытырманына кирип көрүнбөй калды. Жыгачтын жанында таноолорунан диркиреп кан агып, чала жан болгон Тотошка жатат.

— Эмне болду? — кайгылуу сурады Коркуткуч.— Демек, Эллини жырткыч жаныбар алып кетсе керек... Темир Отунчу эчтеме айткан жок, ал алды жакка тигиле карап, килейген балтаны алып коркунучтуу шилтеди.

— Квирр... квир...— күтпөгөн жерден бийик жыгачтын башынан Тыйын Чычкандын күлкү келтирген токулдагы угулду.— Эмне болду?.. Зоңкойгон, күчтүү эки эркек кичинекей кызды коё беришкен, аны Мыкаачы алып кетти!

— Мыкаачы дейсиңби? — кайра сурады Темир Отунчу.— Бул токойдо мыкаачы бар экенин мен уккан жок элем.

— Квирр... квир... Ал жөнүндө токойдогу ар бир кумурска билет. Атаны силер ай! Кичинекей кызга көз салып жүрө алган эмессинер! Ал үчүн кичинекей кара жаныбар гана аябай катуу болушту да, Мыкаачыны каап алды, бирок тиги аны килейген буту менен келтирип туруп тепти дейсиң, ал балким өлүп калар...

Тыйын Чычкан досторду аябай шылдың кылды дейсиң, алар аябай уят болушту.

— Эллини кутказып алуу керек!—деп кыйкырды Коркуткуч.

— Ооба, ооба! — Темир Отунчу кызуу кубаттады. — Элли бизди сактап калды, а биз аны Мыкаачыдан кутказып алууга тийишпиз. Антпегенде мен кайгыга батып өлүп калам. — деди Темир Отунчунун көз жашы жаактары ылдый куюлуп.

— Сен эмне болуп жатасын! — деп Коркуткуч чочуганынан кыйкырып жиберди да, досунун көз жашын кичине бет аарчысы менен сүрттү. — Майлоочу май Эллиде!

— Эгер силер кичинекей кызды кутказып алгыңар келсе, Мыкаачыдан аябай корксом да, ал кайда турганын силерге көрсөтүп берем, — деди Тыйын Чычкан.

Темир Отунчу Тотошканы кылдаттык менен жумшак мох өсүмдүгүнүн үстүнө жаткызды да, муну айтты:

— Эгерде биз ал жактан аман-соо кайра келсек, биз бул жөнүндө кам көрөбүз. — Ал Тыйын Чычканга кайрылып карады: — Бизди ээрчитип бар!

Тыйын Чычкан жыгачтан жыгачка секирип өтүп баратты, достор анын артынан шашып жөнөштү. Алар токойдун ичине терең кирип барышканда, бопбоз дубал көрүндү.

Мыкаачынын сепили дөңдүн үстүндө эле. Аны киши эмес, мышык да тырмалап чыга алгыс бийик дубал курчап турат. Дубалдын алды жагында суу толтурулган аң бар. Эллини алып кетип, Мыкаачы артылта салма көпүрөнү алып таштаган да, чоюн дарбазага жылдырып бекитме эки темирди киргизип таштаган.

Мыкаачы жалгыз жашоочу. Мурдагы убакытта анын көп кою, уйлары жана жылкысы болгон, жана ал кызмат кылуучу көп кишини да кармап турган экен. Ошол убакыттарда Зымырыт шаарынан чыккан жолоочулар сепилдин жанынан бат-бат өтүп турушкан экен. Мыкаачы аларга кол салып жана аларды жеп туруптур. Кийинчерээк Жевундар Мыкаачы жөнүндө билишет да, жол менен жүрүү токтоп калыптыр.

Мыкаачы сепилди жакырданта баштаптыр: адегенде койду, уйду, жылкыны жеп бүтүрүптүр да, андан кийин кызматкер

кишилерди биринин артынан бирин жеп болуптур. Кийинки жылдарда Мыкаачы токойдун ичине жашынган, камырабаган кроликтерди же коёндорду кармап алат да, аны териси жана сөөк-саагы менен жеп койчу экен.

Эллини кармап алып, Мыкаачы аябай кубанды, жана өзүнө кадимки той жасамак болду. Ал кызды сепилге алып келет, колу-бутун бекем байлап, ашканасындагы үстөлдүн үстүнө коёт да, өзү чоң бычакты алып, курчута баштаптыр. «Шыңгыр... шыңгыр...» — шыңгырайт бычак. А Мыкаачы өзүнөн өзү күнкүлдөп сүйлөйт экен:

— Ба-ра-кел-де! Табылбас олжо колго түштү! Эми эркимче тамшанып-тамшанып, татканып гана жейм, ба-ра-кел-де!

Мыкаачы аябай ыраазы болгон, атүгүл ал Элли менен да сүйлөшкөн:

— Ба-ра-кел-де! Жазуу жазылган тактайды илип коюуну мен укмуштай ойлоп тапкан экемин! Мен сенин тилегинди чын эле орундайт экен деп ойлодуңбу! Эч качан андай эмес! Аны мен, сен сыяктуу байкабаган жөнөкөй кишилерди алдоо үчүн атайын ошондой кылганмын! Ба-ра-кел-де!

Элли ыйлады жана Мыкаачыдан аёну сурады, бирок ал уккан жок да, бычакты курчутууну улантты. «Шыңгыр... шыңгыр... шыңгыр-шык...» Мына Мыкаачы бычакты кыздын башына алып келди. Элли коркконунан көзүн жумду. Бирок да Мыкаачы колун түшүрүп жиберди да эстеди.

— Ба-ра-кел-де! Бул чоң бычакты курчутуп жатып мен чарчап калдым! Барайын да бир-эки саат эс алайын. Уйкудан кийин жеген тамак да жанга жагымдуу. Мыкаачы уктай турган бөлмөсүнө кетти да, бат эле анын коңуругу сепилдин баарына жаңырып, атүгүл токойдун ичине да угулуп турду. Темир

Отунчу жана Коркуткуч эмне кыларын билбей сууга толгон аңдын жанында турушту.

— Мен суудан сүзүп өтө алар элем,— деди Коркуткуч,— бирок суу менин көздөрүмдү, кулактарымды жана оозумду

жууп таштайт, ошентип, мен сокур, дүлөй жана дудук болуп калам.

— А мен чөгүп кетем,— деп айтты Темир Отунчу,— анткени, мен абдан оормун. Эгерде атүгүл суудан чыксам да, азыр эле дат болуп калам, а майлоочу май жок.

Булар ушундай ойлонуп турушту, жана күтпөгөн жерден Мыкаачынын коңуругун угушту.

— Азырынча ал уктап жатканда Эллини кутказып алуубуз керек,— деди Темир Отунчу. Токтой тур, мен ойлоп таптым! Биз азыр эле аң аркылуу өтөбүз. Ал башкы учу эки ача бийик жыгачты кыйды, жана ал сепилдин дубалына жыгылды да, ага бекем тирелип жатты.

— Чыккын да жөнө! — деди Темир Отунчу Коркуткучка. — Сен менден жеңилсиң.

Коркуткуч көпүрөгө жакын келди, бирок коркту да кетенчиктеди. Тыйын Чычкан чыдап тура албады да, күүлөнгөн бойдон жыгач аркылуу чуркап дубалга жетти.

— Квирр... квир... Ай сен, коркок ай! — деп кыйкырды Тыйын Чычкан Коркуткучка.— Карачы, опоңой эле басып жүрө берүүгө болот! — Бирок сепилдин терезесине карап, Тыйын Чычкан толкундаганынан кыйкырып жиберди.— Кыз байланган бойдон ашканадагы үстөлдүн үстүндө жатат... Анын жанында чоң бычак. Кыз ыйлап жатат... Анын көздөрүнөн жаш кандай куюлганын көрүп турам...

Мындай кабарды угуп Коркуткуч коркунучту унутту да, Тыйын Чычкандан кем чуркабай дубалды көздөй жөнөдү.

— Эх! — деп гана ал ашкананын терезеси аркылуу Эллинин бозоргон жүзүн көрүп айтты да, мешоктой тоголонуп короого түштү. Коркуткуч ордуна турганча, анын ийнине Тыйын Чычкан секирип түшүп, короодо ары-бери чуркады, терезенин решёткасы аркылуу култ коюп кирди да, Элли байланган жипти кемирип кырча баштады. Коркуткуч дарбазанын оор жылдырып бекиткичин ачты,

арта салма көпүрөнү түшүрдү, Темир Отунчу короого кирди да, көздөрүн коркунучтуу айландырып жана эбегейсиз зор балтаны жоокерче кериле көтөрүп басты.

Ал мунун баарын, эгерде Мыкаачы ойгонуп короого чыкса, аны коркутуу үчүн иштеди.

— Биякка! Биякка!—деп Тыйын Чычкан ашканадан чыйпылдады, достор анын чакырыгына карай жүгүрүштү.

Темир Отунчу балтанын мизин эшик менен кашектин ортосундагы жылчыкка салып толгоп койду эле, шарак! — этип эшик илинген темирлеринен бошоп ачылып кетти. Элли үстөлдүн үстүнөн секирип түштү жана бардык төртөө — Темир Отунчу, Коркуткуч, Элли жана Тыйын Чычкан — сепилден качып, токойго кирип кетишти. Темир Отунчу шашканынан короого төшөлгөн жалпак таштарды такылдата басып жүрүп Мыкаачыны ойготуп жиберди. Мыкаачы уктап жаткан бөлмөсүнөн жүгүрүп чыгып, кыздын жок экенин көрдү да, артынан кууп жөнөдү.

Мыкаачынын бою жапыз, бирок эң жоон эле. Анын башы казандай, а көөдөнү чоң челектей болчу. Анын колдору горилла маймылыныкындай узун эле да, а буттарына таманы калың, кончтору узун өтүк кийип алган болчу. Үстүнө жырткычтардын терисинен жасалып, жүнүн сыртына караткан тон кийген. Башына шлёмдун ордуна кулактары артына келтирилген чоң жез кастрюл кийип алган, учтуу мыктар учуна сайылган токмоктой болгон зор таяк менен куралданган. Ал ачуусу келгендиктен бакырды, анын өтүктөрү «түрсө-түрс, түрсө-түрс...» этип түрсүлдөдү. Тиштери: «Шака-шук, шака-шук-шык...» этип шакылдады.

— Ба-ра-кел-де! Качып кутула албайсыңар, митаамдар!..

Мыкаачы качкындарды бат эле кууп жетти. Куугундан качып кутула албастыгына көзү жетип, Темир Отунчу корккон Эллини жыгачтын ары жагына далдаалап койду да, урушууга даярданды. Коркуткуч артта калды: анын буттары тамырларга

илинип жатты, а көкүрөгү жыгачтардын бутактарына такала берди. Мыкаачы Коркуткучка кууп жетти, а Коркуткуч күтпөгөн жерден Мыкаачынын бутунун алдына жата калды. Муну күтпөгөн Мыкаачы Коркуткуч аркылуу жыгылып, тонкочук атып кетти.

— Ба-ра-кел-де! Бул эмне деген каракчы!

Мыкаачы эсине келгиче Темир Отунчу артынан жетип келди да, килейген курч балтасын көтөрүп, Мыкаачыны кастрюлю менен бирге тепе-тең жара чаап таштады.

— Квир... квир... Сазайын берди! — Тыйын Чычкан аябай кубанды жана жыгачтан жыгачка секирип, каардуу Мыкаачынын өлгөндүгү жөнүндө токойдогулардын бардыгына айтып жүрдү.

— Акылды жок жерден таптың! — деп Темир Отунчу Коркуткучту мактады. — Эгерде сенин мээң болгон күндө да, Мыкаачыны мындан артык мүдүрүлтүп жыга албайт элең!

— Сен эн эле катуу жарадар болгонсуң бейм! — чочулап айтты Элли.

— Болор-болбос гана! — көңүл кош каршы болду Коркуткуч. — Жырткыты тигүү керек. Ал менин бешмантымды айрып койду, менден саман чыгып кетеби деп коркуп жатам. Элли жиби менен ийнени алды да, ишке киришти. Ал жырткыты тиккенче токойдон кыңшылаган үн араң угулду. Темир Отунчу токой чытырманына чуркап кетти да, бир мүнөттөн кийин Тотошканы алып келди. Кайраттуу кичинекей күчүк эсин жыйып, Мыкаачынын изине түшүп келе жаткан экен...

Элли досторуна, алардын жан аябаган баатырдыгына жана эрдигине кызуу алкыш айтты. Ал алсыз Тотошканы көтөрүп алды да, жолоочулар токой аркылуу кете беришти. Бат эле алар сары кирпич төшөлгөн жолго жетишти да, Зымырыт шаарына карай кайраттуу басып кетишти.

Коркок Арстан менен жолугушуу

Бул түнү Элли мох жана жалбырактардан жумшакталып, жыгачтын көндөйүнө төшөлгөн төшөктө жатып уктады. Анын көргөн түшү коркунучтуу болду: ал байланган абалда жатканы жана Мыкаачы чоң бычакты колуна кармап үстүнө алып келгени түшүнө кирди. Кыз кыйкырып жиберди да, ойгонуп кетти.

Эртең менен жолго чыгышты. Токойдун ичи түнт эле. Жыгачтардын ары жагынан жырткыч айбандардын өкүргөнү угулду. Коркконунан Элли калтырады, а Тотошка куйругун кыпчып, Темир Отунчунун буттарына жабышты. Мыкаачыны жеңгенден кийин Тотошка Темир Отунчуну абдан кадырлап калган эле.

Кечээ күнкү окуялар женүндө акырын сүйлөшүп, жана Эллинин аман-эсен кутулганына кубанып, жолоочулар кетип баратышкан болчу. Отунчу Коркуткучтун ойлоп тапкычтыгын мактап, деги токтобой койду.

— Коркуткуч досум, сен Мыкаачынын буттарынын астына кантип шамдагайлык менен жата калдың? — дейт ал. — Сенин башыңа мээ орноп калган жокпу?

— Жок, саман эле бойдон... — жооп кайтарды Коркуткуч, башын кармалап.

Бул ээн-эркин аңгемелешүүнү күн күркүрөгөндөй күрүлдөгөн өкүрүк бузду. Эбегейсиз зор Арстан секирип жолго чыкты. Ал бир согуп, Коркуткучту көкөлөтө учурду, тиги томолонуп-томолонуп учуп барды да, чүпөрөк сыяктуу чубалжып жолдун четине түштү. Арстан алдыңкы буту менен Темир Отунчуну бир койду, бирок темирге тийген тырмактары чыйкылдады, а Отунчу уруунун эпкиненин отуруп калды, анын башындагы куйгуч учуп түштү. Тырмактай Тотошка кайраттанып душманга атырылды. Эбегейсиз зор жырткыч күчүктү эки чайнап бир жутуу үчүн оозун араандай ачты.

бирок Элли кайраттанып алга карай чуркап барды да, денеси менен Тотошканы калкалады.

— Токто! Тотошкага тийүүчү болбо! — ачууланып кыйкырды кыз.

Айран-таң калган Арстан селдее түштү.

— Кечириңиз,— Арстан актанды,— мен аны жеген жокмун го...

— Бирок да сен жеп жиберүүгө аракеттендин. Алсыздарга тоң бийлик кылгандан уялбайсыңбы! Сен жеткен коркоксун!

— И... а мен коркок экенимди сен кайдан билдиң?! — деп сурады айласы кеткен Арстан.— Сага кимдир бирөө айттыбы?

— Сенин кылган кылыгыңа жараша өзүм көрүп турам! - Таң каларлык...— уялган кебетесинде айтты Арстан.— Өзүмдүн коркоктугумду канчалык жаап-жашырайын десем деле, бардыгы тең өзүнөн өзү башкаларга билинип калат. Мен дайым коркокмун, бирок мунумду коюуга эчтеме кыла албайм!

— Ойлоо гана керек: сен саман толтурулган бечара Коркуткучту коюп жибердиң!

— Ал саман шыкалганбы? — деп сурады Арстан, таң калгандай Коркуткучка жал-жал карап.

— Албетте,— жооп кайтарды дагы эле Арстанга ачуусу келип турган Элли.

— Ал эмне үчүн абдан жумшак жана жеңил экендигине эми түшүндүм,— деп айтты Арстан.— А тетиги, экинчиси,— ошондой эле толтурулган немеби?

— Жок, ал чылк темирден.

— Ии! Анда менин тырмагымдын аз жерден сынбай калганы ошол үчүн турбайбы. А сен өтө эле жакшы көргөн, мына бул кичинекей айбан эмне деген жандык?

— Бул менин күчүгүм, Тотошка.

— Ал темирденби же саман толтурулганбы?

— Тигиниси да, мунусу да эмес. Бул эттен жана сөөктөн турган анык күчүк.

— Өзү кипкичинекей туруп, баатырдыгында чек жок экен!— таң калды Арстан.

— Биздин Канзаста иттердин бардыгы ушундай эр жүрөк! — сыймыктанып айтты Тотошка.

— Кызык айбан экен! — деди Арстан.— Мен сыяктуу коркоктор гана мына ушундай кичинекейлерге кол салышы мүмкүн...

— Сен эмне үчүн коркоксун? — деп сурады Элли зор Арстанга таң кала карап.

— Ушундай коркок болуп туулганмын. Албетте, баары мени эр жүрөк деп эсептешет: анткени, Арстан — айбандардын падышасы! Мен күрүлдөгөн убакытта, аябай катуу күрүлдөйм, силер уктунар,— айбандар жана кишилер менин жолуман чыга беришет. Бирок, эгерде пил же жолборс мага кол салыша турган болушса, ак сөзүм, мен коркор элем! Мен кандай коркок экендигимди али эч ким билбегендиги кандай жакшы,— деп Арстан үлпүлдөгөн жүндүү куйругунун учу ме-нен көз жашын сүрттү.— Мага абдан уят, бирок мен өзүмдү өзүм кайра жасай албайм.

— Балким, сенин жүрөк ооруң бардыр? — деп сурады Отунчу.

— Мүмкүн, — макул болду коркок Арстан.

— Бактылуу! А менин жүрөк оорум болушу мүмкүн эмес, менин жүрөгүм жок.

— Эгерде менин жүрөгүм жок болсо,— ойго батып айтты Арстан,— балким, мен коркок болбос элем.

— Теңир жалгагыр, чыныңды айтчы, а сен деги башка Арстандар менен алышасыңбы? — деп сурады кызыккан Тотошка.

— Балекеттин алышканыбы... Мен алардан чумадан качкандай качам,— мойнуна алды Арстан.

— Түү! — шылдындагандай бышкырды күчүк.—
Алышкандан качкан соң, сен деги эмнеге жарайсың?

— А сенин мээң барбы? — деп сурады Арстандан
Коркуткуч.

— Мээм, балким, болсо керек. Мен аны эч качан көргөн
жокмун.

— Менин башыма саман тыгылган, ошондуктан мен
анча-мынча мээ беришин сурап, Улуу Гудвинге баратам,—
деди Коркуткуч.

— А мен ага жүрөк сураганы баратам,— деди Темир
Отунчу.

— А мен, Тотошка экөөбүздү Канзаска жеткизип коюшун
суроо үчүн баратам...

— Коншубуздун күчүгү, мактанчаак Гектор менен
эсептеше турган жерге,— деп кошумчалады Тотошка.

— Гудвин ошондой эле күч-кубаттуубу? — таң калды
Арстан.

— Биздин сурай тургандарыбыз ал үчүн кеп эмес,— жооп
кайтарды Элли.

— Андай болсо, ал мага кайраттуулукту бербес бекен?

— Мага мээ бергендей эле, сага кайратты бере коюшу ал
үчүн оңой,— ишендире айтты Коркуткуч.

— Же мага жүрөк бергендей, — деп кошумчалады Темир
Отунчу.

— Же мени Канзаска жеткизип койгондой,— деп бүтүрдү
Элли.

— Андай болсо мени өзүңөргө кошуп алгыла,— деп
айтты Коркок Арстан. — О, чиркин ай, эгерде мен жок
дегенде кичинекей гана кайрат алалсам... Анткени, бул менин
көксө-гөн тилегим.

— Мен абдан кубанам! — деп айтты Элли. — Бул үчүнчү
тилек, эгерде үчөө тең орундалса, Гудвин мени ата-энемкине
жеткизет. Биз менен бирге жүргүн...

— Бизге мейримдүү жолдош болгун,— деп айтты Отунчу.— Сен Эллиге башка жырткычтарды жолотпой кубалайсың. Сенин айкырып койгонуңан гана качышкандыктан, алар сенден да коркогураак болушса керек.

— Алар коркоктор,— күнкүлдөдү Арстан,— бирок алардын андай коркушканынан мен эр жүрөктүү болуп кете койбойм да.

Жолоочулар жол менен алга карай жылышты, Арстан да Элли менен жанаша кере кадамдап жөнөдү. Тотошкага бул жолдош адегенде көңүлүнө жаккан жок. Ал Арстан өзүн эки чайнап бир жуткусу келгенин эстеди. Бирок Тотошка Арстанга бат эле үйүр болду да, ажырагыс достордон болуп калышты.

Кылыч Тиштүү жолборс

Бул күнү кечинде узак жүрүштү да, түнөө үчүн бутактуу жыгачтын түбүнө токтошту. Темир Отунчу отун алып келип, чоң от жакты, анын жанында отурган Элли өзүн абдан жакшы сизди. Бул ыракатка ортоктош болууга Элли досторун да чакырды, бирок коркуткуч чечкиндүү баш тартты. Ал оттон алыс кетти жана өзүнүн бешмантына оттун бир да учкуну түшпөсүн үчүн ынтаа коюп көзөмөлдөп турду.

— Менин саманыма да от тез жармашат — мындай жерде от менен кошуна болуу мүмкүн эмес,— деп түшүндүрдү Коркуткуч.

Коркок Арстан да отко жакындоону каалаган жок.

— Биз, жапайы жырткычтар, отту анчалык жакшы көрө койбойбуз,— деди Арстан.— Эми, Элли, мен сенин тобунда, жолдошторуң менен болгондуктан, мен, балким, бара-бара көнүп кетермин, бирок азыр ал мени өтө эле коркутуп турат...

Оттон коркпогон Тотошка гана Эллинин тизесинде жатты, өзүнүн жалтыраган кичинекей көздөрүн отко карап

жүлжүйттү да, анын жылуулугунан ыракаттанды. Элли бир туугандарча акыркы бир сындырым нанды Тотошка менен бөлүп жеди.

— Мен эми эмне жейм? — деди Элли кылдаттык менен нандын күкүмүн терип жатып.

— Каалайсыңбы, мен токойдон элик кармайын,— деп сурады Арстан. — Ырас, силердин, кишилердин, табитинер жаман, силер чийки этти бышырып, кууруп жегенди артык деп эсептейсиңер, бирок сен эликтин этин чокко кактап, шишкебек кылып жесең болот.

— О, эчтемени өлтүрө көрбөгүлө! — деп жиберди Темир Отунчу.— Бечара эикти аяп менин көз жашым көл болот, менин бетимди майлоо үчүн эч кандай май жетишпейт...

— Кандай болсо да, — Арстан күнкүлдөдү да, токойго жөнөдү. Ал токойдон көп убакыттан кийин келди, карды ток болгондуктан коңурук тартып оттон алыс жатты жана өзүнүн сары көздөрүнүн ичке каректери менен жалынга шыкаалай тиктеди.

Токойдун чытырманына Арстан эмне үчүн барды, эч кимге белгисиз эле. Анын өзү унчуккан жок, а калгандары сурашпады.

Коркуткуч да токойго кетти, анын бакты-таалайына жараша жаңгак өскөн жыгачты тапты. Ал жаңгактарды тил албаган жумшак манжалары менен үзүп алды. Жаңгактар анын колдорунан жылбышып түшүп кетип жатышты, ошондуктан ал аларды чөптүн арасынан терип алууга туура келди. Токойдун ичи жертөлөдөгүдөй караңгы эле, жана түн ичинде күндүзгүдөй көргөн Коркуткучка гана бул караңгылык эч кандай ыңгайсыздык кылган жок. Бирок ал уучун толтура жаңгакты жыйып алганда, алар күтпөгөн жерден анын колдорунан жылбышып түшүп кетти, баарын кайрадан баштоого туура келди. Ошондой болсо да, Коркуткуч отко жакын келүүдөн коркуп, жаңгактарды ыракаттанып жыйды.

От өчө баштаганын көргөндө гана ал толтура жаңгак салынган себети менен Эллиге жакындады, мындай эмгеги үчүн кыз Коркуткучка алкыш айтты.

Эртең менен Элли жаңгак жеп тамактанды. Ал Тотошкага да жаңгак жешти сунуш кылды, бирок күчүк жаңгактарды жек көрүп, тумшугун буруп кетти: эрте туруп, ал токойдон семиз чычкан кармап жеди (бактыга жараша, Отунчу муну көрбөй калды).

Жолоочулар Зымырыт шаарын көздөй кайрадан жөнөштү. Бул күн аларга көп укмуштарды туш кылды. Бир саатча жүргөндөн кийин, алар жарга келип токтошту, ал токойду бойлой оңго да, солго да көз жеткис алыска созулуп кеткен.

Жар кең да, терең да эле. Элли анын кашатына эмгектеп барып, ылдый жакка караганда, анын башы айланып кетет, ал эриксизден кетенчиктейт. Тунгуюктун түбүндө миздүү таштар жатат жана алардын арасынан көзгө көрүнбөгөн суунун шылдыраганы угулат.

Жардын капталы типтик эле. Жолоочулар кайгырып туруп калышты: аларга Гудвинге баруу саякаты бүткөндөй жана артка кайра кетүүгө туура келгендей болуп көрүндү. Коркуткуч айран-таң калганынан башын чайкады. Темир Отунчу көкүрөгүн басты, а Арстан кайгырып тумшугун түшүрдү.

— Эмне кылуу керек? — деп сурады үмүт үзгөн Элли.

— Эчтемени түшүнбөй турам,— кайгыланып жооп кайтарды Темир Отунчу, а Арстан таң калып таманы менен тумшугун кашыды.

Коркуткуч айтты:

— Ай-ий, кандай чоң аң! Биз ал аркылуу аттап өтө албайбыз. Биз ушу жерде отурат экенбиз да!

— Мен, балким аттап кетермин, — деп Арстан, аралыкты көз болжолу менен өлчөп көрүп.

— Демек, сен бизди ташып өтөсүңбү? — биле койду Коркуткуч.

— Аракеттенип көрөйүн, — деди Арстан. — Биринчи болууга кимиңердин кайратыңар жетет?

— Мен биринчи болууга туура келет, — деди Коркуткуч. — Эгерде сен жыгылсаң, Элли өлөрчө жанчылат, Темир Отунчуга да жаман болот. А мен эчтеме болбойм, көңүлүнөр жайында болсун!..

— Жыгылаамбы же жокпу, өзүм да корком? — Арстан ачууланып дөөрүгөн Коркуткучтун сөзүн бөлүп жиберди. — Болуптур, башка кылар арга жок болгон соң, агтайм. Мингин!

Коркуткуч Арстанга минди, ал, Арстан жарыктын четине туруп секиремекчи болуп жыйрылды.

— Сен эмне үчүн чуркап, күүлөнүп секирбейсиң? — деп сурады Элли.

— Андай кылуу Арстандын адаты эмес. Биз бир орунда гана туруп секиребиз.

Ал катуу каргыды да, аман-эсен экинчи жакка аттап өттү. Бардыгы кубанды, Арстан болсо, Коркуткучту түшүрүп коюп, ошо замат кайра аттап келди.

Экинчи кезекте Элли минди. Бир колу менен Тотошканы колтугуна кысып, экинчи колу менен Элли Арстандын катуу жалынан бекем кармады. Элли жогору учту, ага өлтүрүүчү кичине үй менен дагы асманда учуп бараткансып сезилди, бирок коркууга жетише электе катуу жерде болуп калды.

Акырында Темир Отунчу өттү, бирок аттаган убакытта өзүнүн куйгуч-калгагын башынан аз эле жерден түшүрүп жиберген жок.

Арстан эс алгандан кийин, саякатчылар сары кирпич төшөлгөн жол менен илгери жылышты. Зымырыт шаарын көздөй жолду салып бүткөндөн кийинки бир убакытта, балким, жер титирөөнүн арасында жар пайда болгондугун Элли билди. Жердин титирегенинен жарыктар пайда боло тургандыгын Элли уккан болчу. Ырас, мындай зор жарык жөнүндө ага атасы айткан эмес эле, бирок Гудвиндин өл-

көсү таптакыр башкача эмес беле, ошондуктан андагылардын бардыгы тең башка бардык дүйнөдөгүлөрдөй эмес болчу.

Жардын ары жагында жолдун эки жагын бойлоп алда канча түнтүрөөк токой созулуп кеткен, ошондуктан барган сайын караңгы боло баштады. Бадалдардын арасынан күңкүл бышылдоо жана созулган бакырык угулду. Жолоочулардын үрөйлөрү учту, Тотошка болсо Темир Отунчудан Арстанды күчтүүрөөк деп эсептеп, анын буттарынын арасына бүрүшүп корголоду. Коркок Арстан жолдошторуна бул токойдо кылыч тиштүү жолборстор жашаша тургандыгын билдирди.

— Ал эмне деген жырткыч? — билгиси келди Отунчу.

— Бул коркунучтуу жалаңкыч, — коркуп шыбырады Арстан. — Алар өлкөнүн башка бөлүктөрүндө жашаган кадимки жолборсторго караганда алда канча чоңураак. Алардын үстүңкү жаактарынан кылыч сыяктанып азуулары сороюп чыгып турат. Мындай азуулары менен бул жолборстор мени мышыктын баласындай буйдамга келтирбей жара тартып са-луулары ыктымал... Мен кылыч тиштүү жолборстордон аябай корком...

Бардыгы бирдей тынчтана калышты да, сары кирпич менен дабыш чыгарбай баса башташты. Элли шыбырап айтты:

— Биздин Канзаста байыркы убакытта кылыч тиштүү жолборстор тукумдаганын, бирок кийин баары кырылып калганын мен китептен окуган элем, а буерде, ушу убакка чейин жашайт экен го...

— Ооба, тилекке каршы алар жашашат, — деди Коркок Арстан. — Мен бирөөнү алыстан көрдүм да, коркконуман үч күн ооруп жаттым...

Ушундайча сүйлөшүп келатышып жолоочулар күтпөгөн жерден жаңы жарга жетип калышты, бул биринчи жарга караганда жазы да, терең да экен. Ага карап туруп Арстан

аттоодон баш тартты: бул иш анын колунан келерлик эмес болчу. Эмне кыларын билишпей, бардыгы унчукпай турушту. Күтпөгөн жерден Коркуткуч айтты:

— Мына, четинде чоң жыгач өсүп турат. Отунчу аны жардын аркы четине аша түшкөндөй кылып кесип жыксын, ошондо биздин көпүрөбүз болот да калат.

— Эң туура айтасың! — таң калды Арстан.— Сенин башында канткенде да мээ бар деп ойлоого болот.

— Жок, — алда кандай дегенсип башын кармалап оорбасырык жооп кайтарды Коркуткуч,— мен, Мыкаачыдан Эллини биз кутказган убакытта Темир Отунчу ушундай кылганын эстей койдум.

Балтанын бир нече кубаттуу соккусу менен Темир Отунчу жыгачты кыйды, андан кийин Тотошкадан башка саякатчылардын бардыгы, сөңгөккө жабышып, бирөө колдору, бирөө буттары, бирөө маңдайы менен түрттү. Жыгач качыр-кучур этти да, башы жардын аркы четинен аша түшүп жыгылды.

— Ураа! — бардыгы чогуу кыйкырышты.

Бирок жолоочулар бутактарды кармалап сөңгөк менен баса башташканда гана токойдон созолонгон, улуган үн угулду да, ак кылыч сыяктуу жаркылдаган азуулары оозунан сороюп чыккан жалдуу эки жырткыч жарга жетип келишти.

— Кылыч тиштүү жолборс... — деп шыбырады Арстан, дирилдеген жалбырактар калтырап.

— Акыл-эсиңерди жоготпогула, — деп кыйкырды Коркуткуч. — Өтө бергиле!

Шырыкка жабышкан Арстан, жолборсторго бурулуп карады да, эң сонун бакырды дейсиң, Элли чочуп кетип аз гана жерден туңгуюкка жыгылбай калды. Атүгүл желмогуздар токтошту да, Арстанга карап калышты, ушундай кичинекей жырткычтын мынчалык катуу бакыра алышына түшүнбөй таң калышты.

Бул токтотуу жолоочуларга жардан өтүп кетүүгө мүмкүндүк берди да, Арстан үч секирип жолдошторуна жетти. Кылыч тиштүү жолборстор, көпүрөдөн өтмөк болушту. Алар сөңгөктү басып келатышат, бирде токтой калышып, акырын, бирок коркунучтуу ырылдашып жана аппак азууларын жаркылдатышат. Алардын түрү өтө коркунучтуу эле, Арстан Эллиге айтты:

— Биз өлдүк! Качкыла, мен бул кутургандарды токтотууга тырышайын. Мен Гудвинден жок дегенде анча-мынча кайрат алууга жетишпегениме өкүнөм. Ошондой болсо да өлгөнчө салгылашам.

Коркуткучтун саман башына бул күнү эң сонун акыл пайда болду. Отунчуну түрткүлөп, ал кыйкырды:

— Жардын берки четине тирелип турган жыгачтын башын балтаң менен сындыра чап!

Темир Отунчу өзүнөн көп эле сурай берүүнү күткөн жок. Ал өзүнүн эбегейсиз зор балтасы менен керилип туруп жыгачтын башын керте эки-үч чапты эле, жардын четине тирелип турган сөңгөк таянычтан ажырады да, күрүлдөп туңгуюкка кулады. Эбегейсиз зор жырткычтар сөңгөк менен бирге учуп кетишти да, жардын түбүндөгү кырдуу таштарга тийип, жанчылып жок болушту.

— О, баракелде, — деди жүрөгү ордуна келе түшкөн Арстан терең дем алып жана алдыңкы бутунун таманын Коркуткучка салтанаттуу берди. — Ыракмат! Дагы жашайбыз, мен өмүр менен биротоло кош айтышам го деген элем. Мындай желмогуздардын тиштеринде чайналуу жакшы кылык эмес эле! Менин жүрөгүм кандай дүкүлдөп жатканын угуп жатасыңарбы?

— О, чиркин ай! — Темир Отунчу кайгылуу улутунду. — Менин жүрөгүм да ушундай согушун каалар элем!

Кылыч тиштүү жолборстор дагы чыга калышы мүмкүн болгон түнт токойдон батыраак узап кетүүгө достор ашыкты.

Бирок Элли аябай чарчагандыктан жана коркконунан жүрө албады. Эллини жана Тотошканы Арстан жонуна мингизип алды да, жолоочулар алга карай ылдам жүрүп кетишти. Бат эле жыгачтар сейрек тартып жана ичке боло баштаганын көрүп, булардын кубанганы ай! Күн ойноктогон нурлары менен жолду жаркыратып жарык кылды да, жолоочулар бат эле жазы жана ылдам аккан дарыяга жетип келишти.

— Эми чочулоонун кереги жок, — кубанып айтты Арстан. — Жолборстор өздөрүнүн токоюнан эч качан чыгышпайт: бул желмогуз жырткычтар эмне үчүндүр ачык мейкиндикке чыгуудан коркушат...

Баары эркин дем алышты, бирок ошо замат алардын алдында жаңы суроо пайда болду.

— Биз дарыядан кантип өтөбүз? — деп айтышты Элли, Темир Отунчу, Коркок Арстан жана Тотошка, бардыгы бирге Коркуткучка тигиле карашты.

Тигилердин жалпы көңүл бөлгөндүктөрүнө кубанган Коркуткуч салабаттуу боло калып, сөөмөйүн маңдайына такады. Ал көпкө чейин ойлонгон жок. — Д а р ы я дегениң — бул кургак жер эмес, а кургак жер — дарыя эмес! — каадалуу кылып айтты ал. — Дарыянын үстүнөн жөө басып жүрө албайсың, демек...

— Демек, дейсинби? — кайра сурады Элли.

— Демек, Темир Отунчу сал жасоого тийиш да, биз аны менен сүзүп дарыядан өтүп кетebиз!

— Сен кандай акылдуусуң! — деп бардыгы таң кала кыйкырышты.

— Өтө эле ыраазымын! — Коркуткуч башын ийди.

Отунчу жыгачтарды кыюуга киришти, ал эми күчтүү Арстан болсо аларды дарыянын жээгине ташыды. Элли эс алуу үчүн чөптүн үстүнө жата кетти. Коркуткуч адатынча бир жерде отура берген жок. Ал дарыянын жээгинде сейилдеп жүрүп, жемиши бышкан жыгачты тапты. Жолоочулар ушу

жерге түнөмөкчү болушту. Элли даамдуу жемиштен тоё жеп, өзүнүн чыныгы берилген досторунун кайтаруусунда уктады да, таң каларлык Зымырыт шаарын жана Улуу Сыйкырчы Гудвинди түшүндө көрдү.

Дарыя аркылуу өтүү

Түн тынч өттү. Темир Отунчу салды эртен менен эрте бүтгү, өзүнө жана Коркуткучка таяна турган шырык кыйды да, жолоочуларга салга түшүүнү сунуш кылды. Тотошканы кучактап көтөргөн Элли салдын ортосунан орун алды. Коркок Арстан четке чыкты, сал кыйшай кетти, коркконунан Элли кыйкырып жиберди. Бирок Темир Отунчу жана Коркуткуч экинчи жаккы четине чыгууга ашыгышты, тең салмактуулук калыбына келди. Кээ бир жерлерди каалгыган токойчолор каптаган жана бардыгы күндүн нуру менен жаркыраган укмуштуу тегиздик башталган дарыя аркылуу салды Темир Отунчу менен Коркуткуч айдап баратышты.

Сал дарыянын ортосуна жеткенче бардыгы жакшы, көңүлдөгүдөй болду. Бул жерде ылдам агым салды агызып жөнөдү, шырык таяктар дарыянын түбүнө жеткен жок. Саякатчылардын эси чыгып бирине бири карашты.

— Абдан жаман болду! — деп кыйкырды Темир Отунчу. — Дарыя бизди агызып отуруп көгүлжүм өлкөгө жеткизет, ошентип, биз каардуу сыйкырчынын кулдугуна туш болобуз.

— Андайболгондо мен мээалалбай калат турбаймынбы! — деди Коркуткуч.

— А мен кайраттан куру калганымбы! — деп айтты Арстан.

— Мен жүрөксүз бойдон калат экемин да! — деп кошумчалады Темир Отунчу.

— А биз Канзаска эч качан кайра барбай калабыз! — деп бүтүштү Элли жана Тотошка.

— Жок, биз Зымырыт шаарына жетүүгө тийишпиз! — деп кыйкырды Коркуткуч. Ошентип таяк шырыкка салмагын салып дарыянын түбүнө сайды.

Бактысыздыкты карасаң, бул жер сормо кум экен. Таяк шырык ошол орунга терең сайылып кирип кетти. Коркуткуч таяк шырыкты коё берүүгө жетише электе сал агым менен агып кетти. Көз ачып жумганча Коркуткуч дарыянын ортосунда, буттары тиер эчтеме жок, таяк шырыкка асылган бойдон калды.

— Кош! — деп Коркуткуч досторуна кыйкырууга үлгүрдү, бирок сал алыс кетип калган эле.

Коркуткучтун абалы үмүтсүз болчу. «Буерде мен Эллиге жолукканга чейинкиге караганда жаман,— деп ойлоду бечара.— Аерде мен жок дегенде каргаларды коркутууга аракет кылган элем—кандай болгондо да иш эле го. Дарыянын ортосуна деги ким коркуткуч коёт? О, чиркин ай, сыягы мен эч качан мээ алалбасам керек!»

Бул убакытта сал агым менен ылдый айдалып кетти. Бактысыз Коркуткуч артта, алыста калды жана дарыянын бурулушуна жетип көрүнбөй калды.

— Мага сууга түшүүгө туура келет,— деп айтты Коркок Арстан бүткөн бою калтырап.— О-ой, мен суудан аябай корком! Мына, эгерде мен Гудвинден кайрат алган болсом, мага суу эчтемеге турбайт эле... Бирок эчтеме кыла албайсың, жээкке чыгуу керек да. Мен сүзөмүн, а силер менин куйругумду кармагыла.

Чымырканганынан энтигип, Арстан сүздү, а Темир Отунчу анын куйругунун учунан бекем кармады. Жумуш оор болчу. Салды сүйрөө оңой болмок беле, бирок ошондой болсо да, Арстан акырындап аркы өйүзгү жээкке жакындай берди. Бат эле таяк шырык суунун түбүнө жеткенине Элли ишенди да, Арстанга жардам кыла баштады. Аябай азап тартышкан жолоочулар көп күч жумшашкандан кийин акыр-аягында

дарыядан өтүү үчүн сүзө башташкан жерден кыйчалыштап сүзүп отуруп алыс-алыс жерден барып жээкке чыгышты.

Арстан суу болгон курсагын кургатуу үчүн буттарын жогору көтөрүп көк шибердин үстүнө чалкасынан жатты.

— Эми кайда барабыз?— деди Арстан күндөн көздөрүн жүлжүйтүп.

— Артыбызга, тигил биздин досубуз калган жерге, — жооп кайтарды Элли. — Анткени, кагылайын Коркуткучту кутказып албай, биз бул жерден кете албайбыз!

Жолоочулар дарыянын агымына каршы жээкти бойлоп жүрүп кетишти. Алар баштарын жогору көтөрүшүп, калын чөпкө буттары чалынып жана дарыянын үстүндө калып калган жолдошу жөнүндө кайгылуу ойлонушуп, узак убакыт жол жүрүштү. Күтпөгөн жерден Темир Отунчу үнүнүн бардыгынча кыйкырды:

— Карагылачы!

Туурасы жазы жана ылдам аккан дарыянын ортосунда таяк шырыкка кайраттуу асылып турган Коркуткучту баары көрүштү. Коркуткуч алыстан жалгызсырагандай, кичинекей жана кайгыга чөмүлгөндөй болуп көрүндү, жолоочулардын көздөрүнө жаш келип, ылдый карай мөлт-мөлт тамчылады. Темир Отунчу баарынан көбүрөөк тынчсызданды. Ал максатсыз эле жээкти бойлоп жүгүрдү, эмне үчүндүр сууга кирип кеткиси келди, бирок ошо замат артына карай жүгүрдү. Андан кийин башынан куйгучту алды да, рупор сыяктуу оозуна койду, анан кулак тундура кыйкырды:

— Коркуткуч! Айланайын досум! Кайраттангын! Жакшылык кыл, сууга жыгылып кетпе!

Темир Отунчу өтө сылык сураганды билчү. Жолоочуларга жооп араң-араң угулду:

— ... мын!.. э... ча... йм...

Бул Коркуткучтун «Чыдаймын! Эч качан чарчабайм!» деген сөзү эле.

Чындыгында да, Коркуткуч эч качан чарчабай тургандыгын эстешип, достор абдан кайраттанып кетишти, Темир Отунчу өзүнүн куйгуч рупору аркылуу дагы кыйкырды:

— Көңүлүң чөкпөсүн! Сени кутказып алмайынча буерден кетпейбиз!

Шамал жоопту жеткизди:

— ..төм!.. ме... үч... жол... гыла...

Бул: «Күтөм! Мен үчүн толкундабагыла!» деген жообу эле. Темир Отунчу жыгачтын кабыгынан узун аркан эшүүнү сунуш кылды. Андан кийин, ал, Отунчу, сууга кирет да Коркуткучту таяк шырыктан алат, а Арстан аларды аркан менен тартып чыгат. Бирок Арстан шылдың кылгандай башын чайкады:

— Сен балтандан жакшыраак сүзбөйсүн да!

Темир Отунчу уялып унчукпай калды.

— Демек, мага кайра сүзүүгө туура келет го,— деди Арстан.

— Агым мени Коркуткучка түздөн-түз жеткизе коёт деп эсептөө гана кыйыныраак...

— А мен сенин жонуңа минип алам да, сени тиешелүү багыт боюнча башкарып жүргүзөм,— деп сунуш кылды Тотошка.

Жолоочулар ушинтип көп сүйлөп жана көпкө чейин талкуулаганча, аларга кызыгып узун буттуу Каракуназ алыстан карап турду. Андан кийин ал акырын-акырын жакындап келди да, коркунучсуз аралыкка токтоду, оң бутун көтөрүп, сол көзүн жума жүлжүйттү.

— Силер эмне болгон жансыңар?— деп сурады Каракуназ.

— Мен Эллимин, булар менин досторум— Темир Отунчу, Коркок Арстан жана Тотошка. Биз Зымырыт шаарына баратабыз.

— Зымырыт шаарына барчу жол буерде эмес,— деди Каракуназ.

— Аны биз билебиз. Бирок бизди дарыя агызып ылдый айдап кетти жана биз жолдошубузду жоготтук.

— Ал кайда?

— Ал тигине, көрдүңбү,— Элли сөөмөйү менен көрсөттү,— таяк шырыкта асылып турат.

— Ал эмне үчүн аерге барып калды?

Каракуназ салабаттуу канаттуу эле да, бардыгын ийне-жибине чейин билгиси келди. Коркуткуч дарыянын ортосунда кандайча калып калганын Элли айтып берди.

— О, чиркин ай, эгерде сен аны аман-эсен кутказып берсең! — деп Элли кыйкырып жиберди да, жалынып-жалбаргандай колдорун кайчылаштырып көкүрөгүнө койду. — Биз сага кандай ыраазы болуп жана алкыштарыбызды айтар элек!

— Мен ойлоп көрөйүн! — деп Каракуназ каадаланып айтты да, оң көзүн жумду, анткени, каракуназдар ойлогон убакытта, сөзсүз оң көзүн жумушат. Бирок сол көзүн ал эчак эле жумган болучу. Ошентип ал көздөрүн жуумп жана ары-бери теңселип сол бутунда басып турду, а Коркуткуч дарыянын ортосунда таяк шырыкта асылып жана шамалдан ал да ары-бери чайпалды. Жолоочуларды күтө берүү жадатты да, Темир Отунчу айтты:

— Бул эмне жөнүндө ойлоп жатканын мен тыңшайынчы,— Каракуназдын жанына акырын басып келди.

Бирок ага Каракуназдын бир калыпта, ышкырык аралашкан дем алышы угулду. Отунчу таң калып кыйкырды:

— Ботом, бул уктап калыптыр!

Каракуназ ойлонгончо, чындыгында да уктап калган эле. Арстан аябай ачууланды да, ырылдады:

— Мен аны жейм!

Каракуназ сак уктап тургандыктан заматта көздөрүн ачты:

— Силерге мен уктап калгандай болуп көрүндүм окшойт, ээ? — митаамданды ал.— Жок, мен жөн эле ойлодум. Абдан

оор милдет... Бирок мен силердин жолдошунар, эгерде анчалык чоң жана оор болбосо, аны жээкке алып келген болор элем.

— О, кокуй, аны оор деп турасыңбы?— кыйкырып жиберди Элли. — Коркуткуч тыгылган самандан турат да, мамык сыяктуу женил! Атүгүл аны мен да көтөрө алам!

— Андай болсо, мен аракет кылып көрөйүн,— деди Каракуназ. — Бирок эсиңерде болсун, эгерде ал өтө эле оор болсо, мен аны сууга таштап жиберем. Силердин досунарды адегенде таразага тартып көрүү жакшыраак болоор эле, бирок таразага тартып көрүүгө мүмкүндүк болбогондуктан, мен учуп жөнөймүн!

Каракуназ абдан сак жана салабаттуу канаттуу экени көрүнүп турат. Каракуназ жазы канаттарын каккылады да, Коркуткучка карай учту. Ал Коркуткучтун ийиндерине катуу тырмактарын батырды, женил көтөрдү да, достору менен Элли отурган жээкке алып келди.

Коркуткуч кайрадан жээкке келген убакытта, ал досторун кыса-кыса кучактады да, андан кийин Каракуназга кайрылды:

— Мен дарыянын ортосунда таяк шырыкта түбөлүк сороюп туруп жана балыктарды коркутат экемин деп ойлодум эле! Азыр мен сага көңүлдөгүдөй алкыш айта албайм, анткени, менин башымда саман, бирок Гудвинге барып, мен сени издеп табам, ошондо сен мээлүү адамдын алкышы кандай экенин билесиң.

— Абдан кубанычтамын, — олуттуу жооп кайтарды Каракуназ. — Бактысыздык болгон убакытта, артыкча, ал мага эч кандай кыйынчылык келтирбегенде башкаларга жардам кылууну мен жакшы көрөм... Бирок да мен силер менен дөөрүдүм. Мени зайыбым жана балдарым күтүп жатышат. Силер Зымырыт шаарына чейин аман-эсен жетүүнөрдү жана көксөгөн тилегинердин орундалышын каалайм!

Ал жолоочулардын ар бирөөнө өзүнүн кызыл бырышкан таманын сылыктык менен берди, жана ар бир жолоочу досторчо аны кыса кармашты, а Коркуткуч ушунчалык катуу силкти дейсиң, аз жерден жулуп ала жаздады.

Каракуназ учуп кетти, а саякатчылар жээкти бойлоп баратышты. Бактылуу Коркуткуч бийлеп жана ырдады.

— Ой-бай-бай-о! Мен дагы Элли менен биргемин! Андан кийин, ар бир үч кадамдаганда:

— Ой-бай-бай-о! Мен дагы темир Отунчу менен биргемин!

Ошентип ал Тотошканы да калтырбастан баарын бирден атап чыкты. Андан кийин да ал өзүнүн уйкалышы жок, бирок шайыр жана ак көңүл ырын кайрадан ырдай баштады.

Мас кылуучу апийим талаасы

Жолоочулар эң сонун ак жана көгүлжүм гүлдөр жайнап чыккан шалбааны аралап шайыр жүрүп баратышты. Жыты аябай буркураган эч качан көрбөгөн чондуктагы кызыл апийимдер бат-бат кезигип жатышты. Баарынын көңүлдөрү куунак: Коркуткуч аман-эсен кутказылды, Зымырыт шаарына бараткан жолдо жолоочуларды Мыкаачы да, жарлар да, кылыч тиштүү жолборстор да, ылдам аккан дарыя да токтото алган жок, жана алар бардык коркунучтардан кутулдук, алар артта калышты деп болжолдошту.

— Кандай укмуш сонун гүлдөр!— деп кыйкырды Элли.

— Алар жакшы! — терең дем алды Коркуткуч.— Албетте, менин мээм болгондо, мен азыркыдан да көбүрөөк таң калган болор элем.

— Эгерде менин жүрөгүм болсо, мен буларды дагы жакшыраак көрөт элем,— терең үшкүрдү Темир Отунчу.

— Мен дайым гүлдөрдүн арасында жүрүп, алар менен ынтымактуу элем, — деп айтты Коркок Арстан.— Алар

мееримдүү жана көңүл оорутпаган өсүмдүктөр, тиги коркунучтуу кылыч тиштүү жолборстор сыяктуу эч качан бурчтан ыргып чыга калышпайт. Бирок менин токоюмда мындай чоң жана ачык түстөгү гүлдөр жок эле.

Жолоочулар улам ары барган сайын талаада апийимдер көбөйгөндөн көбөйө берди. Апийимдин калың чыгышынан басылып калган башка бардык гүлдөр жок болду. Бат эле саякатчылар учу-кыйрына көз жетпеген апийим талаасынын ортосунда калышты. Апийимдин жыты уктатат, бирок муну Элли билчү эмес, ал жанга жагымдуу уктатуучу жытты бейгам дем алып жана эбегейсиз зор кызыл гүлдөргө кызыгып жүрүшүн улантты. Эллинин кабактары салмактанды, анын уктагысы аябай келди. Бирок да Эллиге жатууга Темир Отунчу мүмкүндүк берген жок.

— Түн киргенче сары кирпич төшөлгөн жолго жетүү үчүн

ашыгуу керек,— деди ал, анын оюн Коркуткуч кубаттады.

Алар дагы бир нече жүз кадам илгери жүрүштү, бирок Элли уйку менен күрөшө албады,— ал теңселип, апийимдин арасына жатты да улутуна дем алып, көздөрүн жуумп катуу уктап калды.

— Муну эмне кылуу керек?— деп сурады таң калган. Отунчу.

— Эгерде Элли буерде калса, ал өлөр-өлгөнчө уктай берет, — деп айтты Арстан оозун кере ачып эстеп.— Бул гүлдөрдүн жыты өлтүргүч. Менин көздөрүм да жабышып баратат, а кичине ит да алда качан уктап калды.

Тотошка чындыгында да апийим килеминин үстүндө, өзүнүн кичине кожоюнунун жанында жаткан эле. Коркуткуч жана Темир Отунчуга гана гүлдөрдүн зыян кылуучу жыты таасир эткен жок, алар ар дайымкысындай кайраттуу, сергек эле.

— Чурка! — деп айтты Коркуткуч Коркок Арстанга.

— Бул коркунучтуу жерден сактангын. Биз кызды көтөрүп барабыз, эгерде сен уктап калсаң, биз сени көтөрүп бара албайбыз. Анткени, сен эң эле оорсуң!

Арстан алга карай секирип жөнөдү да заматта көрүнбөй калды. Темир Отунчу жана Коркуткуч колдорун кайчылаштырып кармашты да, ага Эллини отургузушту. Алар уктап калган кыздын колуна Тотошканы кучактатышты, а колдор зчтемени сезбестен күчүктүн жумшак жүнүн бекем кармады. Коркуткуч жана Темир Отунчу апийим талаасынын ортосунда Арстан гүлдөрдү жапырып кеткен кең из менен баратышты жана аларга талаанын чети жоктой болуп көрүндү.

Бирок алыстан жыгачтар жана жашыл чөп көрүндү. Достор эс ала түшкөндөй дем алышты, алар ууланган абада көп убакыт болуунун аркасында Эллини өлтүрүп алабызбы деп коркушкан эле. Апийим талаасынын четинен алар Арстанды көрүштү. Гүлдөрдүн аңкыган жыты кубаттуу жырткычты жеңиптир, ал сактап калуучу шалбаага жетүү үчүн акыркы күчүн жумшаганын билгизбей таманын кең жайып уктап жатат.

— Биз буга жардам кыла албайбыз! — кайгылуу айтты Темир Отунчу. — Ал биз үчүн өтө зор. Эми ал түбөлүк уктап калды, жана балким, ал акыр-аягында кайрат алганын түшүндө көрүп жаткандыр...

— Абдан, абдан аянычтуу! — деди Коркуткуч. — Өзүнүн коркоктугуна карабастан Арстан мейримдүү жолдош эле, аны буерге каргыш тийген апийимдердин арасына таштап кетүү мен үчүн эң кайгылуу болот. Бирок жүргүн, Эллини аман-эсен сактап калышыбыз керек.

Коркуткуч жана Темир Отунчу уктаган кызды, өлүмтүктүү апийим талаасынан алыстагы, дарыянын боюндагы жашыл чөптүү аянтчага жеткизип чөпкө жаткызды да, таза аба Эллини качан ойготорун күтүп, жанында отурушту. Достор отуруп жан-жакка карашты, жакын эле жерден чөптөр ары-

бери теңселе түштү да, көк чөптүү аянтчага сары жапайы мышык секирип чыкты. Курч тиштерин шакылдатып жана кулактарын башына жапырып, ал олжосунун артынан кууду. Темир Отунчу секирип тура калды да, качып бараткан сур талаа чычканын көрдү. Мышык тырмактуу таманы менен чычканды басты, ал аянычтуу чыйпылдап, көздөрүн жумду, бирок Темир Отунчу коргоочусуз жандыкты аяды да, жапайы мышыктын башын жара чапты. Чычкан көздөрүн ачты да, душман өлүп жатканын көрдү. Чычкан Темир Отунчуга айтты:

— Сизге ыракмат! Сиз менин өмүрүмдү сактап калдыңыз.

— О, бул жөнүндө анчалык ыракмат айтууга туура келбейт, — Темир Отунчу каршы болду. Чынын айтканда, ал мышыкты өлтүрүүгө туура келгендиги өзүнө жагымсыз болчу. — Сиз билесизби, менин жүрөгүм жок, бирок мен жамандык убагында, мейли, ал жөнөкөй чычкан болсо да алсыздарга жардам кылууга тырышам!

— Жөнөкөй чычкан имиш, — кыжырданып чыйпылдады чычкан. — Сиз, таксыр, ушуну менен эмнени айтмакчы болосуз? Ооба, мен эмне экенимди сиз билесизби, мен — Рамина, талаа чычкандарынын ханыша-айымымын да?

— О, ырас элеби? — таң калган Отунчу кыйкырып жиберди. — Сиздин улуу урматтуулугунуз үчүн миң жолу кечирим сурайм!

— Кандай болгондо да, менин өмүрүмдү аман сактап калып, сиз өзүңүздүн милдетиңизди орундадыңыз, — деп айтты ханыша-айым көңүлү жумшарып.

Бул учурда бир нече чычкан энтигишип, көк чөптүү аянтчага чыга калышты да, ханыша-айымды көздөй буттары үзүлгөнчө чуркашты.

— О, сиздин улуу урматыңызга! — деп алар чогуу чыйпылдашты. — Биз сизди өлдү деп ойлогон элек, сизди кошуп ыйлоого даярданган элек! Бирок каардуу

мышыкты ким өлтүрдү? — Ошентип алардын баары кичине ханыша-айымдын алдында баш ийишти, төбөсү менен тик турушту да, алардын арткы буттары жогору жакта сербелендешти.

Аны мына бул таң каларлык темир киши башын жара чапты. Силер ага кызмат кылууга жана анын тилегин орундоого тийишсиңер, — деп баса айтты Рамина.

— Мейли, ал буйрук берсин! — үн алыша кыйкырышты чычкандар. Бирок так ушул учурда ханыша-айымдын өзү баш болгон чычкандар бет-бетинен качып жөнөштү. Көрсө иш мындай экен. Тотошка көздөрүн ачып өзүнүн айланасындагы чычкандарды көрүп, таң калгандай үрөт да, топтошкон чычкандардын ортосуна кирип барат. Ал Канзаста экенинде

эле чычкандарга аңчылык кылуу жагынан даңкы жайылган болчу. Шамдагайлыгы жагынан бир да мышык аны менен теңеше алчу эмес. Бирок Темир Отунчу күчүктү кармап алды да, чычкандарга кыйкырды:

— Мында келгиле! Мында келгиле! Кайрылгыла! Аны мен кармап турам!

Чычкандардын ханыша-айымы калың чөптүн арасынан башын чыгарып карады да, чочулап сурады:

— Ал мени жана менин сарайымдагыларды жебесине сиз ишенесизби?

— Көңүлүңүз жайында болсун, улуу урматтуум! Мен аны коё бербеймин.

Чычкандар кайрадан чогулушту, Отунчунун темир колунан бошонууга жасалган ийгиликсиз аракеттен кийин Тотошка да тынчып калды. Күчүк чычкандарды мындан ары дагы коркута бербөө үчүн, аны жерге кагылган казыкка байлап коюуга туура келди.

Башкы фрейлин-чычкан сүйлөдү:

— Мейримдүү бейтааныш! Ханыша-айымды аман сактап калгандыгыңыз үчүн сизди эмне менен сыйлоону буйрасыз?

— Мен, чынымды айтайын, билбей турам, — деп баштады Темир Отунчу, бирок тапкыч Коркуткуч анын сөзүн ылдам бөлүп жиберди:

— Биздин досубуз Арстандын жанын сактап калгыла! Ал апийим талаасында жатат.

— Арстан! — кыйкырып жиберди ханыша-айым. — Ал биздин баарыбызды жеп коёт.

— О, жок! — жооп кайтарды Коркуткуч. — Ал Коркок Арстан, абдан жоош, ушундай, андан башка, ал уктап жатпайбы.

— Болуптур эмесе, аракет кылып көрөлү. Анын жанын кандайча сактап калуу керек?

— Сиздин карамагыңызда канча чычкан бар?

— О, миңдеп бар?

— Алардын баары чогулууга жана ар бири өзү менен бирге узун жип алып келүүгө буйрунуз.

Ханыша-айым Рамина сарайда кызмат кылуучуларга буйрук берди жана алар жанынын бардыгынча туш-тушка жүгүрүштү дейсин, тамандары гана жалтырап калышты.

— А сен, досум,— деп Коркуткуч Темир Отунчуга кайрылды,— Арстанды апийим талаасынан салып келүү үчүн бекем араба жасагын.

Темир Отунчу ишке киришти жана жанын үрөп иштегендиктен, узун жипти тиштеп биринчи чычкандар келишкен убакытта, жыгачтын сөңгөгүнөн бүтүндөй туура кыйып жасалган дөңгөлөктөрү бар араба даяр болгон эле.

Чычкандар бардык жактан чуркап келип жатышты, алар ар кандай чондукта жана ар кыл жашта болуп бир нече миң эле: буерге кичинекей чычкандар да, орто бойлуу чычкандар да, эң чоң картаң чычкандар да чогулушту. Карылыгы жеткен бир кемпир чычкан көк чөптүү аянтчага илээлеп араң жетти да, ханыша-айымга таазым кылып, ошо замат буттарын жогору көтөрүп жатып калды. Эки небере кызы чоң энесин төө жалбыракка жаткызышты жана жел аны эсине келтирсин үчүн анын үстүнө чөп менен тырышып желпишти.

Мындай көп чычкандарды арабага чегүү абдан кыйын болду: алдыңкы окко миң жипти бүт байлоого туура келди. Анын үстүнө апийим талаасында Арстан өлүп калышынан коркуп Отунчу жана Коркуткуч шашышты, жиптер алардын колуна чалынып жатышты. Дагы кээ бир жаш тентек чычкандар ары-бери жүгүрүшүп, чечүүнү чаташтырышты. Акырында ар бир жиптин бир учу арабага, экинчи учу чычкандардын куйруктарына байланды да, бекем тартип орнотулду.

Бул убакытта Элли ойгонду жана укмуштуу көрүнүшкө таң калып карады. Эмне болуп эмне койгондугунун баарын кыска сөз менен Эллиге Коркуткуч айтып берди да, ханыша-айым чычканга кайрылды:

— Сиздин улуу урматыңыз! Сизге Өлтүрүүчү Үйдүн кызы—Эллини тааныштырууга уруксат кылыңыз.

Эки узун бойлуу ургаачы чычкан сылык таасым кылышты да, досторчо сүйлөшө башташты...

Чоголуп бүттү.

Оор Арстанды арабага салуу эки дос үчүн абдан кыйын болду. Бирок алар акыры Арстанды көтөрүп арабага салышты, Коркуткучтун жана Темир Отунчунун жардамынын аркасында чычкандар арабаны апийим талаасынан сүйрөп чыгышты.

Тотошканын кайтаруусу астында Элли отурган жердеги аянтчага Арстанды алып келишти. Абдан жакшы көрүүгө жетишкен, чыныгы берилген досун өлүмдөн сактап калгандыктары үчүн кыз чычкандарга чын жүрөгүнөн чыккан алкышын айтты.

Чычкандар өздөрүнүн куйруктарына байланган жипти. кемирип кыркышты да, өздөрүнүн үйлөрүн көздөй кетүүгө ашыгышты. Ханыша-айым-чычкан кипкичине күмүш ышкыргычты Эллиге берди.

— Эгерде мен силерге кайрадан керек болуп калсам, — деди Рамина, — бул ышкыргыч менен ышкыргыла, мен силердин кызматыңарды кылууга даяр болом. Кош!

— Кош! — жооп кайтарды Элли.

Бирок бул убакытта Тотошка байлоосунан бошонуп кетти жана чычкандар шашып-бушуп калың чөптүн арасына кирип аман калууга туура келди, ханыша-айым үчүн таптакыр адепсиздик болуп калды.

Коркок Арстан качан ойгоноорун жолоочулар чыдамдуулук менен күтүштү, ал апийим талаасындагы ууланган аба менен өтө узак дем алды. Бирок Арстан чыдамкай жана күчтүү эле, ошондуктан мас кылуучу апийим аны өлтүрө албады. Ал көздөрүн ачты, оозун кең ачып бир нече жолу эстеди да, керилип-созулмакчы болду, бирок арабанын чабак жыгачтары ага мүмкүндүк берген жок.

— Мен кайдамын? Э, ботом, мен дагы эле тирүүмүнбү?

Досторун көрүп, Арстан аябай кубанды жана арабадан жылып түштү.

— Айткылачы, эмне болуп, эмне койду? Апийим талаасы аркылуу мен жанымдын бардыгынча чуркадым, бирок ар бир кадам сайын буттарым уламдан-улам оор боло берди, чарчоо мени сулатты, андан ары мен эчтемени билбейм.

Апийим талаасынан Арстанды чычкандар кандай сүйрөп келишкенин Коркуткуч айтты. Арстан башын чайкап:

— Бул кандай таң каларлык окуя! Мен ар дайым өзүмдү абдан чоңмун жана күчтүүмүн деп эсептөөчү элем. Мына гүлдөр, мага салыштырганда бармактай эле эмелер, мени аз жерден өлтүрүшкөн жок, а мен ар дайым жек көргөн аянычтуу, кичине жандыктар, чычкандар жанымды сактап калышкан! А мунун бардыгы алардын көп болгондугунан, алар ынтымактуу аракет кылгандыктарынан менден күчтүү болуп жатышат, Арстан, жырткычтардын падышасы! Бирок биз эмне кылабыз, досторум?

— Зымырыт шаарына баруучу жолубузду улантабыз, — жооп кайтарды Элли — Көксөгөн үч тилек орундалууга тийиш жана бул мен ата мекениме кетүүчү жолду ачат!

Гудвин кимге окшош?

Арстан тыңыгандан кийин, саякатчылардын бардыгы жумшак жашыл чөптү басып, көңүлдүү жөнөштү. Ошентип алар сары кирпич төшөлгөн жолго жетишти да, аны көрүп мейримдүү эски доско жолуккан сыяктуу кубанышты.

Бат эле жолдун эки жагынан кооз тосмолор көрүнө баштады, алардын ары жагында фермерлердин үйлөрү турат, а талааларда эркектер жана аялдар иштеп жүрүшөт. Тосмолор жана үйлөр ачык-жашыл түстөгү боёк менен эң кооз сырдалган, кишилер да жашыл түстөгү кийимдерди кийип жүрүшөт.

— Бул, демек, Зымырыт өлкөсүнүн башталышы,— деп айтты Темир Отунчу.

— Эмне үчүн?— деп сурады Коркуткуч.

— Зымырыт жашыл экенин сен билбейсиңби?

— Мен эчтеме билбеймин, кекирейип каршы болду Коркуткуч.

— Мына, менин мээм болгон убакытта, мен баарын билем!

Зымырыт өлкөсүндө жашоочулар Жевундардан бойлуу эмес эле. Алар башына төбөсү чучтуйган кырбуусу жазы каллак кийишет экен, бирок күмүш жылаажындар тагылган эмес. Алар суз сыяктанып көрүнүштү. Элликте эч ким жакындап келген жок жана атүгүл алыстан ага суроо берип кайрылышпай да коюшту. Чындыгында да алар айбаттуу чоң Арстандан жана кичинекей Тотошкандан коркушкан болчу.

— Мен, бизге талаага түнөөгө туура келет го деп ойлойм,— деди Коркуткуч.

— А менин тамак жегим келет,— деп айтты кыз.— Буердеги жемиштер жакшы экен, ошондой болсо да мен аларды ушунчалык тандым дейсин, көргүм да келбейт, ал турсун алардын бардыгын бир сындырым нанга алмашар

эле! Тотошка да абдан арыктап кетти...Сен, бечарам,эмне жеп жүрөсүң?

— Кантебиз, оозго тийгенин...— тайсалдатып жооп кайтарды күчүк.

Ал ар бир түн сайын Арстанды ууга узатып барганын жана анын тапкан олжосунун калдыгын жеп жүргөнүн мойнуна алгысы келген жок.

Кыштактын башка жашоочуларына караганда мейримдүүрөөк сыяктанып көрүнгөн, үй ээси аял крыльцосунда турган үйгө суктанып, түнөп кетүүнү тиги аялдан Элли сурамакчы болду. Жолдошторун тосмонун ары жагына калтырып, ал кайраттанып крыльцонун жанына басып келди. Аял сурады:

— Балам, сага эмне керек?

— Бир түнөп кетүүгө бизди үйүңүзгө киргизиңизчи!

— Бирок сени менен бирге Арстан жүрбөйбү!

— Андан коркпонуз: ал колго үйрөтүлгөн, анын үстүнө эң коркок.

— Эгерде андай болсо, киргиле,— жооп кайтарды аял,— силер тамак-аш жана төшөнчү аласыңар.

Жолоочулар балдар менен үйдүн кожоюнун таң калтырып жана коркушуп үйгө киришти. Жалпы коркуу токтолгон убакытта кожоюн сурады:

— Силер кимсиңер жана кайда баратасыңар?

— Биз Зымырыт шаарына баратабыз, — жооп кайтарды Элли, — жана Улуу Гудвинди көргүбүз келет.

— О, ырас элеби? Гудвин силерди көргүсү келгенине ишене аласыңарбы?

— А эмне үчүн ишенүүгө болбойт?

— Билесиңерби, ал эч кимди кабыл албайт. Зымырыт шаарында мен далай жолу болдум, бул таң каларлык жана эң, сонун жер, бирок Улуу Гудвинди көрүүгө мага эч качан туура келген жок жана аны эч ким, эч качан көрө албасын мен билем...

— Ырас эле ал чыкпайбы?

— Жок! Ал өзүнүн сарайынын тагы коюлган залда күндүз да, түн ичинде да отурат, жана атүгүл ага кызмат кылган-дар да анын жүзүн көрүшпөйт.

— Ал деги кимге окшош? — Кимге окшоштугун айтуу кыйын,— ойлонуп жооп кайтарды кожоюн.— Иш мындай. Гудвин—улуу акылман жана: ар кандай түргө кубула алат. Ал кээде кандайдыр бир канаттуу же пил түрүнө келе калат да, күтпөгөн жерден момолой чычканга айланып кетет. Кээ бирөөлөр аны балык, же чымын,. же кандай болгоидо да, ал кандай кебетеде болгусу келсе,. ошондой түрдө көрүшкөн экен. Бирок анын анык кебетеси кан-дай түрдө экенин кишилерден эч кимиси билбейт.

— Бул таң каларлык жаиа коркунучтуу,— деп айтты: Элли.— Бирок биз аны көрүүгө аракет кылабыз,— антпегендебиздин саякатыбыз курулай талаага кеткен болуп чыгат.

— Мен андан, менин саман башыма анча-мынча мээ беришин сурагым келет,— деп жооп кайтарды Коркуткуч.

— О, бул анын үчүн кеп эмес! Анын мээси ага керек. болгон өлчөмдөн алда канча көбүрөөк. Алардын баары кичине-кичинеден оролуп коюлган жана ар бир оромдо бөтөнчө сорт.

— Силер Коркунучтуу Гудвинди эмне үчүн көргүнөр келет? — деп сурады кожоюн.

— А мен, Гудвин мага жүрөк беришин каалайм, — деди Отунчу.

— Аны орундай коюу да ал үчүн кыйын эмес, — жооп кайтарды кожоюн амалкөйлөнө көздөрүн кысып. Ал ар кандай формадагы жана көлөмдөгү жүрөктөрдүн толуп жаткан коллекциясын жипке тизип койгон.

— Мен Гудвинден анча-мынча кайрат алгым келет, — деди Арстан.

— Гудвиндин такты турган бөлмөдө чоң карапа менен толтура кайрат бар,—жарыялады кожоюн.—Ал алтын капкак менен жабылган да, кайрат ташып, четинен аша төгүлүп кетпесин үчүн Гудвин карап турат. Албетте, ал ыракаттанып сизге тиешелүү үлүштү берет.

Достордун үчөө тең, кожоюндун толук түшүндүргөнүн угушуп, жүздөрү нурданышты жана ыраазы болушкан күлүмсүрөө менен бири-бирине карашты.

— Мен,— деди Элли,— бизди, Тотошка экөөбүздү Канзаска жеткизип коюшун Гудвинден сурагым келет.

— А Канзас дегениң кайда? — деп сурады таң калган кожоюн.

— Мен билбеймин, — кайгылуу жооп кайтарды Элли.— Бирок ал менин ата мекеним, ал кайда болсо да бар.

— Болуптур, сен үчүн Канзасты Гудвин табарына мен ишенем. Бирок адегенде анын өзүн көрүү керек, а аны көрүү оңой иш эмес. Гудвин кишиге көрүнгөндү жакшы көрбөйт, балким, бул жөнүндө өзүнүн кандайдыр бир ой-пикири бар чыгар,— деп кошумчалады кожоюн шыбырап, Гудвин азыр эле керебеттин астынан же шкафтын артынан чыга калчудай коркуп, жан-жакка элеңдеп карады.

Бардыгына анча-мынча коркунучтуу болду, а Арстан аз жерден көчөгө чыгып кете жаздады, ал көчөдө коркунучсузураак деп эсептеген эле.

Кечки тамак-аш берилди, бардыгы үстөлгө отурушту. Элли гречихадан бышырылган эң сонун боткону, жумуртканы жана кара нанды жеди, алыстагы ата мекенин эске түшүргөн? бул тамакка Элли абдан кубанды. Арстанга да ботко беришти, бирок ал аны өтө жийиркенип жеди да, бул тамак арстандар үчүн эмес, кроликтер үчүн деп айтты. Коркуткуч жана Отунчу эчтеме жеген жок. Тотошка өзүнүн үлүшүн жеп жиберди да, дагы сурады.

Аял Эллини төшөккө жаткызды, Тотошка да өзүнүн

кичинекей ээсинин жанына жайланды. Арстан бөлмөнүн босогосун тосо жатты да, эч ким кирбөө үчүн кайтарды, Темир Отунчу жана Коркуткуч шыбырап анда-санда сүйлөшүп, түн бою бурчта туруп турган бойдон чыгышты.

ЭКИНЧИ БӨЛҮК

УЛУУ ЖАНА КОРКУНУЧТУУ

Зымырыт шаары

Кийинки күнү эртең менен, бир нече саат жол жүргөндөн кийин, достор горизонттон бүлбүлдөгөн жашыл жаркыракты көрүштү.

— Бул Зымырыт шаары болууга тийиш, — деди Элли.

Анын үстүнө, алар илгерилеген сайын жаркыроо уламдан-улам жарыгыраак боло берди, бирок түштөн кийин гана жолоочулар ачык жашыл түстөгү бийик таш дубалга жетишти. Алардын түз эле алдында, көз уялткандай жаркылдаган зор зымырыт менен кооздолгон чоң дарбаза бар эле. Тиги жаркырак атүгүл Коркуткучтун сүрөт көздөрүн уялтып, ачтырбай койду. Көп күндөр бою саякатчыларды адаштырбай алып келген жана көптөн күткөн максатына жеткизген, сары кирпич төшөлгөн жол ушул дарбазага жетип бүттү.

Дарбазанын жанында илинген коңгуроо турат. Элли жиптен тартты, коңгуроо да күмүштүн дабышындай терең шынгырап жооп кайтарды. Чоң дарбаза акырын ачылды, жолоочулар да шыбы күмбөздүкүндөй тегерек болуп бүткөн бөлмөгө киришти, анын дубалдарынан сан жеткис көп зымырыттар жалтырашат.

Жолоочулардын алдында кичинекей киши турган эле. Ал бутунан башына чейин жашыл кийим кийген да, анын капталында асынган жашыл сумкасы бар.

Мындай укмуштуу жолоочуларды көрүп, жашыл киши аябай таң калды да сурады:

— Силер кимсиңер?

— Мен саман тыгылып жасалган каракчымын, мага мээ керек! — деп айтты Коркуткуч.

— А мен темирден жасалганмын, ошондуктан мага жүрөк жетпей жатат, — деп Отунчу айтты.

— Мен Коркок Арстанмын, баатырдык алууну каалайм, — деди Арстан.

— А мен Канзастан келген Эллимин, ата мекениме кайра кетким келет, — деп айтты Элли.

— Силер Зымырыт шаарына эмне үчүн келдиңер?

— Биз Улуу Гудвинди көргүбүз келет! Биздин тилегибизди да орундатат деп ишенебиз: анткени, бизге Сыйкырчыдан башка эч ким жардам кыла албайт.

— Көп жылдан бери Коркунучтуу Гудвинге баруу үчүн эч ким пропуска сурай элек эле, — ойго батып айтты киши. — Ал кубаттуу, каардуу, эгерде силер курулай жана кара ниеттик менен Сыйкырчыны акылман оюнан алаксытуу үчүн келсеңер, ал силерди көз ачып жумганча жок кылып жиберет.

— Бирок биз Улуу Гудвинге маанилүү иш менен келдик да, — таасирдүү сүйлөдү Коркуткуч. — Биз, Гудвин — мейримдүү, акылман деп да уккан элек,

— Бул айтканыңдын калети жок, — деди жашыл киши. — Ал Зымырыт шаарын акылмандуулук менен жакшы башкарып турат. Бирок да, шаарга курулай кызыгып келгендер үчүн ал өтө коркунучтуу. Мен дарбазаны кайтаруучумун, силер келип калыпсыңар, мен силерди Гудвинге баштап барууга тийишмин, бирок көзүнөргө көз айнек кийгиле.

— Көз айнек кийгиле дейсиңби? — таң калды Элли.

— Көз айнексиз силерди Зымырыт шаарынын сонундугу сокур кылып таштайт. Атүгүл шаарда тургандардын бардыгы

күндүз да, түн ичинде да көз айнек кийип жүрүшөт. Акылман Гудвиндин буйругу ушундай. Көз айнекти көзүнөн эч ким алып койбоо үчүн, аларды кичине кулпу менен кулпулап коюшат.

Ал жашыл сумкасын ачты эле, анда ар кандай өлчөмдөгү жашыл көз айнектер бар экен. Жолоочулардын баары, Арстан жана Тотошканы да калтырбастан, көз айнекчен болуп калышты. Аларды Дарбаза Кайтаруучу кичинекей кулпу менен кулптап койдү.

Дарбаза Кайтаруучу да көз айнек кийди, тыптынч болуп калышкан жолоочуларды бет маңдайдагы эшиктен ээрчитип чыкты эле, бардыгы Зымырыт шаарынын көчөсүнө чыгышкан экен.

Зымырыт шаарынын жаркырагы, жолоочулар көздөрүнө көз айнек кийип калкалашса да, алардын көздөрүн уялтты. Көчөнүн эки жагында дубалдары зымырыт менен кооздогон жашыл мрамордон салынган эң сонун бийик үйлөр асман тирейт. Көчөгө жашыл мрамордон жасалган плиталар төшөлгөн да, алардын арасы зымырыт менен бириктирилген. Көчөгө эл топурап топтолушту

Эллинин таң каларлык жолдошторуна шаарда туруучулар кызыгып карашты, бирок алардан эч кимиси кыз менен сүйлөшкөн жок: бул жерде да Арстан менен Тотошкадан коркушту. Шаарда туруучулар жашыл түстөгү кийим кийинишкен, алардын териси да каралжын-жашыл сыяктанат. Зымырыт шаарындагылардын бардыгы жашыл түстө болучу, атүгүл күн да жашыл нур менен жарык кылып турат.

Дарбаза Кайтаруучу жолоочуларды жашыл көчө менен ээрчитип баратат, алар тез эле шаардын борборуна жайланышкан кооз чоң имараттын жанына келип калышты. Бул Улуу Акылман жана Сыйкырчы Гудвиндин сарайы болчу. Фонтандар жана гүл тигилген аянтчалар менен кооздолгон сайын, багын аралап Элли бараткан убакытта,

толкунданганынан жана коркконунан анын жүрөгү түрсүлдөдү; азыр анын тагдыры чечилет, Сыйкырчы Гудвин аны ата мекенине жеткирери, же ал жол бою далай-далай кыйынчылыктарды башынан өткөзүп, буерге курулай умтулганын ал мына азыр билет.

Гудвиндин Сарайы душмандан абдан жакшы корголгон: аны бийик дубал курчаган, ага жетпей суу толтурулган аң казылган, андан өтүү керек болгон учурда арта салма жана кайра алып коймо көпүрөлөр жасалган.

Дарбаза Кайтаруучу жана жолоочулар аңга келген убакытта, көпүрө алынган экен. Дубалдын түбүндө жашыл мундир кийген узун бойлуу Солдат турат. Солдаттын жашыл сакалы тизесинен ылдый чубалган. Ал өзүнүн ушул сакалына аябай сыймыктана турган, бул таң каларлык да эмес: Гудвиндин өлкөсүндө мындай сакалы бар башка эч ким жок эле. Күнүлөштөр, Солдаттын сакалынан башка кадыры жок, ал азыр ээлеп турган кызмат ордуна сакалы гана жеткизди деп айтыша турган.

Солдаттын колдорунда кичине, күзгү жана тарак бар. Ал күзгүгө карап жана тарак менен өзүнүн жакшынакай сакалын тарап отурат, бул жумуш анын көңүлүн абдан кызыктыргандыктан, ал эчтемени көрбөйт жана укпайт.

— Дин Гиор! — деп кыйкырды Солдатка Дарбаза Кайтаруучу. — Мен жат жерлик кишилерди ээрчитип келдим, алар Улуу Гудвинди көргүлөрү келишет!

Эч кандай жооп жок.

Коркуткуч өзүнүн кирилдеңки үнү менен кыйкырды:

— Господин Солдат, бизди, атактуу саякатчыларды, кылыч тиштүү жолборсторду жеңгендерди жана дарыядан коркпой сүзүүчүлөрдү өткөзүп жиберинизчи!

Эч кандай жооп жок.

— Сиздин досунуз, менимче унутчаактык кеселден соо болбосо керек? — деп сурады Элли.

— Ооба, тилекке каршы бул кесел аны ээрчип алган, — деп жооп кайтарды Дарбаза Кайтаруучу.

— О, урматтуу! Бизге көңүл буруңуз! — кыйкырды Отунчу.— Жок, укпайт. Келгиле, баарыбыз чогуу кыйкыралы!..

Бардыгы даярданды, атүгүл Отунчу рупордун ордуна өзүнүн куйгучун оозуна алып келди. Коркуткучтун белгиси боюнча бардыгы күчүнүн жетишинче кыйкырышты:

— Гос-по-дин Сол-дат! Биз-ди өт-көзү-нүз! Гос-по-дин Сол-дат!! Биз-ди өт-көзү-нүз!!!

Коркуткуч өзүнүн таягы менен андын тосмосун кулак тундура койгулады, а Тотошка заңылдап үрдү. Эч кандай таасир кылган жок: Солдат мурдагысындай эле өзүнүн сакалынын кылын талдап, биринин үстүнө бирин жан-дили менен коюуда.

— Мен көрүп турам, буга токойдогу бакыргандай бакыруума туура келет, — деп айтты Арстан.

Арстан буттары менен жерди чирене басып турду, башын көтөрдү да, айкырыкты салды дейсиң, үйлөрдөгү айнектер шыңгырашты, гүлдөр солкулдашты, чункурларга токтотулган көлчүк суулар чайпалып-чачырады, о мындай таң каларлык ар кошкон жолоочуларга кызыгып алыстан байкап турган кишилер, кулактарын басып туш-тушка качып жөнөштү. Күзгүсүн жана тарагын чөнтөгүнө катып, Солдат дубалга кадап койгондой какайып турду жана келгендерге таң калып карай баштады. Алардын ичинде Дарбаза Кайтаруучу жүргөнүн би-лип, ал жүрөгү ордуна келе түшкөндөй дем алды.

— О, Фарамант, сенсиңби? — деп сурады ал. — Эмне кеп бар?

— Кеп мындай, Дин Гиор,— ачуусу келип жооп берди. Дарбаза Кайтаруучу,— биз жарым саат кыйкырып, сага угуза албай койдук!

— О-оо, жарым саат ганабы — бейгам айтты Солдат.—

И, бул боло бере турган арзыбаган иш. А көрөкчө мага айтчы, сени менен жүргөндөр кимдер?

— Бул жат жерликтер, алар Улуу Гудвинди көрмөкчү болушат!

— Болуптур эмесе, мейли, киришсин,— ичи толгон желди чыгара дем алып айтты Дин Гиор.— Мен булар жөнүндө Улуу Гудвинге айтайын...

Ал көпүрөнү түшүрдү, жолоочулар да Дарбаза Кайтаруучу менен коштошуп, көпүрө аркылуу өтүштү эле, сарайда болуп калышты. Аларды кабыл алуучу бөлмөгө ээрчитип келди. Солдат жолоочулардан кире беришке төшөлгөн жашыл алачага буттарын сүртүүнү сурады да, жашыл креслого отургузду.

— Ушу жерде отуруп туруңуздар, а мен так орнотулган залдын эшигине барам да, сиздердин келгениңиздер жөнүндө Улуу Гудвинге айтам.

Бир нече мүнөттөн кийин Солдат кайра келди, андан Элли сурады:

— Гудвинди көрдүңүзбү?

— О, жок, мен аны эч качан көрбөйм! — деген жооп кайтарылды. — Улуу Гудвин мени менен ар дайым эшиктин каалгасынын ары жагынан сүйлөшөт: анын жүзү, кебетеси, балким, абдан коркунучтуу болсо керек, ошондуктан Сыйкырчы кишилерди бекерге коркутууну каалабайт. Мен сиздердин келгенинизди айттым. Гудвин адегенде ачууланып, мени менен сүйлөшкүсү, уккусу да келген жок. Анан күтпөгөн жерден силер кандай кийим кийгениңерди сурай баштады. Сиздин бутуңузда күмүш башмакча кийилгенин билгенден кийин, буга абдан кызыкты да, силердин баарыңарды кабыл ала тургандыгын айтты. Бирок күн сайын бирөөңөрдү гана кабыл алат — анын адаты ушундай. Ошентип, сиздер буерде бир нече күн турасыздар, сиздер алыс жол басып келгениңиздер үчүн, эс алууга бөлмө даярдап берүүгө буйрук кылды.

— Биздин айткан алкышыбызды Улуу Гудвинге айтып коюңуз, — жооп кайтарды Элли.

Кыз, эл айтып жүрүшкөндөй, Сыйрыкчы анчалык коркунучтуу эмес жана, ал мени ата мекениме жеткизет, деп чечти.

Дин Гиор жашыл ышкыргыч менен ышкырды, жашыл жибек көйнөкчөн сулуу кыз жетип келди. Анын дене териси жылмакай жашыл, көздөрү да жашыл, үлпүлдөгөн чачы да жашыл эле. Ал абдан төмөн ийилип Эллиге таазым кылды да, айтты:

— Мени ээрчип жүрүңүз, мен сизди ээрчитип, сиздин бөлмөңүзгө алпарам.

Алар аябай тыптынч жерден өтүштү, тепкич менен бир нече жолу төмөн түшүп жана жогору чыгышты, акыр аягында Элли өзүнө бөлүп берилген бөлмөгө жетти. Бул кичинекей керебет коюлган, суусу чийдей ичке болуп атылып чыгып, кооз көлчүккө куюлуп турган фонтан ортосуна жасалган, дүйнөдөгү аябаган сонун жана ыңгайлуу бөлмө эле. Албетте, буердегилердин бардыгы да жашыл түстө болчу.

— Өз үйүңүздөгүдөй жайланышыңыз, — деди жашыл кыз, — Улуу Гудвин сизди эртеңки күнү эртең менен кабыл алат.

Эллини калтырып, кыз калган саякатчыларды, аларга дайындалган бөлмөлөргө ээрчитип барды. Бөлмөлөр абдан сонун жасалгаланган жана сарайдын эң жакшы бөлүгүндө эле.

Бирок да, айланадагы кооздуктар Коркуткучка эч кандай

таасир кылган жок. Өзүнүн бөлмөсүндө болуп, ал эшиктин жанында көңүл кош жана ордуна жылбай таң атканча туруп турду. Ал түн бою, кедей өтүкчүнүн алачыгында эмес, эң сонун сарайда жүргөн сыяктанып бейгам желесин согуп жаткан кичине жөргөмүшкө көздөрүн бакырайтып карап чыкты.

Темир Отунчу төшөккө жатса да, мунусу бир кезде эт денелүү жана каны жүрүп тургандагы адаты боюнча гана болду. Бирок ал да түн бою уктаган жок, анткени, дат басып калбагандыгына ишенүү үчүн бирде башын, бирде колдорун жана бирде буттарын кыймылдата берди.

Арстан саман төшөлгөн короонун артында ыракаттанып жата бермек эле, бирок мындай кылууга ага мүмкүндүк беришкен жок. Ал керебетке чыкты да, мышык сыяктуу түйүнчөктөй болуп жатып, сарайды бүт жаңыртып конурук тартты. Анын катуу конуругун ушу сапар өзүнүн кубаттуу досу менен бирге жатууну чечкен Тотошканын ичке конуругу туурады.

Сыйкырчы Гудвиндан таң каларлык кубулушу

Эртең менен жашыл кыз Эллини жуундуруп жана чачын тарады да, аны Гудвиндин такты турган залга ээрчитип барды.

Залдагы тактынын жанына сарайда кызмат кылган эркектер жана эң сонун костюм кийген аялдар чогулду. Гудвин алардын жанына эч качан чыгып келген эмес, өзүнө кабыл да албаган. Бирок көп жылдардан бери алар күн сайын эртең менен шылдындашып жана ушакташып сарайда убакыт өткөзүшөт, алар муну сарайда кызмат кылуу деп аташкан жана буга абдан сыймыктанышкан.

Сарайда кызмат кылуучулар Эллиге таң калып карашты да, анын бутундагы күмүш башмагын көрүп, баштары жерге тийгенче ага таазим кылышты.

— Перизат... Перизат... Бул Перизат... — деген шыбыр-күбүр болуп жатты. Сарай кызматчыларынан бир абдан кайраттуусу Эллиге жакындады да, токтолбостон таазым кылып жатып сурады:

— Ашкан сулуу Перизат, мен сизден батынып эле сурап билгим келет, сизди чындап эле Коркунучтуу Гудвин кабыл алмак болдубу?

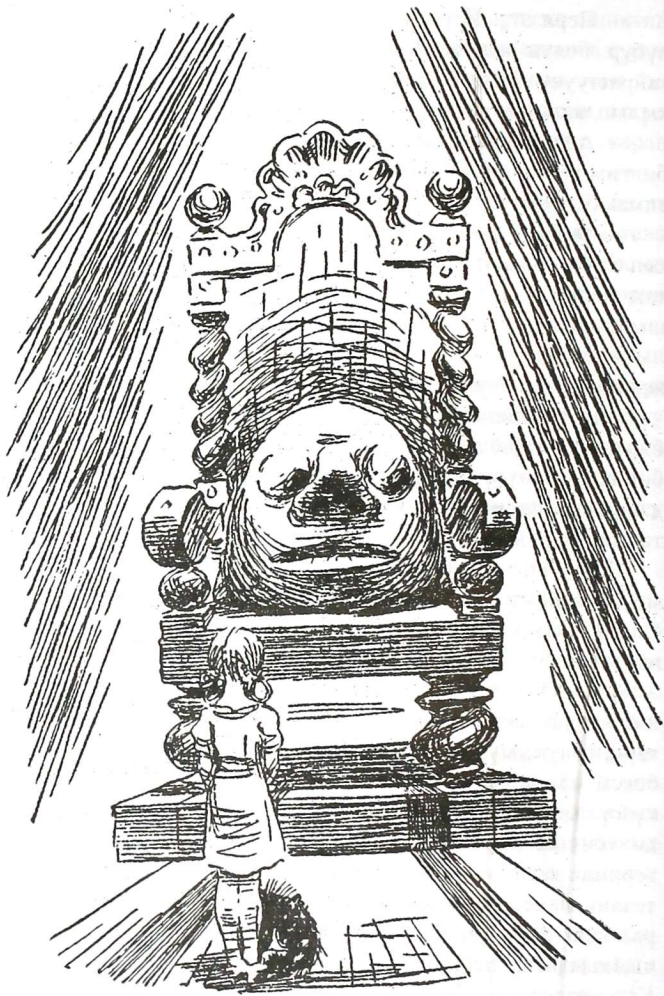
— Ооба, Гудвин мени кабыл алып көрүүнү каалады, — деп токтоо жооп кайтарды Элли. Топтошкон кишилердин таң калуулары күчөдү. Ушул убакытта кичине коңгуроо шыңгырады.

— Белги! — деди жашыл кыз. Сиз такты турган залга келишиңизди Гудвин талап кылат.

Солдат эшик ачты. Элли чочулап кирди эле, кирген жери бир ажайып жай экен. Гудвиндин так орногон залынын шыбы бийик, күмбөздөй тегерек болчу, бардыгында — астанасында да, шыбында да, дубалдарында да — сансыз кымбат баалуу таштар жаркылдап турушат.

Элли алдына карады. Бөлмөнүн ортосунда зымырыттар менен жаркыраган жашыл мрамордон жасалган такты турат. Ошол тактыда бир Тирүү Баш жатыптыр, болгондо да жөн эле коогадай, денесиз, өзү гана...

Баш аябай сүрдүү эле дейсиң, Элли коркконунан селде-ийип калды. Баштын бети жылма жана жалтырап турат, жаактары толук, мурду чоң, калбыйган эриндери бири-бирине бекем жабышкан болучу. Тасырайган баш сөөк томпойгон күзгү сыяктанып жаркылдайт. Баш жансыздай болуп сезилди: маңдайында, эриндеринде бырыштар жок, бардык беттеринде тарамыштар жана көздөрү гана бар. Ошол көздөрү тездик менен чанагында айланышты да, шыпка тигиле карап калышты. Көздөр айланган убакытта, тыптынч залдан чыйкылдаган дабыш угулду, а бул Эллини таң калтырды. Кыз көздөрдүн түшүнүксүз кыймылдарына карап турду да,

аябай сүрдөп кеткендиктен Башка таазым кылууну унутуп калды.

— Мен — Гудвинмин, Улуумун жана Коркунучтуумун! Сен кимсиң жана эмне үчүн менин тынчымды бузасың?

Баштын оозу кыймылдабаганын, угулган үн да катуу эместигин, атүгүл жагымдуу да экенин, башка жактан угулуп жаткан сыяктанганын Элли байкады.

Кыз кайраттанды да, жооп кайтарды:

— Мен — Эллимин, кичинемин жана алсызмын. Мен алыстан келдим жана сизден жардам сурайм. Көздөр чанагында кайрадан айланышты да, бир жакка тигиле карап калышты.Сыягы, Эллиге карагылары келди окшойт, бирок карай алышпады.

Үн сурады:

— Сен күмүш башмакты кайдан алдың?

— Каардуу сыйкырчы Гингеманын үнкүрүнөн алдым. Менин кичинекей үйүм анын үстүнө кулап түштү, аны басып өлтүрдү, азыр даңктуу Жевундар боштондукта...

— Жевундар боштондуктабы? — үн жандана түштү.— Гингема да мындан ары жокпу? Жакшы кабар!—Тирүү Баштын көздөрү айланды да, акыр аягында Эллиге тигиле карашты.— И, сен менден эмнени күтөсүң?

— Мени ата мекениме, Канзаска, ата жана энеме жибериниз...

— Сен Канзастан келдиңби? — сөздү үн бөлүп жиберди жана андан мейримдүү адамкерчиликтин белгиси угулду. — Канзаста азыр кандай...— Бирок үн күтпөгөн жерден токтоп калды да, Баштын көздөрү Эллиден бурулуп кетишти.

— Мен Канзастан келдим, — кайталады кыз. — Сиздин өлкөңүз эң сонун болсо да, бирок мен аны жакшы көрбөйм, кыз сөзүн эр жүрөктүк менен улантты.— Буерде ар бир кадам сайын коркунучтуу экен.

— А сенин башына кандай коркунучтуу окуялар туш келди? — деп кызыкты үн.

— Жолдо келатканда мага бир Мыкаачы кол салды. Эгерде менин чыныгы досторум, Коркуткуч менен Темир Отунчу кутказып алышпаганда, ал Мыкаачы мени жеп коймок эле. Андан кийин бизди кылыч тиштүү жолборстор кубалады... Андан кийин биз коркунучтуу апийим талаасына туш келип калдык... О, чиркин, бул уйкунун анык падышалыгы! Биз, Арстан жана Тотошка үчөөбүз аерде уктап калдык. Эгерде Коркуткуч жана Темир Отунчу, анын үстүнө чычкандар болбогондо, биз аерде өлгөнгө чейин уктай бермек элек... Ушул эле жетишет, айта берсең керээли кечке түгөнбөйт. Эми мен сизден сурайм: теңир жалгагыр, менин досторумдун көксөгөн үч тилегин орундаңыз, сиз аларды орундагандан кийин, сиз мени да өз үйүмө кайтып кетүүнү аткарууга тийиштүү болуп каласыз.

— А кандайча сени үйүңө жеткизүүгө милдеттүү болуп калам?

— Анткени, ушундай делип Виллинанын сыйкырдуу китебинде жазылган...

— Ооба, ал Сары өлкөнүн мейримдүү сыйкырчысы, Виллина жөнүндө уккамын, — деп айтты үн. — Анын алдын ала айткандары ар дайым эле ордунан чыга бербейт.

— Дагы бир себеби, — деп улантты сөзүн Элли, — күчтүүлөр алсыздарга жардам кылууга тийиш. Сиз улуу акылмансыз жана сыйкырчысыз, а мен колумдан эчтеме келбеген кичинекей кызмын...

— Каардуу сыйкырчыны өлтүрүү үчүн сенде жетерлик күч болгон, — деп каршы болду Баш.

— Аны Виллинанын сыйкыры ошондой кылды, — жөн гана жооп кайтарды кыз. — Анда менин эч кандай тиешем жок.

— Менин жообум бул, — деп Тирүү Баш айтты да,

анын көздөрү чектен тыш ылдамдык менен тегереништи, Элли коркконунан кыйкырып жиберди. — Мен акылсыз эчтеме кылбайм. Эгерде үйүнө кайтып баруу үчүн менин сыйкырчылык искусствомдон пайдалангың келсе, мен сага эмнени буюрсам, сен ошону орундоого тийишсиң.

Баштын көздөрү удаасы менен бир нече ирет ымдалды. Коркконуна карабастан, Элли кызыгып көздөргө карап турду жана алар мындан ары эмне кылышарын күттү. Көздөрдүн кыймылдары Баштын сөздөрүнө жана анын үнүнүн чыгышына таптакыр туура келбейт, кызга көздөр өзүнчө, айрым өмүр сүрүшкөндөй болуп сезилди.

Баш жооп күттү.

— Бирок мен эмне орундоого тийишмин? — деп сурады таң калган Элли.

— Каардуу сыйкырчы Бастинданын бийлигинен Кызгылтым-Көк өлкөнү бошоткун, — жооп кайтарды Баш.

— Апий, мен андай кылалбайм да! — деп Элли коркконунан кыйкырып жиберди.

— Сен Жевундардын кулчулугун бүтүрдүң жана Гингеманын сыйкырдуу күмүш башмагын алууну билдиң. Менин өлкөмдө каардуу бир сыйкырчы калды да, анын бийлигинде, Кызгылтым-Көк өлкөдө жашоочулар, бечара, коркок Мигундар (Ирмегичтер) кыйналып жатышат. Аларга да эркиндик берүү керек...

— Бирок аны кантип ошенте алам? — деп сурады Элли. — Мен сыйкырчы Бастинданы өлтүрө албайм да!

— Им, им... үн заматта мукактана түштү. — Мага баары бир. Аны капаска камап коюуга болот, Кызгылтым-Көк өлкөдөн кууп жиберүүгө болот, мүмкүн... Ооба, акыр аягында, — үн ачууланды, — эмне кылуу керектигин сен ошо жерге барганда көрөрсүң! Мигундарды Бастинданын үстөмдүк жүргүзүшүнөн кутказуу гана маанилүү, өзүң жана өзүңдүн досторуң жөнүндө сенин айтканың боюнча талкуулаганда,

силердин колуңардан келет жана муну иштөөгө тийишсиңер. Улуу жана Коркунучтуу, Гудвин так ушинтип айтты, анын сөзү — закон!

Кыз ыйлады!

— Сиз бизден колдон келбей турган ишти талап кылып жатасыз!

— Ар кандай сыйлык сиңирген эмгекке жараша берилүүгө тийиш, кыртышы сүйбөй каршы болду. Баш,— менин акыркы сөзүм бул: сен Канзастагы атаңа жана энеңе, Мигундарды боштондукка чыгарганда гана кайтып барасың. Эсиңден чыгарба, Бастинда — кубаттуу жана каардуу, өтө кубаттуу жана өтө каардуу сыйкырчы, аны сыйкырчылык күчүнөн ажыратуу керек. Баргын, өзүңдүн мойнундагы милдетинди орундамайынча, мага кайтып келбегин.

Кайгыга баткан Элли такты турган залдан чыкты да, көңүлдөрү тынчыбай күтүп турушкан досторуна кайра келди.

— Үмүт үзүлдү! — деди кыз көзүнүн жашын куюлтуп. Каардуу Бастинданы сыйкырдуу күчүнөн ажыратууга Гудвин мага буйрук берди, а мен муну эч качан аткара албайм!

Бардыгы кайгырышты, бирок Эллини эч ким соорото албады. Ал өзүнүн бөлмөсүнө барды да, уктап калганча ыйлай берди. Кийинки күнү эртең менен жашыл сакалдуу Солдат Коркуткучту чакырып келди.

— Мени ээрчип жүрүңүз, сизди Гудвин күтүп отурат.

Коркуткуч такты турган залга кирди да, тактыдан бут жагы балыктын куйругуна окшош, күмүштөй жаркыраган, бойго жеткен супсулуу Деңиз кызын көрдү. Кыздын бети кеп сыяктуу кыймылдабайт, көздөрү бир жакка тигиле карап турат. Кыз колу менен бир түрдүү механикалык кыймылдарды жасап, желпингич менен желпинип отурат. Тирүү Башты көрүүнү күткөн Коркуткуч абдырап калды, бирок аздан кийин кайратын жыйып, сыйлап таазым кылды.

Деңиз кызынын жагымдуу ичке үн чыгарып айткан сөздөрү башка жактан угулуп жаткан сыяктанды.

— Мен — Улуу жана Коркунучтуу Гудвинмин! Сен кимсиң жана мага эмне үчүн келдиң?

— Мен саман толтурулган каракчымын!—жооп кайтарды Коркуткуч.— Мен сизден, менин саман тыгылган башыма мээ беришиңизди сурайм. Ошондо мен сиздин бийлигиниздеги бардык кишилердей болом жана бул менин абдан көксөгөн тилегим!

— Бул суроо менен сен эмне үчүн мага кайрыласың?

— Анткени, сиз акылмансыз, сизден башка эч ким мага жардам кылалбайт.

— Менин жакшылыгым акысыз берилбейт, — деп жооп кайтарды Деңиз Кызы. — Менин жообум мына мындай: Бастинданы сыйкырчылык күчүнөн ажырат, ошондо мен сага мээни каалаганыңча, эң сонун мээ берем! — сен Гудвиндин өлкөсүндө акылман киши болосуң да каласың.

— Бирок аны иштөөнү сиз Эллиге буюрдунуз да! — деп таң калып кыйкырды Коркуткуч.

— Аны ким иштеп, ким коёру мен үчүн бир тыйын, — деп жооп кайтарды үн.—Бирок билип кой: Мигундар Бастинданын кулчулугунда турушканда, сенин сураганың орундалбайт. Баргын да, мээ аларлык кызмат кыл!

Коркуткуч кайгылана сүйрөлө басып досторуна келди да, аларга өзүн Гудвин кандай кабыл алгандыгын айтты. Гудвин Коркуткучка супсулуу бойго жеткен Деңиз Кызы түрүндө келгендигин угуп, баары таң калышты. Кийинки күнү Солдат Темир Отунчуну чакырды. Ал эч качан ажырабаган балтасын ийинине көтөрүп такты турган залга кирген убакытта, Отунчу Тирүү Башты да, супсулуу бойго жеткен Кызды да көргөн жок. Тактыда укмуштуу жырткыч олчоюп отурат. Анын тумшугу носорогдукундай эле да, ага туш-туш жакка маанисиз караган онго жакын көз ар кайсы жерине орногон экен. Олчойгон

денесинде ар түрдүү узундуктагы жана жоондуктагы он эки бут салаңдап турат. Жырткычтын терисинин ар кайсы жерине самсаалаган жүн чыккан, терисинин кээ бир жерлери жүнсүз — такыр, дордогой кызгылтым терисинин үстүндө торсоюп-торсоюп сөөлдөр турат.

Мындан да жаман жийиркенерлик укмуштуу жырткыч өзүн мынчалык көрсөтүшү мүмкүн эмес. Муну бир көргөн ар кандай киши коркконунан жүрөгү жарылып кетмек. Бирок Отунчунун жүрөгү жок болчу, ошондуктан ал корккон жок да, укмуш менен сылык амандашты. Ошондой болсо да ал аябай өкүндү, анткени, Гудвинди супсулуу бойго жеткен Кыз кебетесинде көрүүнү күткөн эле, мындай болгондо Отунчунун пикири боюнча, ага жүрөктү батыраак бермекчи эле.

— Мен — Улуу жана Коркунучтуу Гудвинмин! — укмуштун оозунан эмес, бөлмөнүн алыскы бурчунан жырткычтын күрүлдөгөн үнү угулду. — Сен кимсиң жана эмне үчүн менин тынчымды кетиресиң?

— Мен — Отунчумун жана темирден жасалганмын. Менин жүрөгүм жок жана сүйө албаймын. Мага жүрөк бериңиз, ошондо мен сиздин өлкөдөгү бардык кишилердей боло алам. Жүрөктүү болуу менин абдан көксөгөн тилегим!

— Бардыгы көксөгөн тилегим да көксөгөн тилегим! Ырасын айтканда силердин бардыгыңардын көксөгөн тилегиңерди орундоо үчүн, мен өзүмдүн сыйкырдуу китептеримди карап күн жана түн бою отурууга тийишмин! — Азыраак унчукпай тургандан кийин үн кошумчалады: — Эгерде жүрөк алгың келсе, иштеп алгың!

— Кандай дедиңиз?

— Бастинданы колго түшүргүңүз да, аны таш түрмөгө камап кой! Сен Гудвиндин өлкөсүнөн абдан чоң, абдан мейримдүү жана сүйүүгө тез берилүүчү жүрөктү аласың! — деп ырылдады укмуштуу жырткыч.

Темир Отунчу ачууланды да ийининен балтаны алып, алга бир кадам шилтеди. Отунчунун кыймылы өтө шамдагай болгондуктан жырткыч коркту. Ал кыжырланып каңкылдады:

— Ордуңан жылба! Дагы бир кадам шилтесең — сага да, сенин досторуңа да жакшылык болбойт!

Темир Отунчу оңтойсуз абалда такты турган залдан чыгып кетти да, жаман кабар алып досторуна жетүүгө шашты. Коркок Арстан каарданып айтты:

— Мен коркок болсом да, эртең Гудвин менен күч сынашууга туура келет. Эгерде ал жырткыч түрүндө келсе, мен кылыч тиштүү жолборсторго көрсөткөн сыяктуу айкырам да, аны коркутам. Эгерде ал Деңиз Кызы кебетесинде болсо, мен аны шап кармап алам да, аны менен өзүмчө сүйлөшөм. Баарынан жакшысы, эгерде ал Тирүү Баш болуп калса,— ал биздин тилегибизди орундаганча, мен аны бурчтан бурчка топ сыяктуу ары-бери тоголото берер элем.

Кийинки күнү эртең менен Гудвинге баруу кезеги Арстанга жетти, бирок ал такты турган залга киргенде, аңтаң калганынан артын карай секирди: тактын үстүндө ары-бери чайпалып жана жаркырап От Шары турган эле. Арстан көздөрүн жүлжүйттү.

Бурчтан үн угулду:

— Мен — Улуу жана Коркунучтуу Гудвинмин! Сен кимсиң жана эмне үчүн мени жадатасың?

— Мен—Коркок Арстанмын! Бардыгы мени аташкандай, бардык жырткычтардын падышасы болуум үчүн, мен сизден азыраак кайрат алсам дедим эле.

— Кызгылтым-Көк өлкөдөн Бастинданы кууп жиберүүгө жардам кыл, ошондо Гудвиндин сарайында кандай кайрат болсо, бардыгы сеники болот! Бирок, эгерде сен ушул айтканымды орундабасаң, анда сен өмүр бою коркок болуп кала бересиң! Мен сени сыйкырлап коём да, сен чычкандардан жана бакалардан корко турган болуп каласың!

Ачууланган Арстан Шарды баса калуу үчүн аны көздөй акырын жыла баштады, бирок өзүн көздөй аябаган ысык илеп үйлөтүлгөндүктөн Арстан аркырады да, куйругун кыпчып залдан качып чыкты. Ал досторуна кайра келди да, ага Гудвин даярдаган кабыл алуу жөнүндө айтты.

— Эми биздин айлабыз эмне болот?— кайгылуу сурады Элли.

— Гудвиндин буйругун аткарууга аракет кылып көрүүдөн башка айла жок, — деп айтты Арстан.

— Эгерде колдон келбей калсачы?— каршы сүйлөдү кыз.

— Мен кайратты эч качан алалбайм, — жооп кайтарды Арстан.

— Мен мээни эч качан алалбайм, — деди Коркуткуч.

— А мен жүрөктү эч качан алалбайм, — кошумчалады Отунчу.

— Мен үйүмө эч качан кайталбайм, — деди да, Элли ыйлап жиберди.

— Өзү менен чечкиндүү салгылашууга убакыт жеткенде, мени фермадан качып кетти деп, кошуна үйдөгү Гектор өмүр бою өз сөзүн кубаттай берет, — деп бүтүрдү сөздү Тотошка.

Андан кийин Элли жашын сүрттү да, минтип айтты:

— Байкап көрөм! Бирок дүйнөдөгү жыргалчылыктын эч кандайы үчүн Бастиндага кол кетөрүүгө даай албастыгыма ишенем.

— Мен сени менен барам,— деди Арстан.— Мен өтө коркок болсом да, каардуу сыйкырчы менен салгылашканда сага жардам кылуу үчүн, бирок балким, менин кызматым канткенде да сага жарап калар...

— Мен да барам, — деп айтты Коркуткуч. — Ырас, менин эч кандай пайдам тийбес: анткени, мен өтө эле акылсызым!

— Бастинда абдан жана абдан жаман аял болсо да, аны иренжитүүгө менин көңүлүм чыдабайт, — деп айтты Темир

Отунчу. — Бирок, эгерде силер барсаңар, мен, албетте, досторум, силер менен бирге барам!

— И, а Тотошка, — каадалуу айтты күчүк — Тотошка, ар кандай балаада жолдошторун эч качан таштабай тургандыгы белгилүү!

Элли чыныгы досторуна кызуу алкыш айтты

Кийинки күнү эртең менен эрте жөнөмөкчү болушту. Темир Отунчу балтаны курчутту, бардык муундарын кылдаттык менен майлады жана май куйгучка жакшы майдан толтура куюп алды. Коркуткуч өзүнө жаңы саман шыкоону сурады. Элли кист жана боёк тапты да, жолдо жүргөндөгү чандан жана жаркырап тийген күндөн бозоргон Коркуткучтун көздөрүнүн, оозунун жана кулактарынын сүрөтүн жаңыртып сызып койду. Жашыл кыз даамдуу тамактарды Эллинин себетине толтура салды. Ал Тотошканын жүнүн тарады да, анын мойнуна күмүш коңгуроолуу каргы байлады. Таң атканда аларды, арткы короодо турган жашыл короздун кыйкырыгы ойготту.

Бастинданын акыркы сыйкырлоосу

Зымырыт шаарынын дарбазасына жолоочуларды жашыл сакал Солдат ээрчитип барды. Дарбаза Кайтаруучу баарынан көз айнекти алды да, аларды баштыкка салды.

— Сиздер эми бизден кетесиздерби? — деп ал сылык сурады.

— Ооба, биз кетүүгө аргасызбыз, — деп кайгылуу жооп кайтарды Элли. — Кызгылтым-Көк өлкөгө баруучу жол кайсы жерден башталат?

— Ал жакка жол жок, — жооп кайтарды Фарамант.— Каардуу Бастинданын өлкөсүнө ак ниеттүү кишилерден эч кимиси барбайт.

— Биз аны кантип табабыз?

— Аны табуу жөнүндө сиздерге тынчсыздануунун кереги жок, — деп айтты Дарбаза Кайтаруучу. — Сиздер Кызгылтым-Көк өлкөгө келгениңиздерде, сиздерди Бастинда өзү табат да, кулдукка алат.

— А балким, биз аны сыйкырчылык күчүнөн ажырата аларбыз, — деп айтты Коркуткуч.

— О-оо, сиздер Бастинданы жеңгилер келеби? Андай болсо, сиздер үчүн жаман болот! Аны менен Гудвинден башка эч ким салгылашып көргөн эмес, Гудвиндин салгылашуусу да онунан чыкпай калган, — деп Дарбаза Кайтаруучу үнүн акырындатты. — Сиздер кандайдыр бир чара колдонууга жетише элечиңиздерде, Бастинда сиздерди туткунга алууга тырышат. Сак болуңуздар! Бастинда абдан каардуу жана айлакер сыйкырчы, аны жеңүү да эң кыйын. Күн чыккан жакка карап жүрө бериңиздер, сиздер анын өлкөсүнө барып каласыздар. Сиздерге ийгилик каалайм!

Жолоочулар Фарамант менен коштошушту жана ал тигилердин артынан Зымырыт шаарынын дарбазасын жапты. Элли күн чыгышка карай бет алды, калгандары анын артынан ээрчиди. Өздөрүнүн алдында кандай кыйын иш турганын билишип, бардыгы кайгылуу эле. Бейгам Тотошка гана талаада ары-бери жүгүрүп ойнойт жана ала-була чоң көпөлөктөрдүн артынан кууйт: ал Арстандын жана Темир Отунчунун күчүнө ишенчү да, Коркуткучтун ойлоп тапкычтыгына үмүт кыла турган. Элли күчүккө карады да, таң калганынан кыйкырып жиберди: анын мойнундагы каргы жашыл түстөн ак түскө айланып калыптыр.

— Бул эмне дегендикке жатат? — деп Элли досторунан сурады.

Бардыгы бирин-бири карашты, Коркуткуч терең ойлуу айтты:

— Сыйкырчылык!

Башкача түшүндүрүүгө мүмкүн болбогондуктан

Коркуткучтун айтканына бардыгы макул болушту да, андан ары кадамдашты. Зымырыт шаары алыста калып, көрүнгөн жок. Өлкө каңгырап бош жатат, жолоочулар Бастинданын ээлеген жерине жакындашты.

Түшкө чейин күндүн нуру жолоочулардын көздөрүнө тик тийип уялтты, бирок алар көлөкөсүнө көлөкөлөө үчүн бир да бадалы болбогон таштуу бөксө тоону басып баратышты. Кечке жакын Элли чарчады, а Арстан таманын жарадар кылып алып, аксап калды.

Түнөө үчүн токтошту. Коркуткуч жана Темир Отунчу кароолго турушту, а калгандары укташты.

* * *

Каардуу Бастинданын бир гана көзү болгонуна карабастан, аны менен ал Кызгылтым-Көк өлкөнүн оймоктой жерин өзүнүн көрөгөчтүгүнүн жаздымында калтырган эмес. Крыльцоодо олтуруу үчүн кечинде чыкты да, Бастинда өзүнүн карамагындагы жерге көз чаптырды жана ачуусу келгендиктен селт эте түштү: ал алыста-алыста өзүнүн ээлеген жеринин чегинде уктап жаткан кичинекей кызды жана анын досторун көрдү. Сыйкырчы ышкырыгы менен ышкырды. Бастинданын сарайына араандай ачылган ооздорунан чоң-чоң азуулары көрүнгөн каардуу көздөрү чычаладай кызарган кырк килейген карышкыр жер дүңгүрөтүп чуркап келишти. Карышкырлар арткы буттарына чочоюп отурушту да, энтиген-энтиге дем алышып, Бастиндага карашты.

— Батышка карай зымырагыла! Ал жактан жүзү каралык менен өлкөмө келген кичинекей кызды жана анын досторун көрөсүңөр. Баарын быт-чытын чыгарып, тыткылап таштагыла!

— Аларды сен эмне үчүн кул кылып албайсың? — деди карышкырларды баштап жүрүүчүсү.

— Кыз алсыз. Анын жолдоштору жумуш кыла алышпайт: бирөөнө саман тыгылган, экинчиси—темирден жасалган. Алар менен бирге Арстан келатат, андан пайдалуу нерсени күтүүнүн да кереги жок. Бастинда өзүнүн жалгыз көзү менен көргөндөрү мына ушундай!

Карышкырлар ажилдап жөнөштү.

— Быт-чытын чыгарып, тыткыла! Быт-чытын чыгарып тыткыла! — деп карышкырлардын артынан чыңырды сыйкырчы.

Бирок Коркуткуч жана Темир Отунчу укташкан эмес. Алар карышкырлардын жакындап келатышканын өз убагында көрүштү.

— Арстанды ойготолу, — деп айтты Коркуткуч.

— Ойготуунун зарылчылыгы жок, — деп жооп кайтарды Темир Отунчу.

— Бул, карышкырлардын сазайын берүү менин ишим. Мен аларга жакшы тосуп алууну көрсөтөм!

Ошентип, Темир Отунчу алга чыкты. Кыпкызыл оозун араандай ачып, баштоочу Темир Отунчуга жетип келген убакытта, аябай курчутулган балтасы менен Отунчу салып калды — карышкырдын башы учуп кетти. Карышкырлар чубап, биринин артынан бири чуркап келип жатышты, улам мурда жеткени Темир Отунчуну качырып кирген сайын, тигинин балтасы жогору көтөрүлүп даяр болот да, карышкырдын башы жерде томолонуп жатат.

Бастинданын кутургандай өөчүккөн кырк карышкыры бар болчу, Темир Отунчу да өзүнүн балтасын кырк жолу көтөрдү. Качан ал балтасын кырк биринчи жолу көтөргөн убакытта тирүү бир да карышкыр калган эмес: алардын бардыгы Темир Отунчунун буттарынын жанында сулап жатышкан эле.

— Эң сонун салгылашуу болду! — аябай сүйүндү Коркуткуч.

— Жыгачтарды кыйып жыгуу кыйыныраак, — оор басырыктуулук менен жооп кайтарды Отунчу.

Достор тандын атышын күтүштү. Ойгоноору менен үйүлүп жаткан карышкырлардын өлүктөрүн көрүп, Элли коркуп кетти. Түн ичиндеги болгон салгылашуу жөнүндө ага Коркуткуч айтты, кыз да Темир Отунчуга чын жүрөгүнөн чыккан алкышын билдирди. Эртең мененки тамактарын ичип-жешкенден кийин бардыгы кайраттанып жолун улантышты.

Кары Бастинда төшөктө жата берүүнү жакшы көрө турган. Ал кеч турду жана тайманбаган жолоочуларды карышкырлар кандайча бытчытын чыгарып тыткылашкандыгын алардан суроо үчүн крыльцоого чыкты.

Ишенимдүү карышкырлары өлүп жатканын, ал эми жолоочулар болсо жолун улантып келе жатышканын Бастинда көргөн убакытта, анын каары төгүлгөнүн айтпа!

Бастинда эки жолу ышкырды, тумшуктары темир жырткыч каргалар асманда айланып учуп жүрүштү.

Сыйкырчы акырын бакырды:

— Батышка карай учкула! Ал жакта жат жерликтер келатышат! Аларды чокуп өлтүргүлө! Ылдам! Ылдам!

Каргалар каардана каркылдашып, жолоочуларды тосуп учушту. Аларды көрүп Элли коркуп кетти. Бирок Коркуткуч айтты:

— Булардын тилегин катыруу — менин ишим! Мен бекеринен каргаларды коркутуучу болгон эмесмин да! Менин артымда тургула! — Ошентип, ал башындагы калпагын кабагына түшүрө кийди, колдорун кеңири жайды да, анык каракчы түрүндө болуп калды.

Каргалар шашып калышты да, асманда чалды-куйду учуп жүрүштү. Бирок каргалардын баштоочусу каргылданып каркылдады:

— Эмне корктуңар? Саман толтурулган каракчы! Мына мен ага көрбөгөндү көрсөтөм!

Ошентип, баштоочу Коркуткучтун башына конмокчу болду, бирок тиги карганы канатынан шап кармады да, көз ачып жумганча анын мойнун толгоп, башын үзүп ыргытты. Экинчи карга тигинин артынан качырып кирди, бирок анын да башын Коркуткуч жулуп алды. Бастинданын темир тумшуктуу кырк жырткыч каргасы бар эле, кайраттуу Коркуткуч алардын баарынын мойнун толгоп, баштарын үзүп алды да, чогултуп койду.

Тапкычтыгы үчүн Коркуткучка жолоочулардын бардыгы алкыш айтышты да, кайрадан чыгышты карай жол тартышты. Ишенген каргалары өлүп, үйүлүп жерде жатышканын, а жолоочулар коркпостон алга жүрүп келатышканын Бастинда көргөн убакытта, ал бир эсе каарданса, бир эсе коркту.

— Бу кандай? Чындап эле менин сыйкырчылык чеберчилигимдин бардыгынын жүзү кара кызды жана анын жолдошторун токтотууга күчү жетпей калганыбы?!

Бастинда буттары менен жерди тепкиледди жана ышкырык менен үч жолу ышкырды. Анын чакырыгына, чакканы өлтүрө турган кара аарылар кара булуттай калдайып учуп келишти.

— Батышка карай учула! — чанырды сыйкырчы. — Ал жактан жат жерликтерди тапкыла жана өлгөндөй кылып чаккыла! Ылдам! Ылдам!

Аарылар да кулак тундургандай ызылдашып, жолоочулардын жолун тосуп учушту. Алардын учуп келатышканын Темир Отунчу жана Коркуткуч алыстан байкашты. Эмне кылуу керектигин Коркуткуч заматта таба койду.

— Менден саманды сууруп чык! — деп кыйкырды ал Темир Отунчуга. — Эллинин, Арстандын жана Тотошканын үстүнө таштап жап, аарылар аларга жете алышпайт!

Ал шамдагайлык менен кебинин топчулуктарын чыгарып жиберди, андан бир чөмөлө саман чубалып чыкты. Арстан, Элли жана Тотошка жерге жатып калышты. Отунчу алардын үстүнө саманды ылдам таштап жаба койду да, өзү зыңкыйып турду.

Сансыз көп аары өөчүгүшө ызылдашып Темир Отунчуга качырып тийишти. Отунчу жылмайып күлдү: аарылар уулуу найзасын темирге сайып сындырышты да, ошо замат өлүп жатышты, анткени, аарылар найзасыз өмүр сүрө алышпайт. Аарылар өлүп жатышты, алардын ордуна башкалары учуп келишти да, Отунчунун темир денесине найзаларын матыра саюуга аракет кылышты.

Бат эле аарылар кырылып, үйүп койгон кара көмүр сыяктанып жерде жатышты. Арстан, Элли жана Тотошка самандын астынан чыгышты, саманды жыйнашты да, Коркуткучка тыгышты. Достор кайра жолго түшүп жөнөштү. Каардуу Бастинда өзүнүн чыныгы берилген аарылары да өлгөнүн, а жолоочулар алга жана алга карай келе жатышканын көрүп чектен тыш ачууланды жана коркту. Ал өзүнүн чачын жулду, тиштерин кычыратты да, ачуусунун катуу келгенинен көпкө чейин сөз айта албай калды.

Акыр-аягында сыйкырчы эсине келди да, өзүнүн кызматкерлери — Мигундарды чакырды. Бастинда

Мигундарга куралданууга жана тайманбаган жолоочуларды жок кылууга буйрук берди. Мигундар анчалык эр жүрөктүү эмес эле, — алар көздөрүн аянычтуу ымдашты, алардын көздөрүнөн жаш акты, бирок алар өзүнүн башкаруучусунун буйругун орундабай коюуга кайраттары жетпеди да, курал издей башташты. Бирок Мигундар эч качан урушуп көргөн эмес (Бастинда алардан жардам сурап биринчи жолу кайрылды), ошондуктан алардын эч кандай куралы болгон да эмес жана алардын кээ бирөөлөрү кастрюлдар менен, экинчи бирөөлөрү көмөчтөндөр менен, үчүнчүлөрү гүл отургузчу карапалар менен куралданышты, а кээ бирөөлөрү балдардын шарпылдак оюнчугун алып катуу шарпылдатышты.

Мигундар бирине-бири жашынышып, артынан бирин-бири түртүшүп, коркушканынан көздөрүн ирмешип жана жүлжүйтүп сактык менен жакындап келатышканын Арстан көргөн убакытта, ал каткырып күлдү:

— Булар менен салгылашуу узакка созулбайт!

Арстан басып алдыга чыкты, чоң оозун арандай ачты да аябай айкырды. Мигундар карапаларын, көмөчтөндөрүн, балдардын шарпылдак оюнчуктарын туш-тушка ыргытышып, ар кайсысы башы ооган жакка качып жөнөштү.

Жолоочулар алга карай токтоосуз келе жатышканын жана өзүнүн сарайына жакындап калышканын көргөндө каардуу Бастинда коркконунан жапжашыл болуп кетти. Ага эң акыркы сыйкырдык чарасын пайдаланууга туура келди. Жашырын сандыктын түбүндө Бастинданын Алтын Тебетейи сакталуу болчу. Тебетейдин ээси каалаган убакытта кубаттуу Учуучу Маймылдар уруусун чакыра алат жана аларды ар кандай буйрукту орундоого да мажбур кылат. Бирок, Тебетейди үч гана жолу керегине жаратууга болот, а Бастинда - буга чейин Тебетей менен Учуучу Маймылдарды эки жолу чакырган болчу. Биринчи жолу ал Учуучу Маймылдардын жардамы менен Мигундардын өлкөсүн башкаруучу болууга жетишкен, а экинчи жолу анын бийлигинен Кызгылтым-Көк өлкөнү бошотуп алууга аракет кылган Коркунучтуу Гудвиндин аскеринин мизин кайтарган эле.

Мына ошондуктан Гудвин каардуу Бастиндадан корккон да, Эллинин күмүш башмагынын күчүнө ишенип, аны Бастиндага жиберди. Бастинда Тебетейди үчүнчү жолу пайдаланууну деги каалабады: анткени, ушуну менен анын сыйкырчылык күчү биротоло бүтмөк. Бирок, сыйкырчынын азыр карышкырлары да, каргалары да, кара аарылары да жок, а Мигундар жаман, коркок жоокерлер болуп чыгышты жана аларга таянууга болбойт эле.

Мына, Бастинда тебетейди алып чыкты, башына кийди да, сыйкырлай баштады. Ал буттары менен жерди тепкиледди жана сыйкырдоочу сөздөрүн катуу кыйкырып айтты:

— Бамбара, чуфара, лорики, ёрики, пикапу, трикапу, скорики, морики! Менин алдыма келгиле, Учуучу Маймылдар!

Өздөрүнүн кубаттуу канаттары менен Бастинданын сарайына учуп келатышкан Учуучу Маймылдардын көптүгүнөн асман түнөрдү. Маймылдарды баштоочу Бастиндага учуп келди да, минтип айтты:

— Сен бизди үчүнчү жана акыркы жолу чакырдың! Эмне кылууга буйрасың?

Менин өлкөмө кирип келишкен жат жерликтерге кол салгыла да, Арстандан башканы жок кылгыла! Арстанды мен арабама чегем!

— Буйругуң орундалат! — деп жооп кайтарды баштоочу, ошентип, Учуучу Маймылдардын баары батышка карай шуулдап учушту.

Жеңиш

Жолоочулар сансыз көп зор маймылдар жакындап келе жатышканын үрөйлөрү учуп карап турушту — булар менен салгылашуу мүмкүн эмес эле. Маймылдар топ-топ болуп учуп келишти да, чыңырып шашып калышкан жөөлөргө кол салышты. Бир да бирөө экинчисине жардам кылууга келе алышпады, анткени, бардыгы өз алдынча душманга сокку урууга туура келди.

Темир Отунчу балтасын куру бекер шилтеди. Маймылдар аны жабыштырып алышты да, балтаны жулуп кетишти, байкуш Отунчуну асманга бийик көтөрүп чыгышты да, арсайган аскалуу капчыгайга таштап жибершти. Темир Отунчу бузулуп калды, ал ордуна жыла алган жок. Анын артынан капчыгайга балтасы түштү.

Маймылдардын башка тобу Коркуткучтун сазайын беришти. Алар аны тигишинен сөгүштү, саманды шамал менен учурушту, а кебин, башын, башмагын жана калпагын тоголоктоп орошту да, бийик тоонун чокусуна ыргытып жибершти.

Арстан бир жерде туруп тегеренди жана коркконунан айбаттуу айкырды, маймылдар ага жакын келүүгө батына алышпады. Бирок, маймылдар шамдагайлык кылышты, Арстанга жиптен чалма ыргытышып, жерге жыгышты. Буттарын чырмап байлашты, оозуна чүпөрөк тыгышты, асманга көтөрүп чыгышты да, салтанаттуу түрдө Бастинданын сарайына алып барышты. Аерде аны темир капаска салышты, байланган жипти кырчууга тырышып, Арстан ачууланып астанада ары-бери сүрүлүп жүрдү.

Өтө корккон Элли аёосуз тепки жешин күттү. Ага Уччуу Маймылдарды баштоочунун өзү качырып кирди да, учтуу тырмактары бар узун буттары менен кызды кекиртектен алмакчы болуп калган эле. Бирок, ушул жерде ал Эллинин бутундагы күмүш башмакты көрө койду, коркконунан анын беттери бырышып-тырыша түштү. Ал Эллини өзүнүн кол алдындагылардан калкалап, артына кетенчиктеди да, кыйкырды:

— Кызга тийүүгө болбойт! Бул Пери!

Маймылдар кичи пейилдүүлүк, жана атүгүл урмат көрсөтүүчүлүк менен жакындашты, Эллини Тотошкасы менен кошо этияттык менен кучактап алышты да, Бастинданын Кызгылтым-Көк сарайына зымырап жөнөштү. Сарайдын алдына конушуп, Уччуу Маймылдардын баштоочусу Эллини жерге койду. Кутурган сыйкырчы Баштоочуну оозуна келген жаман сөздөр менен тилдеп кирди. Бирок Маймылдарды баштоочу айтты:

— Сенин буйругуң орундалды. Биз темир кишини талкаладык жана каракчыны тигишинен сөгүп таштадык, Арстанды кармадык да, капаска камап таштадык. Бирок, биз кызга колубузду тийгизе албадык: күмүш башмактын ээсин ким иренжитсе ага кандай коркунучтуу бакытсыздык алдында турганын сен өзүң жакшы билесиң. Биз аны сага алып келдик: ага өзүңдүн каалаганыңды кыла бер! Түбөлүккө кош бол!

Маймылдар кыйкырышып, асманга көтөрүлүштү да, учуп кетишти.

Бастинда Эллинин бутуна карады жана коркконунан калтырады, ал Гингеманын күмүш башмагын тааныды.

«Бул башмактар мунун колуна кандайча тийип калды? — эси оогон абалда ойлоду Бастинда. — Ушул илмейген алсыз кыз, Жевундардын башкаруучусу, күч-кубаттуу Гингеманы кантип жеңди экен? Канткенде да башмактар мунун бутунда! Менин ишим жаман, анткени, азырынча сыйкырдуу башмактар мунун буттарында турганда, бул кичинекей уятсызга мен сөөмөйүмдү тийгизе албайм да».

Ал кыйкырды:

— Ой, сен! Мында кел! Сенин атың ким?

Кыз каардуу сыйкырчыга жаш толгон көздөрү менен карады:

— Элли, хан-айым!

— Айткын, менин синдим Гингеманын башмактарына сен кандайча ээ болдуң? — каардуу кыйкырды Бастинда.

Элли кыпкызыл болуп кетти.

— Ырас айтам, хан-айым мен айыптуу эмесмин. Менин кичинекей үйүм мырза Гингеманын үстүнө кулап түштү да, аны жанчып таштады...

— Гингема өлгөн турбайбы...— шыбырады каардуу сыйкырчы.

Бастинда синдисин жакшы көрчү эмес жана аны көрбөгөнүнө көп жыл болгон. Ал, күмүш башмактарды кийген кыз, мени да өлүмгө дуушар кылат деп коркту. Бирок Эллинин мейримдүү жүзүнө карап, Бастинда көңүлүн жай кылды.

«Ал башмактардын сырдуу күчү жөнүндө эчтемени билбейт деп чечти сыйкырчы. — Эгерде мен аларга ээ болсом, анда мен, менин карышкырларым, каргаларым, кара аарыларым жана Алтын Тебетейим болгон кездегиге караганда абдан күчтүү болом».

Ач көздүгүнөн кемпирдин көздөрү жаркырады жана манжалары Эллиден башмактарды тартып алып жаткансып ийилишти.

— Менин айткандарымды ук, Элли кыз! — кирилдеп барк этти Бастинда.

— Мен сени күндүктө кармаймын, эгерде жаман иштесең килейген таяк менен урамын да, келемиштер — эң зор ач келемиштер бар жердеги карангы жертөлөгө камап коём, алар сени жешет да сенин назик сөөктөрүңдү мүлжүп ташташат! Ха-ха-ха! Сен менин айткандарыма түшүнүп жатасыңбы?

— О, хан-айым! Мени келемиштерге бербениз! Мен айткандарыңызды орундайм!

Элли коркконунан эси ооп, өзүн өзү унутуп койду. Бул убакытта Бастинда коркуп Эллинин буттарына бекем жабышкан Тотошканы көрдү.

— Бул дагы эмне деген айбан? — деп ачууланып сурады каардуу сыйкырчы.

— Бул менин күчүгүм Тотошка, чочулап жооп кайтарды Элли. — Ал жакшы жана мени абдан жакшы көрөт...

— Ии... ии... — күңкүлдөдү сыйкырчы. — Мындай айбанды эч качан көргөн эмесмин. Менин буйругум мына мындай, сен аны атаган сыяктуу бул күчүгүң менден алыс болсун, андай кылбайт экенсиң, ал жертөлөдөгү келемиштерге биринчи жем болот! А азыр мени ээрчип жүргүлө!

Бастинда туткундарды дубалдары да, килемдери да, буюмдары да — бардыгы кызгылтым-көк түстөгү сарайдын эң сонун бөлмөлөрү аркылуу ээрчитип баратты. Эшиктин жанында кызгылт-көгүш чапан кийип турушкан Мигундар, сыйкырчы келген убакытта баштары астанага тийгенче ийилип таазым кылышат жана анын артынан көздөрүн аянычтуу ирмешет. Акырында Бастинда Эллини караңгы балит ашканага ээрчитип келди.

— Карапаларды, көмөчтандарды жана кастрюлдарды тазалайсың, астананы жууйсуң жана мешке от жагасың! Менин ашпозчум аялга көптөн бери жардамчы керек эле!

Коркконунан селдейип калган кызды калтырды да, Бастинда колдорун ушалап арткы короону көздөй жөнөдү.

— Мен кызды аябай коркуттум! Эми Арстанды жоошутайын, анан экөө тең менин колумда болот!

Коркок Арстан буттары байланган жипти кемирип кыркууга жетишкен эле да, бошонуп алып капастын алыскы бурчунда жаткан болчу. Ал Бастинданы көргөн убакытта, анын сары көздөрү каарданып оттой алоолонду.

«О, чиркин ай, али менин кайратымдын жоктугун карасаң, — деп ойлоду Арстан. — Коркуткучтун жана Темир Отунчунун өлүмү үчүн мен кары мастандан өч албайт белем», — ал секирүүгө даярданып комдонду. Кемпир кичинекей эшик аркылуу кирди.

— Ой, сен, Арстан, уккун! — деп эриндерин эпилдетип балдырады Бастинда. — Сен менин туткунумсуң! Мен сени женил арабама чегем жана Мигундар: «Карагылачы, биздин башкаруучубуз Бастинданын кудурети кандай күчтүү — ал атүгүл Арстанды арабасына чегип алалган!» деп айтуулары үчүн, майрамдарда сейилдеп жүрөм!

Бастинда азырынча жөөлүп турганда, Арстан оозун арандай ачты, жалын тикчийтти да, сыйкырчыга карай секирип, күрүлдөдү:

— Мен сени жейм!

Ал Бастиндага кылчалык гана жеткен жок. Корккон кемпир капастын жанынан октой атылып кетти да, шамдагайлык менен кичине эшикти тарс жапты. Коркконунан энтиге-энтиге дем алып, ал капастын тосмо темирлери аркылуу кыйкырды:

— О, сен, каргыш тийгир! Сен али мени билбейсиң! Эгер сен менин кичине арабама жүрүүгө макул болбосоң, мен сени ач кылып, сазайыңды берем!

— Мен сени жейм! — деп кайталады Арстан жана өөчүгүп капастын тосмо темирине атырылды.

Кемпир сарайда туруп коркуп, күңкүлдөдү' жана тил-деди.

... Кулдуктун көңүлсүз кыйын күндөрү созула берди.

Ашпозчу катын Фрегозага жардам кылып, Элли эртен мененден кечке чейин ашканада иштеди. Мейримдүү Мигун аял кызга жардам кылууга тырышты, ыгы келе калган учурларда Элли үчүн жан-дили менен эң оор жумуш да аткарды. Бирок Бастинда ашканада эмнелер кылынып жатканын дайыма текшерип тургандыктан өзүнүн мейримдүүлүгү үчүн Фрегоза да далай жолу көрбөгөндү көрдү.

Бастинда Эллини ырайымсыз түрдө кыйкымдай берди жана ар дайым өзү менен ала жүргөн кызгылтым-көгүш кир кол чатырын көтөрүп, кызды урмакчы болуп шилтеди. Сыйкырчы аны ура албай тургандыгын Элли билген эмес, өзүнүн башына кол чатыр көтөрүлгөн убакытта кыздын жүрөгү кысыла турган.

Кемпир күн сайын капастын жанына келет да, кыңкылдап Арстандан сурайт:

— Кичине арабага чегилесиңби?

— Мен сени жейм! — дайым кайтарылган жооп ушундай жана Арстан капастын тосмо темирине айбаттуу урунат.

Бастинда Арстанга туткун болгон биринчи күндөн баштап тамак берген жок, бирок ал ачтан өлгөн жок, ар дайымкысындай күчтүү жана чымыр болду.

Иш мындай эле, кары Бастинда дүйнөдөгүнүн баарынан көбүрөөк караңгылык менен суудан корко турган. Түнкү караңгылык сарайды курчап алар замат, Бастинда эң алыскы бөлмөгө жашынат да, эшиктерди жылдырып бекитме темир менен бекем жаап таштап, күн шашке болгончо чыкчу эмес. А Элли караңгылыктан таптакыр коркпой турган. Ал ашкананын шкафынан, анда калган бардык тамакты алат, анда

тамак-аш көбүрөөк калышынын камын Фрегоза көрөт. Бир колуна тамак-аш салынган себетти кармап, экинчи колуна суу куюлган чоң бөтөлкөнү алат да, Элли арткы короого жөнөйт. Аякта аны Арстан жана Тотошка зор кубаныч менен тосуп алышат.

Жеп коюу үчүн күчүктү Бастинда келемишке бёрем деген опузасынан Элли жана Тотошка абдан коркушту. Ошондуктан Тотошка туткун болгон биринчи күндөн баштап эле Арстандын коргоосу астында капаска келип кирген болучу. Аерден Бастинда алалбай тургандыгын Тотошка билчү да, каардуу сыйкырчы короого келген убакытта ага карап жазыксыз өөчүгүп үрө турган.

Элли тосмо эки темирдин арасынан капаска кире турган. Арстан жана Тотошка ыңгайланып жатат, кыз анын калың жумшак жүнүн сылайт жана куйругунун учундагы топ кыл менен ойнойт. Арстан, Элли жана Тотошка узак сүйлөшүшөт, чыныгы берилген достору — Коркуткуч жана Темир Отунчунун өлүмү жөнүндө кайгырып эскеришет, качуунун планын түзүшөт. Бирок Кызгылтым-Көк сарайдан качууга мүмкүн эмес эле, аны кырына учтуу мыктар кагылган бийик дубал курчап турат. Дарбазага Бастинда кулпу салат да ачкычты ала кетет.

Сүйлөшүп жана ыйлап, Арстандын ишеничтүү сактоо-сунда Элли төшөлгөн саманда катуу уктап калат. Туткундардын кайгылуу күндөрү ушундайча өтүп жатты. Бастинда, түн ичинде, Арстандын капасында, же сууга түшкөн убакытта гана бутунан чече турган Эллинин башмактарына ач көздүк менен карайт. Бирок Бастинда суудан корко турган, ошондуктан Элли сууга түшүп жатканда, эч качан жакын келчү эмес.

Кыз биринчи эле күндө сыйкырчынын суудан таң калгандай коркконун байкады да, андан пайдаланды. Бастинда ашкананын астанасын жууп чыгууга Эллини мажбур кылган

күндөр, ал үчүн майрам боло турган. Астанага бир нече чака сууну көлдөтүп төгүп таштайт да, Арстандын капасына барып, оор жумуштан эс алып үч-төрт саат жатар эле. Бастинда эшиктин ары жагында туруп чыйылдап кыйкырат жана тилдейт, бирок ал ашканага башбакса гана болгону, астанадагы чөөлмөктөгөн сууну көрөт да, Фрегозанын шылдындаган күлүмсүрөөсүнүн узатуусу астында өзүнүн жата турган бөлмөсүнө карай коркуп качат.

Элли мейримдүү Фрегоза менен көп аңгемелешет.

— Силер, Мигундар, Бастиндага каршы эмне үчүн козголоң чыгарбайсыңар? — деп сурай турган кыз. — Силер көпсүнөр, бир нече миңсиңер, а силер бир каардуу кемпирден коркосуңар. Чогууңар менен ага жабыла качырып кирип, байлап жана тигинде, азыр Арстан жаткан жердеги капаска камап койсоңор болор эле...

— Сен эмне дейсиң, сен эмне дейсиң, — аябай коркуп, Фрегоза уккусу келген жок. Сен Бастинданын күчтүүлүгүн билбейсиң! Ал бир сөз айтса болгону, Мигундардын баары өлүп калышат!

— Аны сиз кайдан билесиз?

— Бул жөнүндө Бастинданын өзү бир нече жолу айткан.

— Ал мындай сөздү, биз анын сарайына кирген убакытта эмне үчүн айткан жок? Ал бизге карышкырларды, каргаларды, кара аарыларды эмне үчүн жиберди, а менин кайраттуу досторум анын бардык жоокерлерин жок кылгандан кийин, жардамга Учуучу Маймылдарды чакырууга Бастинда эмне үчүн муктаж болду?

— Эмне үчүн, эмне үчүн дейсиң да! — деп ачууланды Фрегоза. — Ушундай сүйлөгөн сөздөр үчүн Бастинда бизди таарындыга айландырып жиберет.

— Ал кантип билет?

— Билген жагын айтпа! Андан эчтемени жашыра албайсың!..

Бирок аңгемелешүү бир гана жолу болгон жок, алар жөнүндө Бастинда билбеди, Фрегоза да кайраттуу боло баштады. Мигундар каардуу сыйкырчынын башкаруусунан чыгууга тийиш экендиги жөнүндө Фрегоза Эллинин пикирине жан-дили менен макул болду.

Бирок бир ишке чечкиндүү киришүүдөн мурда, Бастинданын дагы кандай сыйкыры калгандыгын аныгыраак билүү жөнүндө ойлоду ашпозчу. Түн ичинде Бастинда жаткан бөлмөнүн эшигине Фрегоза далдаалана жашынып, кемпирдин күңкүлдөгөн үнүн тыңшады, анткени сыйкырчы кийинки убакыттарда өзү менен өзү көп сүйлөшө турган эле.

Бир жолу Фрегоза Бастинданын эшигинен өтө толкунданган абалда жүгүрүп келди да, ашканадан Эллини табал бай, арткы короого чуркады. Бардыгы уктап жаткан эле, бирок ашпозчу досторду ойготту.

— Элли, сен чын айткан экенсиң! — колдорун булгап кыйкырды Фрегоза. — Бастинда өзүнүн сыйкырларынын баарын жок кылган турбайбы, анын запас эчтемеси да калбаптыр! Мен, ал кандай кошконун жана аны сыйкырчылык күчүнөн ажыраткандыктары үчүн сенин досторунду кандай каргап-шилегенин уктым...

Кыз жана анын достору аябай катуу кубанышты жана Фрегозадан майда-чүйдөсү жөнүндө сурай башташты. Бирок ашпозчу көбүрөөк эмнени айта алмакчы. Ал дагы Бастинда кандайдыр бир күмүш башмактар жөнүндө кобурап жатканын айтты, бирок эмне тууралу экенин Мигун аял акырына чейин уккан эмес, анткени, көңүлү алып учкандыктан маңдайын эшикке уруп алган да, кылмыш жеринде сыйкырчы кармап алышынан коркуп, качып жөнөгөн.

Фрегоза жеткизген маанилүү жаңылык, туткундарды кайраттандырды. Эми аларга Гудвиндин буйругун орундоого жана Мигундарды бошотууга мүмкүндүк пайда болду.

— Мага капасты гана ачкылачы, — айкырды Арстан, — мен Бастинданын сазайын кандай бергенимди көрөсүнөр!

Бирок капас эң зор кулпу менен кулпуланган эле да, анын ачкычы Бастинданын жашырын жеринде сакталчу. Достор өз ара кеңешишип, Фрегоза кызматчыларды козголон чыгаруу үчүн даярдоого тийиш экендигин чечишти. Алар сыйкырчыны капилеттен кармап алышат да, аны эркинен жана бийлигинен ажыратышат.

Фрегоза кетти, а Элли жана анын достору, Бастинда менен алдыда турган күрөш жөнүндө сүйлөшүшүп, түн бою дээрлик укташкан жок.

Кийинки күнү ашпозчу ишке киришти. Кызматкерлер Бастиндадан аябай коркуп калышкан, ошондуктан сыйкырчыга каршы чыгууга аларды көндүрүү жеңил боло койгон жок. Бирок да Фрегоза сарайдагы сакчылардын кээ бирөөлөрүн ишендире алды да, айтылган заговорго Мигундар да даярдана башташты.

Бир нече күн өттү. Сакчылар кайраттанышканын жана каардуу сыйкырчы менен эсептешүүгө чындап киришип жатышканын көрүп, аларга калган башка кызматкерлер да кошулмачы болушту. Козголон бышып жетти, бирок буерде мурда билинбеген кырдаал ылдам жана күтүлбөгөн натыйжага алып келди.

Бастинда Эллинин күмүш башмактарына кандай болбосун ээ болуу жөнүндөгү оюн калтырган жок. Сыйкырчы үчүн, Кызгылтым-Көк өлкөдө өзүнүн бийлигин сактап калуунун бирден-бир мүмкүнчүлүгү ушу башмактарда болчу. Ошентип акыры Бастинда амал тапты.

Күндөрдүн биринде, Фрегоза да, Элли да ашканада жок убакытта, сыйкырчы астанага ичке жипти кере тартып койду да, өзү мештин артына жашынып турду.

Кыз кирди да жипке мүдүрүлүп жыгылды, оң бутундагы башмак чыгып кетип четке тоголонду. Митаам Бастинда

мештин артынан атылып чыкты да, заматта башмакты ала коюп, өзүнүн эти катып сөөгү калган карт бутуна кийди.

— Ха-ха-ха! Башмак менин бутума куюп койгондой чак тура! — Бастинда күтпөгөн окуядан селдейип калган кыздын ачуусун келтирди.

— Башмакты бериңиз! — деп кыйкырды эсине келген Элли. — О-ой, сиз ууру турбайсызбы! Кандай уятыңыз жок!

— Эр эле болсоң, алып көрчү! — бети-башын жыйрып жооп кайтарды кемпир. — Мен сенден экинчисин да чечип алам! А андан кийин жаның жайында болсун, Гингема үчүн сенден кек алам! Сени келемиштер жеп коюшат. — Ха-ха-ха-хи-хи-хи-хи, эбегейсиз чон ач келемиштер сенин назик сөөктөрүндү да мүлжүшөт!

Кайгырып жана ачуусу келгенинен Эллинин эси ооп калды; ал күмүш башмактарды жакшы көрө турган. Кандай болгондо да Бастиндадан башмакты кайра алуу үчүн, Элли бир чака сууну алды, кемпирдин жанына чуркап барды да, сууну анын башынан бутуна чейин куюп жиберди.

Сыйкырчы коркконунан бакырды жана сууну түшүрүүгө аракеттенип силкинди. Куру аракет: анын бети эрип жаткан кар сыяктуу тешиктүү болду; андан буу чыкты; турпаты чөгүп жана буулана баштады...

— Сен эмне кылдың! — чыйылдады сыйкырчы. — Мен азыр эрип кетем да!

— Мага абдан аянычтуу, хан-айым! — жооп кайтарды Элли. — Мен, чын айтам, билген жокмун. Бирок сиз эмне үчүн башмакты уурдадыңыз?

— Мен беш жүз жыл жуунганым жок, тиштеримди тазалаган эмесмин, манжаларым сууга тийген эмес, анткени, менин ажалым суудан экени күн мурунтадан эле айтылган, мына менин жашоом бүттү! — деп озондоду кемпир.

Сыйкырчынын үнү барган сайын акырындагандан акырындады; ал стакан чайдагы бир чагым кант сыяктуу

эриди. Элли Бастинданын өлүмүн коркуу менен карап турду.

— Сиз, өзүңүз айыптуусуз... — деп баштады Элли.

— Жок, ким сени... нини...

Сыйкырчынын үнү үзүлдү, ал шуулдап астанага отурду да, бир мүнөттөн кийин андан булганган чөөт гана калды, анын үстүндө сыйкырчынын көйнөгү, кол чатыры, өрүлгөн чачы жана күмүш башмак жаткан эле.

Ушул учурда ашканага Фрегоза кайтып келди. Өзүнүн катаал мырзайымы өлгөнүнө ашпозчу укмуштай таң калды жана кубанды. Ал кийинчерээк өрттөп жиберүү үчүн кол чатырды, көйнөктү, чачты жыйнап алды да, бурчка алпарып таштады. Астанадагы булганч чөөттү сүртүп, Фрегоза кубанычтуу кабарды бардыгына айтуу үчүн сарайды кыдырып чуркады...

А Элли башмакты тазалап кийди да, Арстан жаткан капастын ачкычын Бастинда жатып уктоочу бөлмөдөн тапты жана арткы короого карай — өзүнүн досторуна каардуу сыйкырчы Бастинданын таң каларлык болуп өлгөндүгү жөнүндө айтууга шашты.

Коркуткуч жана Темир Отунчу кайтып тирилишти

Бастинда күтпөгөн жерден өлгөндүгү жөнүндө Коркок Арстан угуп аябай кубанды. Элли капасты ачты, Арстан буттарын жазып, короодо ыракаттанып ары-бери чуркады.

Коркунучтуу Бастинданын өлүгүн өз көзү менен көрүү үчүн, Тотошка ашканага келди.

— Ха-ха-ха! — бурчта оролуп жаткан кир көйнөктү көрүп, Тотошка каткырды. — Канзаста биздин балдар кышында кардан жабыштырып жасашкан оюнчуктан Бастинда катуу эмес экен. Сен, Элли, бул жөнүндө эртерээк билбегениң кандай өкүнүчтүү.

— Мен мурда билбегеним, бир жагынан жакшы да болду, — деп каршы айтты Элли. — Эгерде мен суудан өлүп каларын мурда билсем, сыйкырчыга сууну куюута, ай ким билет, менин кайратым жетпес эле...

— Болуптур, бардыгы жакшы, жакшылык менен бүтүп жатат, — кубанычтуу макул болду Тотошка, — эң маанилүүсү, биз Зымырыт шаарына жеңиш менен кайткандыгыбызда!

Кызгылтым-Көк сарайдын жанына чет-жакадан келген көп Мигундар чогулду, Элли аларга, алар азыртадан баштап эркин экендигин жарыялады. Элдин кубанычын жазууга сөз жетпейт. Мигундар бийлешти, манжаларын тарсылдатышты жана аябай ынтаа коюп бирине бири көз ымдашты. Кечке жакын алардын көздөрүнө жаш толду да, өздөрүнүн айланасынан эчтемени көрбөй калышты.

Кулдуктан бошонушуп, Элли жана Арстан баарынан мурда Коркуткуч жана Темир Отунчу жөнүндө ойлошту: чыныгы берилген достору жөнүндө кам көрүү керек эле.

Элли жана Арстандын баштоосунда бир нече ондогон шамдагай Мигундар издөөгө токтоосуз жөнөштү. Тотошка сарайда калган жок, — ал өзүнүн чоң төрт буттуу досунун жонуна каадалуу отуруп алды. Алар учуучу маймылдар менен салгылашкан жерге жеткенче жүрүп отурушту да, ошо жерден тартып издей башташты. Темир Отунчуну балтасы менен бирге капчыгайдан алып чыгышты. Оңгон жана чаң баскан абалында көйнөгү менен түйүнчөктү, Коркуткучтун башын тоонун чокусунан табышты. Өзүнүн чын берилген досторунун сөөктөрүн көрүп, Элли көзүнүн жашын тыя албады.

Экспедиция сарайга кайтып келишти, Мигундар да ишке киришти.

Коркуткучтун костюму жуулду, тигилди, тазаланды, жаңы саман толтура тыгылды да — мына, көрбөйсүнөрбү! — Эллинин алдында анын сүйкүмдүү Коркуткучу турат. Бирок

ал көрбөйт да, сүйлөбөйт да, анткени, анын бетиндеги боёк күндөн онуп кеткен жана анын көздөрү да, оозу да жок эле.

Мигундар боёочу кист жана боёк алып келишти, Элли болсо Коркуткучтун көздөрүнүн, оозунун сүрөтүн тарта баштады. Биринчи көзүнүн сүрөтү тартылар замат ал күлүмсүрөп кызга көзүн кысты.

— Досум, чыдай тур, — эркелетип айтты Элли, — антпесең кыйшык көздүү болуп каласың...

Бирок Коркуткучтун чыдамы жетпеди. Анын оозу али бүтө электе эле, ал дөөрүй баштады.

— Прт...фрт...стирш.. прыбры... хрыбры... Мен Коркуткучмун, эр жүрөк, шамдагай.. О, кандай кубаныч! Мен кайрадан-кайрадан Элли менен биргемин!

Шайыр Коркуткуч өзүнүн жумшак колдору менен Эллини, Арстанды, жана Тотошканы кучактады...

Элли Мигундардан, алардын арасында чебер темирчи уста барын же жогун сурады. Көрсө атам замандан бери өлкө эң сонун саат устаттары, зергерлери, механиктери менен даңктанган экен. Темир кишини калыбына келтирүү жөнүндө кеп болуп жатканын билишип, Эллинин жолдоштору, Мигундар аны, алардын ар кайсысы Куткаруучу Суунун Периси (алар кызды ушундай деп аташты) үчүн бардыгына даяр экендиктерине ишендиришти.

Отунчуну калыбына келтирүү, Коркуткуч сыяктуу оной-олтоң боло койгон жок. Өлкөнүн эң чебер усталары Темир Отунчунун бузулган татаал механизмдин калыбына келтирүүнүн үстүндө үч күн жана төрт түн иштешти. Алар балкалар менен тыкылдатышты, өгөө менен өгөштү, кадашты, ширетишти, жылмалап жылтыратышты...

Мына, Темир Отунчу Эллинин алдында туруп турган бактылуу учур жетти. Эгерде асканын кырларына урунганда темирди тешип кеткен бир нече жамалган жамаачы кадакты эсептебегенде, ал таптакыр жаңы сыяктуу болду. Бирок

Отунчу жамаачыга көңүл бурган жок. Бузуктарын ондогондон кийин ал дагы сулуураак болду. Мигундар аны жылмалашты, ал жылтырады, караган көз уялат. Мигундар анын балтасын да оңдошту, сынган жыгач балтанын ордуна алтын балга жасап беришти. Мигундар баары жаркырап турууну жакшы көрүшөт экен. Андан кийин Темир Отунчунун артынан топ-топ болуп балдар да, чоңдор да көздөрүн кысышып, ага бакырая карашып ээрчип жүрүштү.

Досторун кайрадан көргөн убакытта кубанычтын жашы Темир Отунчунун көздөрүнөн куюлду, Коркуткуч жана Элли, анын жаактары дат болуп калуудан коркушуп, анын көз жашын кызгылтым-көгүш сүлгү менен сүртүштү. Элли кубанганынан ыйлады, атүгүл коркок Арстандын да көздөрүнө жаш толду. Ал куйругу менен көз жашын уламулам сүртө бергендиктен, куйругунун учундагы топ кылы суу болуп кетти; аны күнгө кургатуу үчүн Арстанга арткы короого чуркап барууга туура келди.

Ушу кубанычтардын бардыгынын урматына сарайда таңтамашалуу той өткөздү. Элли жана анын достору ардактуу орунга отурушту жана алардын саламаттыгы үчүн бир канча бокал лимонад жана жемиштен жасалган квастар ичилди.

Тойго катышуучулардын бирөө, Куткаргыч Суунун Перисинин урматы үчүн ар бир Мигун күнүнө беш жолу жуунуп жүрүүнү сунуш кылды; көп убакыт талашып-тартышуудан кийин, күнүнө үч жолу жуунуу жетиштүү экендигине макул болушту.

Достор Кызгылтым-Көк сарайда, Мигундардын арасында дагы бир нече күн таң-тамашада болушту да, кайра кайтуу жолуна даярданышты.

— Гудвинге баруу керек: ал өзүнүн убадасын орундоого тийиш, — деди Элли.

— О, акыр-аягы мен мээ аламын! — кыйкырды Коркуткуч.

— А мен жүрөк! — деп койду Темир Отунчу.

— Менин аларым кайрат! — деп Коркок Арстан корс этти.

— Мен Канзастагы атам менен энеме кайтып барам, — деген сөздү Элли айтты да, алакандарын шакылдатып жиберди.

— Аерде мен тиги мактанчаак Гекторду үйрөтөм! — деп кошумчалады Тотошка.

Эртең менен алар Мигундарды чогултушту да, чын жүрөктөн кош айтышты.

Топураган элдин ичинен сакалдары агарган үч абышка чыгып, Темир Отунчуга кайрылышты да, урматтап, ал Мигундардын өкмөт башчысы болуп калышын сурашты. Темир Отунчу алтын балтаны ийинине коюп шаңдуу баскан убакытта көз уялткан жаркырактыгы анын келишимдүү тулку-бою Мигундарга абдан жакты.

— Биз менен калыңыз! — деп сурады андан Мигундар. — Биздин жардамчыбыз жок жана коркокпуз. Бизге, бизди душмандан коргогон падыша керек. Кандайдыр бир каардуу сыйкырчы күтпөгөн жерден бизге кол салат да, бизди кайрадан кул кылат! Биз сизден абдан-абдан сурайбыз!

Каардуу сыйкырчы жөнүндө бир ойдо болгон убакытта, Мигундар коркконунан чый-пыйы чыгышты.

— Гудвиндин өлкөсүндө мындан ары каардуу сыйкырчы болбойт, — деп Коркуткуч сыймыктанып каршы болду. — Элли менен биз алардын баарын кырып таштадык!

Мигундар көздөрүнүн жашын сүртүштү да, сөздөрүн улантышты:

— Мындай башкаруучу жөнүндө деги ойлоп көргүлөчү: ал жебейт, ичпейт, демек налог салып бизди убара да кылбайт. Эгерде ал душман менен салгылашканда зыянга учурап калса, биз аны оңдой алабыз, анткени, эми биздин тажрыйбабыз бар.

Темир Отунчунун көңүлү көтөрүлдү.

— Мен азыр Эллиден ажырай албайм,— деп айтты ал. Жана мен Зымырыт шаарынан жүрөк алууга тийишмин. Бирок андан кийин... мен ойлонуп көрөйүн, балким, кайра силерге келип калармын.

Мигундар кубанышты да, «ураалаган» шайыр кыйкырыктар менен жолоочуларды узатышты.

Саякатчылардын бардыгы бай белектерди алышты. Эллиге алмаздары менен билерик алып келишти. Темир Отунчуга кымбат баалуу таштардан иштетилген, май куюучу кооз алтын идиш жасашты. Коркуткучка, ал буттары менен туруктуу бекем басып жүрө албастыгын билип, Мигундар башы пилдин сөөгүнөн чокмор кылынып жасалган эң сонун таякты белек кылып беришти, а анын калпагына укмуштуу шыңгыраган күмүш жылаажындарды тагышты. Коркуткуч белектерди алып өтө эле компоюп калды. Басканда ал таяк кармаган колун алыс шилтеди жана жылаажындардан уккулуктуу чыккан күүдөн жетерлик ыракаттануу үчүн башын чайкай берди. Бирок да бул аны бат эле жадатып жиберди, ошондуктан ал өзүн мурдагысындай жөнөкөй алып жүрө баштады.

Арстан жана Тотошка эң сонун алтын каргы алышты. Каргы адегенде Арстанга жаккан жок, бирок Мигундардан кимдир бирөө падышалардын баары алтын каргы тагынып жүрүшөт деп айтты ага. Ошондо гана Арстан бул жагымсыз кооздолууга моюн сунду.

— Мен кайрат алганымда, — деп айтты Арстан, — мен жырткыч айбандардын падышасы болوم, демек бул жагымсыз нерсеге мен эртелеп көнүшүм керек...

Зымырыт шаарына кайтып келүү

Мигундардын Кызгылтым-Көк шаары артта калды. Жолоочулар батышка карай баратышты. Элли Алтын Тебетейчен болчу. Кыз Тебетейди Бастинданын бөлмөсүнөн кокусунан тапкан эле. Ал Тебетейдин сыйкырчылык күчүн билген эмес, бирок Тебетей кызга жакты, ошондуктан Элли аны кийип алган болчу.

Алар көңүлдүү баратышты жана эки-үч күндө Зымырыт шаарына жете тургандыктарына ишеништи. Бирок алар Учуучу Маймылдар менен салгылашкан тоолордо, жолоочулар адашты: жолдон чыгып кетишип, алар башка жакка кетип баратышты.

Күн артынан күндөр өттү, а Зымырыт шаарынын мунарасы горизонттон көрүнгөн жок.

Азык-түлүк түгөнөйүн деп калды, Элли чыдамсызданып келечек жөнүндө ойлоду.

Бир жолу, жолоочулар эс алып отурганда, кыз күтпөгөн жерден чычкан-ханыша өзүнө белек кылып берген ышкырык жөнүндө эсине түшүрдү.

— Эгерде ышкырсам эмне болот?

Элли ышкырыкты эриндерине жакындатты. Чөптөрдөн шуудуроолор угулду да, аянтчага талаа чычкандарынын ханышасы жүгүрүп келди.

— Куттуу болсун, келишиңиз! — кубанычтуу кыйкырышты жолоочулар, а Темир Отунчу тынчы жок Тотошканы каргысынан кармады.

— Досторум, силерге эмне керек? — деп ханыша Рамина өзүнүн ичке үнү менен сурады.

— Биз Мигундардын өлкөсүнөн Зымырыт шаарына кайтып баратабыз, — бирок адашып калдык, — деди Элли. — Жолду таап алуу үчүн бизге жардам кылыңыз!

— Сиздер арт жакка кетип баратасыздар, — деди чычкан,

— бат эле алдыңыздардагы Гудвиндин өлкөсүн курчап турган тоо кыркасына такаласыздар. Аерден Зымырыт шаарына чейин көп күндүк жол.

Элли кайгырды.

— А биз бат эле Зымырыт шаарын көрөбүз деп ойлогон элек.

— Башына Алтын Тебетей кийген киши эмнеге кайгырмак эле? — таң калып сурады ханыша-чычкан. Анын бою кичине эле, бирок пери түркүмүнөн болчу жана сыйкырдуу бардык буюмдарды пайдаланууну билчү. — Учуучу Маймылдарды чакырыңыз, алар сиздерди бара турган жериңиздерге жеткизип коюшат.

Учуучу Маймылдар жөнүндө укканда, Темир Отунчу калтырады, а Коркуткуч коркконунан бүрүштү. Коркок Арстан самсаалаган жалын силке баштады:

— Дагы Учуучу Маймыл! Абдан чоң ыракмат! Мен алар менен жакшы таанышмын жана менимче — ал макулуктар кылыч тиштүү жолборстордон да жаман!

Рамина каткырып күлдү:

— Алтын Тебетейге ээ болгон кишиге маймылдар жан-дили менен кызмат кылышат. Тебетейдин ичиндеги ичилигин караңыздарчы: эмне кылуу керек экендиги анда жазылган.

Элли Тебетейдин ичин карады.

— Досторум, биз аман калдык! — кубанып кыйкырды Элли.

— Мен кетем, — деди кадыр-барк менен ханыша-чычкан. — Биздин тукумубуз Учуучу Маймылдардын тукуму менен кайнаса каны кошулбайт. Кош!

— Кош! Ыракмат! — кыйкырышты жолоочулар, Рамина да жок болду. Тебетейдин ичилигине жазылган сыйкырдуу сөздөрдү Элли айта баштады:

— Бамбара, чуфара, лорики, ёрики...

— Бамбара, чуфара дейсиңби?... — деп Коркуткуч тан калып сурады.

— О, теңир жалгагыр, тоскоолдук кылбачы, — деп Элли өтүндү да, улантты — Пикапу, трикапу, скорики, морики...

— Скорики, морики... — шыбырап айтты Коркуткуч.

— Учуучу Маймылдар, менин алдыма келгиле! — үнүн катуу чыгарып күттү Элли, Учуучу Маймылдар асманда шуулдашты.

Маймылдар менен өткөндөгү жолугушууларын эстешип, жолоочулар эрксизден жата калышты. Бирок маймылдар жайбаракат конушту, баштоочу урматтап Эллиге таазым кылды.

— Алтын Тебетейдин ээси, эмне буйрасыз?

— Бизди Зымырыт шаарына жеткизгиле!

— Буйругуңуз орундалат!

Көз ачып-жумганча — жолоочулар да бийик асманда болуп калышты. Эллини учуучу Маймылдардын баштоочусу жана анын зайыбы алып учушту; Коркуткуч жана Темир Отунчу минип алышты; Арстанды күчтүү бир нече маймыл көтөрүштү; Ургаачы жаш маймыл Тотошканы алып учту, а күчүк ага үрүп жана каап алууга тырышты. Жолоочуларга адегенде коркунучтуу болду, бирок бат эле алар тынчып калышты, анткени, маймылдар асманда өздөрүн эркин сезишкенин көрүштү.

— Силер Алтын Тебетейге ээ болгон кишиге эмне үчүн баш иесинир? — деп сурады Элли.

Учуучу Маймылдардын жетекчиси Эллиге, көп кылымдар мурда Учуучу Маймылдар уруусун күч-кубаттуу пери кандай ызалап тарынтканынын тарыхын айтты. Жазалоо үчүн пери сыйкырдуу Тебетейди жасады. Учуучу Маймылдар Тебетейдин ээсинин үч тилегин орундоого тийиш, андан кийин ал маймылдарга бийлик кылуу күчүнөн ажырайт. Бирок, эгерде Тебетей башка бирөөнүн колуна тийсе, ал маймыл

уруусуна кайрадан буйрук бере алат. Алтын Тебетейдин биринчи ээси, аны жасаган пери болгон. Кийинчерээк, Тебетей каардуу Бастинданын, а андан Эллинин колуна тийгенче бир нече жолу колдон колго өткөн болучу.

Бир сааттан кийин Зымырыт шаарынын мунарасы көрүндү да, Маймылдар Эллини жана анын жолдошторун дарбазанын жанына, сары кирпич төшөлгөн жолго кылдаттык менен түшүрүп коюшту.

Маймылдар чыңырышып асманга көтөрүлүштү жана шуулдап учушуп көздөн кайым болушту.

Элли коңгуроону шыңгыратты. Фарамант чыкты да, аябай аң-таң калды:

— Силер кайра келдиңерби?

— Көрүп турбайсызбы! — көөдөнүн көтөрө айтты Коркуткуч.

Бирок силер Кызгылтым-Көк өлкөнүн каардуу сыйкырчысына кетпедиңер беле.

— Биз ага бардык, — деп Коркуткуч маанилүү жооп кайтарды да, таягы менен жерди тыкылдатты, — ырас, биз анда жыргап көңүлдүү жүрдүк деп мактанууга болбойт.

— Силер Кызгылтым-Көк өлкөдөн Бастинданын уруксатысыз эле кетип калдыңыздарбы? — деп таң калган дарбазачы сурамжылап билгиси келди.

— Биз андан уруксат сураганыбыз жок! — деп улантты сөздү Коркуткуч. — Сиз билесизби, ал эрип кетпедиби!

— Кандайча! Эрип кетти дейсиңби? Эң сонун, эң эле сонун кабар! Бирок аны ким эритип жиберди?

— Элли, албетте, Элли! — компоюп айтты Арстан.

Дарбазаны Кайтаруучу Эллиге абдан ылдый эңкейип таазым кылды, жолоочуларды өзүнүн бөлмөсүнө ээрчитип барды да, аларга тааныш көз айнектерди кайрадан кийгизди. Жана айланасындагылардын бардыгы кайрадан сыйкырланган эмедей болуп калышты, бардыгы жумшак жашыл жарык чачып жаркырап турушту.

Улуунун жана Коркунучтуунун бетин ачуу

Жолоочулар тааныш көчөлөр менен Гудвиндин сарайын көздөй жөнөштү. Жолдо баратканда Фарамант чыдай албады да, шаарда жолоочулардын кээ бирөөлөрүнө коркунучтуу Бастинданын өлгөндүгү жөнүндө билдирди. Кабар шаарга ылдам тарады, бат эле Эллинин жана анын досторунун артынан топураган көп эл урматтап сарайдын өзүнө чейин барышты.

Жашыл сакалчан Солдат кызматында экен жана ар дайымкысындай кичине күзгүгө карап, өзүнүн эң сонун сакалын тарап туруптур. Бул жолу эл топурашып аябай көп чогулушту жана үнүн аябай катуу чыгарып кыйкырышкандыктан, Солдаттын көңүлүн он мүнөттөн ашпаган убакыттан кийин гана бура алышты. Дин Гиор

коркунучтуу жүрүштөн жолоочулардын кайтып келишине абдан кубанды, жашыл кызды чакырды жана ал жолоочуларды мурдагы бөлмөсүнө ээрчитип барды.

— Теңир жалгагыр, биздин кайтып келгендигибиз жөнүндө Улуу Гудвинге билдириңиз, — деп айтты Элли Солдатка, — жана бизди кабыл алышын биз суранганыбызды айтыңыз...

Бир нече мүнөттөн кийин Солдат кайтып келди да, муну айтты:

— Мен такты турган залдын эшигинин сыртынан силердин сурооңорду катуу кыйкырып айттым, бирок Улуу Гудвинден эч кандай жооп ала албадым...

Солдат такты турган залдын эшигине күндө барды да, Гудвинди көрүүгө жолоочулардын тилеги жөнүндө айтып жатты жана ар бир барган сайын жымжырт, эч кандай жооп жок.

Бир жума өттү. Күтүү чыдагысыз чарчата баштады. Жолоочулар Гудвиндин сарайында кызуу тосуп алуу болот деп эсептешкен эле. Сыйкырчынын кош көңүлдүүлүгү аларды коркутту жана туталантты.

— Ал өлүп калган жокпу? — ойго чөмүлүп айтты Элли.

— Жок, жок! Ал жөн эле өзүнүн убадасын орундагысы келбей жатат да, бизден жашынууда! — ачууланды Коркуткуч. — Албетте, берүүгө мээ да, жүрөк да, кайрат да ага аянычтуу — анткени, булардын бардыгы баалуу нерселер эмеспи. Бирок биз эрдик кылып өлтүргөн каардуу сыйкырчы Бастиндага бизди жибербей коюу керек эле. Аябай ачууланган Коркуткуч Солдатка жарыялады:

— Гудвинге айтыңыз: эгерде бизди кабыл албаса, биз Учучу Маймылдарды чакырабыз. Гудвинге айтыңыз, биз — маймылдардын кожоюнубуз, бизде Алтын Тебетей бар — пи-капу, трикапу, — жана мында Учучу Маймылдар келишкенде, биз аны менен сүйлөшөбүз!

Дин Гиор кетти да, бат эле кайтып келди.

— Коркунучтуу Гудвин силердин баарыңарды эртең туупа-туура эртең мененки саат ондо такты турган залда кабыл алат. Кечикпөөнөрдү өтүнөм. Билесиңби, — ал Эллинин кулагына акырын шыбырады, — ал корккон сыяктанат. Ал Учуучу Маймылдар менен беттешип көргөн да, алар кандай жырткычтар экенин да билет.

Саякатчылар түн бою тынчсызданып чыгышты да, эртең менен белгиленген убакытта такты турган залдын эшигинин жанына чогулду.

Эшик ачылды, алар залга киришти. Ар бирөө Гудвинди биринчи жолу кандай кебетеде көрсө, ошондой кебетеде көрүүнү күтүштү. Бирок залда эч ким жоктугун көрүп, алар таң калышты. Анда салтанаттуу жана үрөй учуруучу жым-жырттык өкүм сүрөт, жолоочуларды коркунуч кучагына алды: Гудвин аларга эмнени даярдап жатат болду экен?

Каңгыраган ээн бөлмөнүн ортосунан, күтпөгөн жерден күн күркүрөгөндөй катуу үн угулганда жолоочулар селт этип кетишти:

— Мен Улуу жана Коркунучтуу Гудвинмин! Силер эмне үчүн менин тынчымды кетирдиңер?

Элли жана анын достору айланасына карашты — эч ким көрүнгөн жок.

— Сиз кайдасыз? — калтыраган үн менен сурады Элли.

— Мен — бардык жердемин! — салтанаттуу жооп кайтарды үн. — Мен ар кандай кебетеде боло алам жана каалаган убагымда көзгө көрүнбөй турган да боло алам. Тактыга жакын келгиле, мен силер менен сүйлөшөм

Жолоочулар алга карай бир нече кадам шилтешти. Темир Отунчу жана Тотошкадан башкасынын баары аябай коркушту. Темир Отунчунун жүрөгү жок эле, а Тотошка, үндөрдөн кандай коркууга болорун түшүнчү эмес.

— Айткыла! — деген үн угулду.

— Улуу Гудвин, сиз бизге берген убадаңызды орундоону сизден сураганы келдик!

— Кандай убаданы? — деп сурады үн.

— Сиз, Бастинданын бийлигинен Мигундар бошотулгандан кийин, мени Канзаска, атама жана энеме жиберүүгө убада бергенсиз.

— А сиз мага мээ берүүгө убада кылгансыз!

— А мага жүрөк!

— А мага кайрат!

— Бирок Мигундар деги чындыгында эле эркин болуштубу?— деп сурады үн жана Эллиге ал калтыраган сыяктуу болуп сезилди.

— Ооба! — жооп кайтарды кыз. — Мен каардуу Бастинданын үстүнө суу куюп жибердим, ал эрип кетти!

— Далилде, далилде! — көшөрүп айтты үн.

— Пикапу, трикапу! — деп кыйкырды Коркуткуч. — Бардык жерде боло алган сиз, Эллинин башында Алтын Тебетей кийилүү турганын көрбөй турасызбы? Же сиз далилдөө үчүн биз Учуучу Маймылдарды чакырышыбызды каалайсызбы, бамбара, чуфара?!

— О, жок, жок, мен силерге ишенем! — шашылыш түрдө сөздү бөлүп жиберди үн.— Бирок кандайча күтүүсүздөн мындай болуп кетти!.. Жакшы, бүрсүгүнү келгиле, силердин сурооңор жөнүндө мен ойлоноюн.

— Ойлонууга убакыт болгон, скорики, морики! — аябай ачууланган Коркуткуч бакырды. — Биз кабыл алууну бир жума күттүк!

— Мындан ары бир күнү да күткүбүз келбейт! — деп жолдошунун сөзүн кайраттуу колдоду Темир Отунчу, а Арстан ушундай бир айкырды дейсиң, чоң залдын ичи дүңгүрөккө толуп чыкты да, ага кимдиндир корккон үнү чөгүп кетти.

Арстандын өкүргөнүнөн жаңырык токтогон убакытта, жымжырттык өкүм сүрдү. Өздөрүнүн кайраттуу чакырыгына Гудвин кандай жооп кайтарарын Элли жана анын жолдоштору күтүп турушту. Бул убакытта Тотошка абаны аябай жыттады да, күтпөгөн жерден үргөн бойдон бөлмөнүн алыскы бөлүгүн карай жүгүрдү. Көз ачып жумганча ал көрүнбөй да калды. Таң калган Эллиге, күчүк дубалды тешип өтүп кеткен сыяктанды. Бирок ошол эле замат дубалдан, жок, дубалга жабышып турган жашыл көшөгөчөнүн ары жагынан кыйкырып кичинекей киши атылып чыкты да:

— Итти ары алгыла! Ал мени каап алат! Менин сарайыма ит ээрчитип келүүгө ким уруксат кылды?

Саякатчылар кичинекей кишиге таңыркай карашты. Ал Эллиден бойлуу эмес эле, бирок карып калган, башы чоң жана беттерин бырыш-тырыш каптаган болчу. Үстүнө кийгени ала-була желетке, жол-жолдуу шым жана узун сюртук эле. Анын колунда узун рупор бар, ал Тотошкадан коркуп, рупор менен жазгайт, а Тотошка көшөгөчөнүн ары жагынан секирип чыкты да, бутун каап алмакчы болот.

Ийинине балтасын көтөргөн Темир Отунчу бейтаанышты тосуп ылдам кадамдады.

— Сиз кимсиз? — ал каарданып сурады.

— Мен Улуу жана Коркунучтуу Гудвинмин, — калтыраган үн менен жооп кайтарды кичине киши. — Бирок теңир жалгагыр, теңир жалгагыр, мага тийбеңиз! Мен, сиздер менден эмнени талап кылсаңар, баарын орундаймын!

Жолоочулар укмуштуу таң калышып, жана иренжишип бирине-бири карашты.

— Бирок мен Гудвин — бул Тирүү баш деп ойлодум эле, — деди Элли.

— А мен Гудвин — Дениз Кызы деп ойлогон элем, — деди Коркуткуч.

— Мен Гудвин — коркунучтуу жырткыч айбан экен деп ойлогонумду айтсаң, — деди Отунчу.

— Мен Гудвин — Оттуу шар деп ойлоп жүрбөймүнбү, — деп айтты Арстан.

— Бул айтканыңардын баары чын, ошондой эле силердин баарыңар жаңылышасыңар, — жумшак айтты бейтааныш. — Алардын баары кеп (маска) болчу.

— Кеп болчу дегениңиз кандай?! — кыйкырып жиберди Элли.

— Демек, сиз Улуу Сыйкырчы эмес экенсиз да?

— Акырын, балдарым! — деди Гудвин. — Мен жөнүндө, мени Улуу Сыйкырчы деген пикир түзүлдү.

— А чындыгында?

— Чындыгында... аттигиң ай, чындыгында мен кадимки эле кишимин, балдарым!

Көңүлү калганынан жана ызаланганынан Эллинин көздөрүнөн жаш куюлду.

Темир Отунчу да өңгүрөп ыйлоого даяр эле, бирок жанында май куйгучу жок экенин өз убагында эсине түшүрдү.

Ачуусу кайнаган Коркуткуч кыйкырды:

— Мен сурап жатам, эгерде сиз муну билбесеңиз, сиз деги кимсиз? Сиз алдамчысыз, пикапу, трикапу!

— Абдан туура, — деп киши күлүмсүрөп жана колдорун ушалап жооп кайтарды. — Мен—Улуу жана Коркунучтуу, Алдамчымын!

— Бирок, эми кандай кылышыбыз керек? — деп айтты Темир Отунчу. — Мен жүрөктү кимден алам?

— Мен мээни кимден алам? — деп сурады Коркуткуч.

— А мен кайратты? — деп сурады Арстан.

— Менин досторум!?!—деди Гудвин.— Болор-болбос нерселер жөнүндө айта бербегиле. Мен бул сарайда кандай-кандай коркунучта жашаганым жөнүндө ойлогула!

— Сиз коркунучта жашоодосузбу? — деп таң калды Элли.

— Ооба, балдарым! — үшкүрдү Гудвин. — Байкагылачы: мен — Улуу Алдамчы экеними дүйнөдө эч ким, эч ким билбейт, мага көп жылдар бою митаамданууга, жашынууга жана кишилерди ар кандай акмак кылууга туура келди. А силер билесинерби, бул — кишилердин башын маң кылуу оңой иш эмес. Бактыга каршы мындайлар ар дайым билинип калат. Мына, силер менин бетимди ачтыңар жана чынымды айтсам, — ал тереңирээк дем алды, — мен буга кубанам! Албетте, мында силерди чогууңар менен киргизип, мен жаңылыштым, анын үстүнө мына бул каргыш тийген ит менен...

— И-и-и, байкабыраак сүйлө! — тиштерин шакылдатып айтты Тотошка.

— Кечирим сурайм, — таазым кылды Гудвин, — мен сизди корсунткум келген жок... Ооба, ошентип, мен эмнеге токтодум эле? И-ии, эстедим... Мен силердин баарыңарды бирге киргиздим, анткени, Учуучу Маймылдардан аябай корктум.

— Бирок мен эчтеме түшүнбөй турам! — деди Элли. — Мен баягында сизди Тирүү Баш кейпинде көргөнүм кандай?

— Ал абдан жөнөкөй! — жооп кайтарды Гудвин. — Мени ээрчип жүргүлө, силер түшүнөсүнөр.

Ал аларды жашырын эшик аркылуу такты турган залдын артындагы кичине бөлмөгө ээрчитип барды. Андан алар Тирүү Башты, Деңиз Кызын, жырткычты, фантазиялык кушту жана балыкты көрүштү. Булардын бардыгы кагаздан, картондон, папье-машеден жасалган да, устаттык менен боёлгон.

— Улуу жана Коркунучтуу Гудвин ар түрдүү болуп кубулган формалар мына ушулар, — күлүп айтты бети ачылган Сыйкырчы. — Көрдүңөрбү, тандоолор жетерлик жакшы жана ар кандай циркке керек боло алат!

Арстан Башка басып келди, ачууланып, аны таманы менен бир койду. Баш тоңкочуктап жана көздөрүн жутуп жиберчүдөй айландырып, астанада тоголонду. Корккон Арстан ырылдап артка секирди.

— Эң кыйыны, — энтигип айтты Гудвин, — көздөрдү башкаруу болуп эсептелет. Мен аларды көшөгөнүн ары жагында туруп жип менен тарттым, бирок көздөр дайым керектүү жакка карабастан, башка жакка карашты. Сен, балким, аны баамдадыңбы, менин балам?

— Ал мени айран-таң калтырды, — деп жооп кайтарды Элли, — бирок мен аябай корктым, ошондуктан эмне болуп, эмне коюп жатканын түшүнгөн жокмун.

— Мен коркутуу үчүн атайын жасаганмын, — мойнуна алды Гудвин, — менин кубулушум дайыма эле оң боло берчү да эмес, ошондой болсо да, келгендердин коркоктуктары кемчиликти баамдоого аларга мүмкүндүк берген жок.

— А От Шарчы? — кыйкырды Арстан.

— Ии, мен сизден баарынан көбүрөөк корктым, ошондуктан шарды кебезден жасадым да, спиртти сиңирип жагып койдум. Жаман күйгөн жок, ээ?

Арстан жек көрүп, Улуу Алдамчыдан терс карап кетти. — Кишилердин башын маң кылуудан сиз кантип уялган жоксуз? — деп сурады Коркуткуч.

— Адегенде уялдым, а андан кийин көнүп кеттим, — деп жооп кайтарды Гудвин. — Такты турган залга жүргүлө, — мен силерге өзүмдүн башыман өткөргөн тарыхымды айтып берейин.

Гудвиндин баяны

Гудвин конокторду жумшак креслого отургузду да, сүйлөй баштады:

— Менин ысмым Джемс Гудвин. Мен Канзаста туулганмын...

— Кандай дедиңиз? — таң калды Элли. — Сиз да Канзастансызбы?

— Ооба, балам! — Гудвин терең дем алды. — Сен экөөбүз жердешпиз. Мен Канзастан кеткениме көп жылдар болду. Сенин көрүнгөнүң мени толкундатып, муун-жүүнүмдү бошотту, бирок мен бетимди ачуудан коркуп, сени Бастиндага жибердим. — Ал уялганынан башын шылкыйтты. — Бирок да, мен күмүш башмакчалар сени аман сактап калышарына ишендим, мына көрүп турасыңар, мен жаңылышкан эмес экенмин... Бирок менин баяныма келели... Жаш кезимде мен актёр элем, падышаларды жана баатырларды ойнодум. Бул кызматым акчаны аз табарына көзүм жетип, мен баллонист болдум...

— Эмне болдум дейсиз? — Элли түшүнгөн жок.

— Бал-ло-ни-ст болдум дейм. Мен баллон менен, башкача айтканда, жеңил газ толтурулган аба шары менен асманга көтөрүлдүм. Мен муну жармаңкелерге барып, топураган элге тамаша салып берүү үчүн кылганмын. Өзүмдүн баллонумду мен ардайым жип менен байлап коёр элем. Күндөрдүн биринде жип үзүлүп кетип менин баллонум бороонго кабылып калды да, ал кандайдыр белгисиз тарапка зымырады. Мен толук бир күн, бир түн учтум, чөлдөрдүн жана бийик-бийик чоң тоолордун үстүнөн өттүм да, азыр Гудвиндин өлкөсү деп аталган, сыйкырдуу өлкөгө келип түштүм. Туш тараптан элдер келишти жана менин асмандан түшүп келатканымды көрүштү да, мени Улуу Сыйкырчыга жорушту. Мен жок-барга ишенген бул жеңил ойлуу кишилерди Улуу Сыйкырчы

эмес экендигиме ишендирген жокмун. Тескерисинче, мен падышалардын жана баатырлардын ролдорун эстедим жана сыйкырчынын ролун биринчи жолу жетерлик жакшы ойнодум (бирок да, анда сынчылар жок эле). Мен өзүмдү өлкөнүн башкаруучусумун деп жарыяладым, эл да мага ыракаттанып моюн сунушту. Алар өлкөгө келишкен каардуу сыйкырчылардан коргоп калуумду күтүштү. Биринчи ишим Зымырыт шаарын куруу болду.

— Мынчалык көп жашыл мраморду сиз кайдан таптыңыз?— деп Элли сурады.

— Жана да зымырыттарды? — кошумчалады Коркуткуч.

— Жана ушунчалык түрдүү-түрдүү жашыл буюмдарды? — деп Темир Отунчу сурады.

— Сабыр кылгыла, досторум! Силер бат эле менин бардык сырымды билесиңер, — деди Гудвин күлүмсүрөп. — Башка шаарлардыкындай эле, менин шаарымда жашыл көп эмес. Мында бардык кеп, — ал үнүн сырдуу акырындатты, — бардык кеп жашыл көз айнектерде болуп жатат, аларды менин кол астымдагы кишилердин эч кимиси көздөрүнөн алышпайт.

— Кандайча? — кыйкырды Элли. — Демек, үйлөрдүн мраморлору жана төшөлгөн...

— Ак, балдарым!

— А, зымырыттарчы? — деп сурады Коркуткуч.

— Жөнөкөй айнек, бирок жакшы сорту! — сыймыктанып кошумчалады Гудвин. — Мен чыгымдарды аяган жокмун. Дагы, шаардын мунараларынын чокуларынын бардыгы анык зымырыт. Анткени, алар алыстан көрүнүп турат да.

Элли жана анын достору улам көбүрөөк жана көбүрөөк таң калышты. Алар Зымырыт шаарын таштап кетишкенде, Тотошканын мойнундагы сызма эмне үчүн ак болуп калганын кыз эми түшүндү.

А Гудвин камырабай улантты:

— Зымырыт шаарын куруу бир канча жылга созулду. Ал бүткөн убакытта, биздин каардуусыйкырчыдан коргоноору-буз бар эле. Ал убакытта мен жаш болчумун. Эгерде мен элге жакын болсом, анда алар менин кадимки эле жөн киши экенимди билип коюшар деген ой туулду. Андай болгондо менин бийлигим бүтөт. Ошентип, мен такты турган залга жана анын жан-жагындагы бөлмөлөргө жашындым. Өзүмдүн кызматкерлеримди да калтырбай, мен бардык дүйнө менен катнашымды токтоттум. Жана кы силер көргөн мага тиешелүү нерселерди жасадым да, укмуштарды көрсөтө баштадым. Мен өзүмө Улуу жана Коркунучтуу деген салтанаттуу ысымды өздөштүрдүм. Бир нече жылдан кийин эл менин анык кебетемди унутушту жана өлкөгө мен жөнүндө ар кандай кабарлар тарады. А мага ушул гана керек эле да, Улуу сыйкырчы деп аталган өзүмдүн даңкымды сактоо үчүн ар кандайча аракеттендим. Менин мындайча кылган аракетим оңунан чыкты, бирок жаңылышкан учурларым да болбой койгон жок. Ири жаңылыштыгым — Бастиндага каршы жөнөшүм болду. Учуучу Маймылдар менин аскеримди кыйратты. Бактыма жараша мен качып кетүүгө үлгүрдүм да, туткундан кутулуп калдым. Ошондон бери мен сыйкырчыдан аябай коркуп калдым. Мен чындыгында да ким экенимди билүү аларга жетиштүү болмок да, менин күнүм бүтмөк: анткени, мен сыйкырчы эмесмин го! Эллинин кичине үйү Гингеманы жанчып өлтүргөнүн билгенимде, мен кандай гана кубанганымды айтпа! Мен экинчи каардуу сыйкырчынын бийлигин да жок кылууну чечтим. Мына ошондуктан мен силерди Бастиндага каршы туруктуулук менен жибердим. Бирок азыр, Элли Бастинданы эритип жибергенден кийин, мен өзүмдүн убадамды орундай албастыгымды мойну-ма алуу мага уят! — деп Гудвин сөзүн оор дем алуу менен бүтүрдү.

— Менимче, сиз жаман кишисиз, — деп айтты Элли.

— Оо, андай эмес, балам! Мен жаман киши эмесмин, бирок абдан жаман сыйкырчымын!

— Демек, мен сизден мээ алалбаймынбы? — онтогон үн менен сурады Коркуткуч.

— Сизге мээнин кереги эмне? Бардык жагынан талдай келгенде, мен сиз жөнүндө билем, сиздин түшүнүгүңүз мээлүү ар кандай кишиникинен жаман эмес, — деп Гудвин Коркуткучка жагынды.

— Балким, ошондой да болор, — каршы айтты Коркуткуч, — канткенде да, мээсиз мен бактысыз болом.

Гудвин ага көңүлүн коюп карады.

— А сиз мээ эмне экенин билесизби? — деп сурады Гудвин.

— Жок! — мойнуна алды Коркуткуч. — Ал кандай көрүнүштө экендигинен түшүнүгүм жок.

— Болуптур! Мага эртең келиңиз, мен сиздин башыңызды биринчи сорттуу мээлер менен толтурам. Бирок сиз өзүңүз аларды колдонууну үйрөнүүгө тийишсиз.

— О, мен үйрөнөм! — кубанып кыйкырды Коркуткуч. — Үйрөнүүгө убадамды сизге берем! Ой-хей-хей-о! Менин жакында мээлерим болот! — бийлеп жүрүп ырдады бактылуу Коркуткуч.

Гудвин ага күлүмсүрөп карады.

— А кайрат жөнүндө эмне айтасыз? — Коркконунан муактанды Арстан.

— Сиз кайраттуу жырткычсыз! — жооп кайтарды Гудвин. — Сизге өзүңүзгө өзүңүз ишенгендик гана жетишпей турат. Ар кандай тирүү жандык коркунучтан коркот, кайраттуулук — бул коркууну жеңүү болуп саналат. Сиз өзүңүздүн коркуунузду жеңе аласыз.

— А сиз мага эчтемеден коркпогондой, ушундай бир сонун кайрат бериңиз, — деп сөздү бөлүп жиберди Арстан.

— Макул, — кытмыр күлүмсүрөп айтты Гудвин. — Эртең келиңиз, сиз аны аласыз.

— Кайрат сиздин алтын карапаңыздын астында боркулдап кайнап турат, — деп билдирди Коркуткуч.

— Ошондой деп айтууга болот. Аны сизге ким айтты? — таң калды Гудвин.

— Зымырыт шаарына келе жатканда жолдогу фермер айтты.

— Ал менин иштерим жөнүндө жакшы билет, — кыска жооп кайтарды Гудвин.

— А сиз мага жүрөк бересизби? — деп сурады Темир Отунчу.

— Жүрөк көп кишилерди бактысыз кылат, — деди Гудвин. — Жүрөктүү болуунун артыкчылыгы абдан аз.

— Ал жөнүндө талашып-тартышууга болот, — чечкиндүү каршы айтты Темир Отунчу. — Эгерде менин жүрөгүм болсо, мен бардык бактысыздыкка кыңк этпей чыдаймын.

— Анда болуптур. Эртең сиздин жүрөгүңүз болот. Ошондой болсо да мен эң көп жылдар бою сыйкырчы болдум, эчтемени үйрөнө албагандыгым кыйын болду.

— А Канзаска кайтып баруунун жөнү кандай? — деп Элли сурады да, анын жүрөгү катуу сокту.

— О, балам ай! Бул абдан оор маселе. Бирок мага бир нече күн мөөнөт бер, балким, мен сени Канзаска жөнөтө алармын...

— Сиз жөнөтө аласыз, сөзсүз жөнөтө аласыз! — кубанып кыйкырды Элли. — Анткени, эгерде үч жандыкка, алардын абдан көксөгөн тилектеринин орундалышына жардам кылсам, мен үйгө кайтып барарым, Виллинанын сыйкырдуу китебинде айтылган.

— Балким, ошондой болот, — деп Гудвин макул болду да, насыят иретинде кошумчалады: — Сыйкырдуу китепке ишенүү керек. Азыр, досторум, барыңыздар да, менин

сарайымда өзүнөрдү өз үйүнүздөрдөгүдөй сезгиле. Биз күн сайын жолугушуп, көрүшүп турабыз. Бирок мен — Алдамчы экенимди эч кимге-эч кимге айтпаңыздар!

Достору ыраазы болушуп, Гудвиндин такты турган залдан чыгып кетишти, а Эллинин, Улуу жана Коркунучтуу Алдамчы мени Канзаска жеткизет деген чын ишеними пайда болду.

ҮЧҮНЧҮ БӨЛҮК

ТИЛЕКТЕРДИН ОРУНДАЛЫШЫ *Улуу Алдамчынын укмуш чеберчилиги*

Коркуткуч мээ алуу үчүн эртең менен Гудвинге көңүлдүү кетти.

— Досторум!— деп кыйкырды ал.— Мен кайра келгенимде, башка кишилерден эч айырмам жок болот!

— Мен сени азыр деле жакшы көрөм, — жөн гана айтты кыз.

— Мунуң абдан жакшы. Бирок менин мээмде улуу ойлор быкпырдап кайнай баштаганда, мен кандай болорумду көрөсүн!

Сыйкырчы Коркуткучту жылуу жүз менен тосуп алды.

— Досум, эгерде мен сиздин башыңызды жулуп алсам, ачууланбайсызбы? — деп сурады Гудвин. — Мен ага мээлерди тыгышым керек.

— О, теңир жалгагыр, тартынып-кысылбаңыз! — шаттанып жооп кайтарды Коркуткуч.— Аны жулуп алыңыз да, канчалык кааласаңыз, ошончолук кармап турунуз. Мен өзүмдү жаман абалда сезбейм.

Гудвин Коркуткучтун башын алды да, самандын ордуна ийне, төөнөгүчтөр аралаштырылган улпак менен толтуруп койду. Андан кийин башты ордуна коюп, Коркуткучту куттуктады:

— Эми сиз акылдуу кишисиз— сиз абдан жакшы сорттогу жаңы мээлүү болдуңуз.

Коркуткуч Гудвинге кызуу алкыш айтты да, досторуна барууга шашты. — Элли ага таң калып карады. Коркуткучтун башы көпкөн да, андан ийнелер жана төөнөгүчтөр сороюп чыгып турат.

— Сенин алы-жайың кандай? — кам көрүп сурады Элли.

— Жакшы. Мен өзүмдү акылдуу сезе баштадым! — сыймыктуу жооп кайтарды Коркуткуч. — Өзүмдүн жаңы мээлеримди пайдалана билүүнү үйрөнүшүм гана калды, — мен да атактуу, даңктуу киши болом!

— Сенин мээлериңен эмне үчүн ийнелер сороюп чыгып турат? — деп Темир Отунчу сурады.

— Бул анын акылынын ашып-ташып тургандыгынын далили,— деп биле койду Коркок Арстан.

Коркуткучтун абдан ыраазы болгон түрүн көрүп, Темир Отунчу чоң үмүт менен Гудвинге карай жөнөдү.

— Жүрөк коюу үчүн, мен сиздин көкүрөгүңүздү кесип, тешик жасоомо туура келет, — деп эскертти Гудвин.

— Мен сиздин бийлигиңиздемин, — жооп кайтарды Темир Отунчу — Каалаган жеринизден кесип, тешик жасаңыз.

Гудвин Отунчунун көкүрөгүнөн тешик жасады да, таарынды толтурулган татынакай жибек жүрөктү ага көрсөттү.

— Бул сиздин көңүлүңүзгө жагабы?

— Ал абдан сонун! Бирок ал мейримдүүбү жана сүйө алар бекен?

— О, кам санабаңыз! — деп жооп кайтарды Гудвин. — Бул жүрөк менен сиз жер жүзүндөгү өтө сезгич киши болосуз!

Жүрөк коюлду, тешик ширетилип бүтөлдү, Темир Отунчу да кубанып, досторуна ылдам жетүүгө шашты.

— О, айланайын досторум, мен кандай бактылуумун! — кыйкырып айтты Отунчу. — Жүрөк менин көкүрөгүмдө мурдагысындай согуп жатат. Атүгүл мурдагысынан да күчтүүрөөк согууда! Мен ар бир кадам шилтеген сайын, менин көкүрөк клеткамда ал кандай сокконун мен сезип жатам! Жана бирдемени билесинерби? Ал, менин көкүрөк клеткамда мурда болгон жүрөктөн алда канча жумшак жана назик! Менде сүйүү жана назиктик ашып-ташып баратат.

Такты турган залга Арстан барды.

— Мен кайрат үчүн келдим, — деп ал буттарын олбуп-солбуп басып коркубураак унчукту.

— Бир мүнөтчө сабыр кыла туруңуз! — деди Гудвин. Ал шкафтан бөтөлкөнү алды да, андагыны алтын идишке куйду. — Сиз муну ичүүгө тийишсиз!

Жыты Арстанга анчалык жаккан жок.

— Бул эмне? — ишенбегендей сурады Арстан.

— Бул кайрат. Алар дайым ич жакта болот, сиз аны жутушунуз зарыл.

Арстан бети-башын бырыштырып-тырыштырды, бирок суюктукту ичти да, атүгүл идишти жалап койду.

— О, мен эмитен эле кайраттуу боло баштадым! Баатырдык менин кан тамырларымдан диркиреп агып, жүрөгүм толуп баратат! — деп Арстан аябай кубанып күрүлдөдү.

— Ыракмат, о, Улуу Сыйкырчы, ыракмат! — деп Арстан досторун көздөй чымын-куюн болуп чуркады...

Элли үчүн күндөр кайгылуу күтүү менен созула берди. Элли досторунун көксөгөн үч тилеги орундалганын көрүп, ал мурдагыдан да кызууланып Канзаска умтулду. Кичине топ күн бою аңгемелешип отурушту.

Коркуткуч, өзүнүн башында эң сонун ойлор кыжылдап ачып жаткандыгына ишендирди; тилекке каршы, ал аларды көрсөтө албайт, анткени, алар анын жалгыз өзүнө гана түшүнүктүү.

Темир Отунчу баскан убакытта көкүрөгүндөгү жүрөктүн соккондугун сезүү кандай жагымдуу экенин айтты. Ал абдан бактылуу болгон.

ААрстанонкылычтиштүү жолборстор менен салгылашууга даяр экендигин сыймыктанып айтты, ошентип, анын кайраты көп! Темир Отунчу атүгүл Сыйкырчы Арстанга кайратты ченеминен көбүрөөк берип жана ал Арстанды акылга салып иштебегендей кылып койбоду бекен деп чочуду. Анткени, акыл менен иштебөө өлүмгө алып келет.

Бир гана Элли унчуккан жок жана Канзас жөнүндө кайгылуу эсине түшүрдү!

Акыр аягында Гудвин Эллини чакырды:

— Ии, балам, биз Канзаска кандай барып жетишибиздин жолун тапкан сыяктам.

— Сиз да мени менен бирге жөнөйсүзбү? — таң калды Элли.

— Сөзсүз, — жооп кайтарды мурдагы сыйкырчы. — Мен, мойнума алып чынымды айтсам, жалгыз жашоо жана бетимдин ачылышынан түбөлүк коркуу жадатып жиберди. А көрөкчө мен Канзаска кайра барамын да, анда циркте иштөөгө кирем.

— О, кандай кубаныч! — Элли кыйкырды да, алакаңдарын чапылдатты. — Качан жолго чыгабыз?

— Анчалык тез арада эмес, балам! Мен бул өлкөдөн асман аркылуу гана кете алышыбызга ишендим. Анткени бул өлкөгө бороон аркылуу мен баллон менен, сен кичине үй менен учуп келип түшкөнбүз. Менин баллонум бүтүн — мен аны ушу өткөн жылдар бою сактап келатам. Анын кайсы бир жерлерин гана жамачылоо керек. А шарды толтуруучу жеңил газ — водородду табууну мен билем.

Аба шарын жамаачылоо бир нече күнгө созулду. Жакын арада ажыраша тургандыктары жөнүндө Элли досторуна эскертти жана үчөө тең — Коркуткуч, Темир Отунчу, Арстан — абдан капа болушту.

Белгиленген күн келип жетти, Гудвин шаарга, көп жылдардан бери жүз көрүшө элек, мурдагы досу — Улуу Сыйкырчы Күнгө учурашуу үчүн жөнөй тургандыгын жарыялады. Сарайдын аянтына калк жык толду. Гудвин водороддук аппаратты ишке киргизди, шар да ылдам көбө баштады. Баллон толгон убакытта, топураган элдин коркуу жана кубанычынын астында, Гудвин себетке отурду да, элге кайрылды:

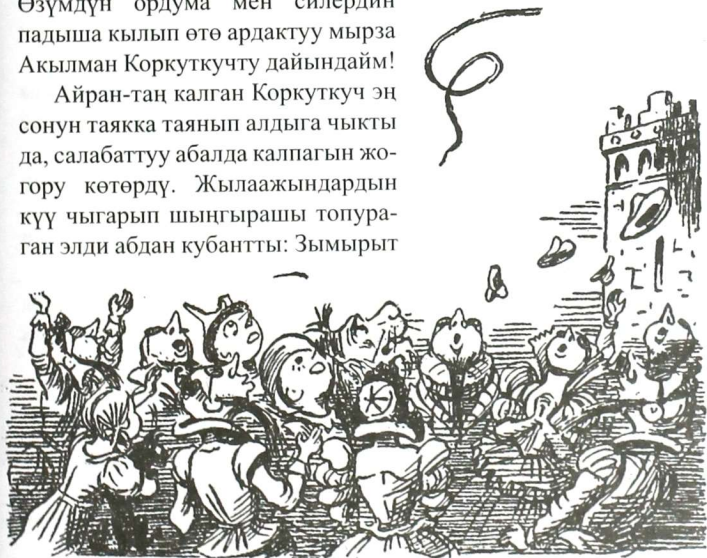
— Кош, досторум!

«Ураа»лаган кыйкырык чыкты да, жашыл тебетейлер көккө ыргытылды.

— Биз көп жыл тынч жана бирибизге бирибиз макул болуп жакшы турдук, силерден ажыроо мен үчүн да кыйын...

Гудвин көзүнүн жашын сүрттү, топураган элдин арасынан улутунуулар да угулду.— Бирок менин досум Күн көптөн көп өтүнүп чакырып жатат, мен ага баш ием: анткени, мага караганда, Күн алда канча күч-кубаттуу сыйкырчы! Мени эсиңерден чыгарбагыла, бирок өтө эле капа да болбогула: капа болуу ичинерди оорутат. Менин закондорумду сактагыла! Көзүңөрдөн көз айнекти албагыла: аны алып таштасаңар силер өтө жаман кырсыкка кабыласыңар? Өзүмдүн ордума мен силердин падыша кылып өтө ардактуу мырза Акылман Коркуткучту дайындайм!

Айран-таң калган Коркуткуч эн сонун таякка таянып алдыга чыкты да, салабаттуу абалда калпагын жогору көтөрдү. Жылаажындардын күү чыгарып шыңгырашы топураган элди абдан кубантты: Зымырыт

шаарында калпактын кырбуусунун астына жылаажындарды тагуу адаты жок эле. Топураган эл Коркуткучту дуулдашып куттукташты жана ушул эле жерде жаңы падышага моюн сунгандыгын билдирип таазым кылышты.

Достору менен назик коштошуп жаткан Эллини Гудвин чакырды.

— Батыраак келип себетке олтур! Шар учууга даяр!

Элли чоң айбаттуу Арстандын мурдунун учунан акыркы жолу өптү. Арстандын бүткөн бою жашып кетти: анын көздөрүнөн жаштын ири тамчылары тамды жана ал өзүнүн куйругунун учу менен көз жашын сүртүүнү унутуп калды. Андан кийин Коркуткуч жана Темир Отунчу Эллинин колун назик-назик кысышты, а Тотошка Арстан менен коштошту да, өзүнүн чоң досун эч качан унутпай тургандыгына жана Канзастан жолуккан бардык арстандарга анын атынан салам айта тургандыгына ишендирди. Күтпөгөн жерден куюн жетип келди.

— Ылдам эле ылдам!—чый-пыйы чыккан сыйкырчы кыйкырды: ал асманга карай жулунган шар жипти аябай кергендигин жана мына үзүлөйүн деп турганын байкады.

Күтпөгөн жерден — шарак-шурак! — жип үзүлдү, баллон жогору атылды.

— Кайра келиңиз! Кайра келиңиз! — Колдорун булгалай созуп кыйкырды Элли.— Мени канзаска ала кетиңиз!

Ой — укмуш ай!—аба шары ылдый түшө албады: аны бороон кучагына алды да, үрөй учарлык ылдамдык менен учуп баратты.

— Кош, балдарым! — Гудвиндин үнү араң угулду, шар да ылдам жылып бараткан булуттун арасына кирип жашынды.

Зымырыт шаарында жашоочулар асманга узак карап турушту, а андан кийин тарашып, үй-үйлөрүнө кетишти.

Эртеси кун толук тутулду. Зымырыт шаарынын эли, муну Гудвин күнгө түшүп баратып, аны тутулдурду деп чечишти.

Зымырыт шаарынын мурдагы падышасы Күндө жашап турат деген кабар бүт өлкөгө тарады. Эл Гудвин жөнүндө көпкө чейин эсинен чыгарышкан жок, бирок ал жөнүндө анчалык да кайгырышпады: анткени, алардын жаңы падышасы — Акылман Коркуткуч бар эмеспи, ал ушунчалык акылдуу дейсиң, анын акылы башына батпады жана ийне, төөнөгүч түрүндө сыртка тиреп чыгып турду.

Зымырыт шаарында жашоочулар аябай сыймыктанышты: — Дүйнөдөгү шаарлардын эч кайсынысында, башына саман тыгылган башкаруучу аким-падыша жок!

Бечара Элли Гудвиндин өлкөсүндө калды. Ал өксүп-өксүп ыйлап, сарайга кайтып келди. Ага Канзаска кайтып баруу үмүтү үзүлгөндөй болуп көрүндү.

Кайрадан жолго чыгуу!

Элли алакандары менен бетин жаап, кыйлага чейин сооронбой ыйлады. Бөлмөдө Темир Отунчунун салмактуу кадамы угулду.

— Мен сенин тынчыңды алып жатамбы? — уялгандай болуп сурады Отунчу. — Мен сенин оюңан чыгып кеткеними түшүнөм, анткени, сен капасың, бирок көрүп турасыңбы, мен Гудвин жөнүндө ыйлагым келет, а менин көз жашымды сүртө турган эч ким жок: Арстан арткы короодо өзүнчө ыйлап отурат, а Коркуткуч — падышанын, болор-болбос нерселер менен анын тынчын алуу оңтойсуз... — Байкушум!..

Элли турду да, Отунчунун көз жашын сүлгү менен жакшылап сүрттү. Көз жашын сүрткөндөн кийин ал, өзүнчө Мигундар белек кылып берген кымбат баалуу май куйгучтагы май менен абдан кылдат майланды, — ал май куйгучту куруна илип ар дайым өзү менен бирге алып жүрчү эле.

Түн ичинде Элли түш көрдү. Эбегейсиз зор канаттуу аны көтөрүп, бийик асманда, Канзас талаасынын үстү менен учуп

баратат жана алыстан туулуп-өскөн үйү көрүнүп турат. Кыз кубанганынан кыйкырды. Ал өзүнүн кыйкырыгынан ойгонуп кетти жана өкүнгөнүнөн кайра уктай албады.

Эртең менен келечек жөнүндө сүйлөшүү үчүн достор такты турган залга чогулду. Зымырыт шаарынын жазы падышасы мрамор тактыда салтанаттуу отурат, калгандары урматтап анын алдында туруп турушат.

Падыша болуп, Коркуткуч өзүнүн алда качанкы тилегин заматта орундады: ал өзүнө жашыл баркыттан костюм жана жаңы калпак тиктирип кийди, жаңы калпагынын кырбуусуна эски калпагындагы күмүш жылаажындарды тагууга буйрук берди: анын буттарында, абдан жакшы булгаарыдан тигилген, ачык тазаланган жашыл өтүктөр жаркырап турат.

— Биз телегейибиз тегиз болуп жашайбыз, — деп айтты жаңы падыша.— Сарай жана Зымырыт шаары — баары биздин карамагыбызда. Жакында эле мен талаада каргаларды коркутуучу болуп турганымды, а азыр Зымырыт шаарынын падышасы болгонумду ойлогон убакытта, чын сырымды айтайын, тагдырыма кенедей да нааразы эмесмин...

Анча-мынча көбө калган Коркуткучту Тотошка заматта какты:

— Сенин бул жыргалыңдын баары үчүн сен кимге алкыш айтууга тийишсиң?

— Эллиге, сөзсүз Эллиге! — уялып калды Коркуткуч. — Эллисиз, мен азыр да талаада сороюп тура бермек элем...

— Эгерде сени бороон чалдыбарыңды чыгарып тыткылабаса жана каргалар чокушпаса, — кошумчалады Отунчу. — Мен өзүмөн өзүм жапайы токойдо дат болуп бүтмөкмүн... Биз, үчүн Элли көп, эң көп жакшылык кылды. Мен жүрөк алдым, а бул болсо менин көксөгөн тилегим эле.

— Мен жөнүндө ана-мынаны айтуунун да кереги жок, — деп сөзгө кирди Арстан. — Мен азыр дүйнөдөгү жырткыч айбандардын баарынан баатырмын. Сарайга мыкаачы кылыч

тиштүү жолборстор качырып киришсе, мен алардын сазайын берүүнү каалар элем!

— Эгерде Элли сарайда тура берсе, — деп сөзүн улантты Коркуткуч, — биз бактылуу жашап турар элек!

— Андай болууга мүмкүн эмес, — каршы болду кыз. — Мен Канзаска, атама жана энеме кайтып баргым келет...

— Муну кандайча орундоого болот? — деп сурады Темир Отунчу.

— Коркуткуч, айланайын досум, сен баарыбыздан акылдуурааксың, теңир жалгагыр, өзүңдүн жаңы мээлеринди ишке киргиз!

Коркуткуч аябай чымырканып ойлой баштагандыктан ийнелер жана төөнөгүчтөр анын башынан сороюп-сороюп тышка чыгышты.

— Учуучу Маймылдарды чакыруу керек! — деди Коркуткуч узак ойлонгондон кийин. — Мейли, алар сени ата мекениңе жеткизишсин!

— Туура айтасың, туура айтасың! — деп кыйкырды Элли. — Мен аларды таптакыр унутуп коюптурмун...

Элли Алтын Тебетейди алып келди жана аны кийди да, сыйкыр сөздөрүн айтты. Ачык турган терезеден Учуучу Маймылдар үйрү менен залга киришти.

— Алтын Тебетейдин ээси, сизге эмне керек, — деп сурады баштап жүрүүчүсү.

— Тотошка экөөбүздү тоолор аркылуу алып өтүп, Канзаска жеткизгиле.

— Баштап жүрүүчү башын чайкады.

— Канзас — Гудвиндин өлкөсүнүн чегинен алыс жерде. Биз ал жакка уча албайбыз. Мен үчүн абдан аянычтуу, бирок сен Тебетейдин сыйкырдуу экинчи күчүн курулай жок кылдың.

Ал ийилип таазым кылды да, үйүр шуулдаган бойдон кайра учуп кетишти.

Эллинин үмүтү үзүлдү. Коркуткуч дагы ойлой баштады, чымыркануудан анын башы көөп кетти. Элли атүгүл андан коркту.

— Солдатты чакыр! — буйрук берди Коркуткуч.

Гудвиндин барында эч качан кирбеген Дин Гиор, такты турган залга коркуп жатып зорго кирди. Андан кеңеш беришин сурашты.

— Тоо аркылуу кандай өтүүнү Гудвин гана билчү, — деп айтты Солдат. — Бирок мен Эллиге Кызгылтым өлкөнүн ак эдил сыйкырчысы Стелла жардам бере алат деп ойлойм. Ал ошол өлкөнүн сыйкырчыларынын баарынан абдан күчтүүсү: ага түбөлүк жаш болуп туруунун сыры белгилүү. Анын өлкөсүнө баруучу жол татаал болсо да, мен канткенде да Стеллага кайрылууга кеңеш берем.

Солдат падышаны урматтап таазым кылды да, чыгып кетти.

— Эллиге Кызгылтым өлкөгө жөнөөгө туура келет. Анткени, эгерде Элли буерде, сарайда калса, анда ал Канзаска эч качан баралбайт.

— Зымырыт шаары — бул Канзас эмес жана Канзас — Зымырыт шаары эмес, — деп айтты Коркуткуч.

Анын сөзүнүн акылмандуулук менен айтылгандыгына ыраазы болушуп, калгандары унчугушпады.

— Мен Элли менен бирге барам, — деп капилестен айтты Арстан.

— Шаар мени жадатты. Мен жапайы жырткычмын, ошондуктан мен токойду сагындым. Ооба, саякат кылып бараткан убакытта Эллини коргоо керек.

— Туура айттың! — деп кыйкырды Темир Отунчу. — Балтаны курчутуп келейин — ал мокоп калса керек.

Элли кубанып Темир Отунчуну көздөй жүгүрдү.

— Биз эртең менен жолго чыгабыз! — деп айтты Коркуткуч.

— Кандай дедиң? Сен да кошо барасыңбы? — таң калганынан баары кыйкырышты. — А Зымырыт шаарычы?

— Мен кайтып келгенче күтө турат! — токтоолук менен жооп кайтарды Коркуткуч. — Эллисиз мен буудай талаасында таякка сайылып, сороюп жана каргаларды коркутуп тура бермекмин. Эллисиз мен өзүмдүн эң сонун мээлеримди алалмак эмесмин. Эллисиз мен Зымырыт шаарында падыша болмок эмесмин. Жана эгерде ушулардын бардыгынан кийин мен Эллини кыйын абалда жалгыз калтырсам, анда силер, досторум, Коркуткучту барып турган мейримсиз неме демексиңер жана бул чындык болмок!

Жаңы мээлер Коркуткучту ченде жок чечен кылды! Элли досторуна чын жүрөгүнөн чыккан алкышын айтты.

— Эртең, эртең жолго чыгабыз! — кубанычтуу кыйкырды Элли..

— Ой-бай-бай-о! Эртең, эртең жолго чыгабыз! — Коркуткуч ырдады да, чочулап карап, өзүнүн оозун кымтыды: ал Зымырыт шаарынын падышасы, ошондуктан, өзүнүн кадыр-баркын төмөндөтүү керек эмес эле.

Өзү кайра келгенче шаарды башкарып турууга Коркуткуч Солдатты дайындады. Дин Гиор ошо замат тактыга отурду да, Коркуткуч жок убакытта иш абдан жакшы жүрүп турарына, анткени, ал Солдат экенине, өзүнүн кызматын бир мүнөт таштабай тургандыгына жана атүгүл тамак ичип-жебей тактыда уктай тургандыгына аны ишендирди. Ошентип, падыша саякатта жүргөн убагында бийликти эч ким тартып алалбайт.

Эртең менен эрте Элли жана анын достору шаардын дарбазасына келишти. Дарбаза Кайтаруучу булар кайрадан алыскы жана коркунучтуу саякатка чыгышканына таң калды.

— Сиз биздин падышабызсыз, — деп айтты Дарбаза Кайтаруучу Коркуткучка, — сиз мүмкүн болушунча ылдам кайтып келүүгө тийишсиз.

— Мен Эллини Канзаска жөнөтүшүм керек, — маанилүү жооп кайтарды Коркуткуч. — Менин кол алдымдагы элиме салам айт жана алар мен жөнүндө убайымда болушпасын: мени жарадар кылууга болбойт, мен зыянга учурабай кайра келем.

Баарынан көз айнекти алган Дарбаза Кайтаруучу менен Элли досторчо коштошту да, саякатчылар түштүккө карай жол тартышты. Аба ырайы эң жакшы болчу, айлананын бардыгында эң сонун өлкө жайылып жатат, бардыгынын көңүлдөрү куунак эле.

Стелла мени Канзаска жеткизет деп ишенди Элли; Тотошка мактанчаак Гектор менен кандай эсептеше тургандыгы жөнүндө угуза айтып жатты; Коркуткуч жана Темир Отунчу Эллиге жардам кылышканына кубанышты; Арстан өзүнүн кайратын сезгендигине ыракаттанды, жырткычтар менен жолугушууну жана ал алардын падышасы экенин далилдөөнү каалады.

Алыс жерге барышкандан кийин, жолоочулар Зымырыт шаарынын мунараларына акыркы жолу карашты.

— А Гудвин анча деле жаман сыйкырчы эмес эле да, — деп айтты Темир Отунчу.

— Аны айтпа! — макул болду Коркуткуч. — Ал мага мээ бере алды! Болгондо да абдан акылман мээлер!

— Гудвин мен үчүн даярдаган кайраттан анча-мынча ичкендеби, ал болжолу жок адам болмок эле, — деди Арстан.

Элли унчукпады. Гудвин аны Канзаска жеткизем деген убадасын орундаган жок, бирок кыз аны айыптаган да жок. Ал колунан келгендин баарын иштеди, бирок анын ою ордуна чыкпай калышына айыптуу эмес. Гудвиндин өзү мойнуна алгандай, ал деги сыйкырчы эмес эле да.

Ташкын

Жолоочулар бир нече күн түштүккө карай түптүз жүрө беришти. Фермалар улам барган сайын анда-санда кезигип жатты да, акыр-аягында жок болушту. Айлананын бардыгында горизонтко чейин мелтиреген тептегиз талаа созулуп жатты. Бул каңгырган жерлерде илбээсиндер да аз болчу, жол азык табуу үчүн Арстанга түн бою каңгып жүрүүгө туура келди. Тотошка Арстанды, анын узакка созулган сейилине узатып бара албады, бирок Арстан кайтып келгенде, жолдошуна бир кесим этти ар дайым тиштей келип берип жүрдү.

Жолоочулар кыйынчылыктарга наалышкан жок да, алга, алга карай жүрө беришти.

Күндөрдүн биринде түш ченде аларды, тал жыгачтар каптаган жээги жапыз, туурасы кең дарыя токтотту. Бардыгы эмне кыларын билишпей бири-бирине карашты.

— Сал жасайбызбы? — деп сурады Темир Отунчу.

Коркуткуч жанынын бардыгынча кабак-кашын жыйрылтты: ал Зымырыт шаарына келе жаткан жолдо шырык менен болгон укмуштуу окуяны унуткан эмес экен.

— Бизди Учуучу Маймылдар өткөзүп коюшса жакшыраак болор эле, — күнкүлдөдү ал. — Эгерде мен дарыянын ортосуна дагы сороюп туруп калсам, анда мени эчтеме кутказып ала албайт: буерде кара кунас жок.

Бирок Элли макул болгон жок. Ал Алтын Тебетейдин акыркы сыйкырлыгын жок кылгысы келбеди, анткени, жолдо

дагы кандай кыйынчылыктар кезигери жана аларды Стелла кандай тосуп алары белгисиз эле.

Темир Отунчу кечке чейин салды бүтүрдү, жолоочулар дарыя аркылуу сүзүп жөнөштү. Коркуткуч шырык менен сактанып иштеди, ал салдын четинен алыс турду. Ошондуктан Темир Отунчу жанын үрөп иштеди. Дарыя тайыз жана жай агат экен, жолоочулар андан аман-эсен сүзүп өтүштү да, жалпак көңүлсүз жээкке чыгышты.

— Кандай көңүлсүз жер эле! — деди Арстан мурдун чүйрүп.

— Түнөй турган жай да жок, — деп айтты Элли. Жүрүңүздөр, алга кете берели.

Жолоочулар миң кадамчалык жерге бара электе эле алардын алдынан дарыя дагы жаркырап көрүндү. Алар аралда экен.

— Иш жаман! — деп айтты Коркуткуч. — Иш абдан жаман! Учуучу Маймылдарды чакырууга туура келет, пикапу, трикапу!

Бирок кыз, аралды эртең менен сал менен айланып өтүүнү туура көрүп, ушу жерде түнөөнү чечти, анткени, кеч кирип түн болуп калган эле. Кургак чөптөрдү жыйнашты да, Эллиге дурус төшөк салып беришти. Тамак-ашын ичип-жеп, досторунун ишеничтүү кайтаруусунда Элли уктоого жатты. Арстан жана Тотошка түндү курсактарында эчтеме жок өткөрүүгө туура келди, бирок алар ачкалыкка чыдашты да, уктап калышты.

Коркуткуч, Темир Отунчу уктагандардын жанында туруп турушту жана дарыянын жээгине карашты. Азыр бирөөнүн мээси, а экинчисинин жүрөгү болгондугуна карабастан, алар эч качан чарчашчу да, укташчу да эмес.

Адегенде баары тынч болду. Бирок андан кийин горизонттон чагылган биринин артынан экинчиси, анан үчүнчүсү... жарк-журк этип жаркылдады. Темир Отунчу бушайман болуп башын чайкады. Гудвиндин өлкөсүндө күн

күркүрөп, чагылгандын чартылдашы сейрек, бирок аябай катуу боло турган. Күндүн күркүрөгөнү али угула элек. Асмандын чыгыш жагы бат караңгылады: аякта чагылгандар менен улам бат-бат жарк эткен түрмөк-түрмөк булуттар биринин үстүнө бири үйүлүп жатышты. Коркуткуч асманга аң-таң калып карады.

— Тиякта эмне болуп жатат? — деп кобурады ал. — Гудвин ширеңке чагып жаткан жокпу?

Коркуткуч өзүнүн аз өмүрүндө али чагылганды көрө элек болчу.

— Катуу жамгыр жаайт! — деди Темир Отунчу.

— Жамгыр дейсиңби? Ал эмне? — тынчсызданып сурады Коркуткуч.

— Асмандан түшкөн суу. Жамгыр бизге — экөөбүзгө тең зыяндуу: сенин боёкторунду жууп кетирет, а мени дат басып калат.

— Ой-бай-бай-бай-бай-ой! — Коркуткуч башын чайкады.— Кел, Эллини ойготолу.

— Азыраак күтө турабыз, — деди Темир Отунчу. — Мен анын тынчын алгым келбейт: ал бүгүн чарчады.

Бат эле асмандын жарымын булут каптады, чагылган жаркылдады жана күндүн күркүрөгү кайтаруучуларга даана угулду.

— Тиги жакта эмне шуулдап жатат? — коркконунан сурады Коркуткуч. Бирок Темир Отунчу түшүндүрүүгө чолосу жок болчу.

— Иш жаман! — деп ал кыйкырды да, Эллини ойготту.

— Бул эмне? Эмне болуп кетти? — деп сурады кыз.

— Коркунучтуу чагылган жакындап келатат! — кыйкырды Темир Отунчу.

Арстан да ойгонду. Ал коркунучту заматта түшүндү. — Учуучу Маймылдарды ылдам чакыр, антпегенде биз өлдүк! — деп Арстан тамагы айрылганча айкырды.

Корккон Элли буту менен зорго таканчыктап турду да, сыйкыр сөздү айта баштады.

— Бамбара, чуфара...

— Зы-зуу-чуу!.. — жетип келген куюн каарданып ышкырды да, Эллинин башынан Алтын Тебетейди учуруп кетти. Тебетей караңгылыкта ак жылдыз сымак жарк этип.. ошол бойдон жок болду. Элли озондоп ыйлады, бирок жолоочулардын так төбөсүнөн күндүн күркүрөгөн дабышы анын ыйлаганын угубады.

— Элли, ыйлаба! — анын кулагына Арстан күрүлдөдү. — Эстечи, мен азыр дүйнөдөгү жырткыч айбандардын баарынан кайраттуумун!

— Эстечи, кулак угуп, көз көрбөгөн акылга жык толгон менин укмуштуу мээлерим бар! — деп кыйкырды Коркуткуч.

— Сенин көңүлүңдү ооруткандарга чыдабай турган менин жүрөгүм жөнүндө да эсинде болсун! — деп кошумчадады. Темир Отунчу.

Бороондун кысымын эрдик менен тосууга үч дос Эллинин айланасына турушту.

Бороон да аркырады! Шамал жетип келди. Кыйгач жамгыр ири тамчылары менен Арстандын жана Эллинин денесин оорута тырсылдатып койгулашты. Арстан жонун шамалга тосуп турду, буттарын керип басты, белин бүкүрөйттү. Анын асты ыңгайлуу чатыр болуп калды, ага нөшөрдөн сактанышып Элли жана Тотошка кирип алышты.

Темир Отунчу май куйгучту алды, бирок колун шилтеди: мындай нөшөрдө дат басып калуудан кутулуу үчүн бир челек май керек эле.

Жамгыр өтмө катарынан өтүп суу болгон жана оордоп калган Коркуткуч, аянычтуу абалда калды. Өзүнүн жумшак, тилге көнбөгөн колдору менен ал бетиндеги боёкту жамгырдан коргоду.

— Жамгыр дегениң ушундай беле! — кобурады

Коркуткуч.— Ак ниеттүү кишилер сууга түшкүлөрү келгенде, алар сууга киришет жана көрүнбөгөн кимдир-бирөө сууну үстүнөн куюшуна деги муктаж болушпайт. Зымырыт шаарына кайра келер замат, жамгырдын жаашына тыюу салган законду жарыялайм!..

Чагылгандын чартылдашы, күндүн күркүрөгөнү таң аткыча басылган жок. Таңдын биринчи шооласында дарыянын көпкөн төө өркөчтөнгөн толкундары аралды кандай каптап келе жатышканын жолоочулар үрөйлөрү учуп көрүштү.

— Биз чөгүп өлөбүз! — жарым-жартылай жуулган көзүн колу менен калкалап бакырды Коркуткуч.

— Бекем болгула! — бороондун шуулдашын жана толкундардын шарпылдагын баса кыйкырууга тырышып жоого кайтарды Темир Отунчу.

— Мени кармагыла!

Коркуткуч, Элли жана Арстан Темир Отунчуга бекем жабышышты да, күтүп селейип калышты.

Мына, биринчи толкун тегеренип жетти да, жолоочуларды башынан аша көмө койду. Толкун кайра тартылган убакытта, суунун ортосунда Темир Отунчу зыңкыйып турат, а жалган жолоочулар аман калуу үмүтүнүн эрдиги менен ага бекем жабышышкан эле. Темир Отунчуну дат басып калды, ошондуктан аны эч кандай бороон ордуна жылдыра алмак эмес. Бирок башкаларга кыйыныраак болду. Жеңил Коркуткуч бүт бойдон суунун үстүнө чыгып калды да, толкундар аны бир тыякка, бир биякка ыргытты. Арстан арткы буттарына туруп, суудан түкүрүнүп жатты. Коркунучтун кучагында калган Элли толкундарга чабалактады.

Кыз чөгүп баратканын Арстан көрдү.

— Мага мингин, — бышылдады ал, — дарыянын аркы өйүзүнө сүзүп чыгабыз! — ошентип ал Эллинин алдына төрт буттап тура калды.

Акыркы күчүн жыйнап, кыз чебелектеп Арстандын

жонуна жетти да, самсаалаган суу жалдан карыша кармады. Тотошканы ал сол колу менен кармап, колтугуна бекем кысып алган эле.

— Досторум, кош, аман болгула! — Арстан айкырды да, Темир Отунчудан түртүлүп, буттарын тыбыратып, толкундарды жара жиреп сүздү.

... ош! — Коркуткучтун кайтарган жообу араң-араң угулду. Темир Отунчу караңгыдан көрүнбөй калды.

Арстан узак убакытка чейин тынымсыз сүздү. Ал аябай чарчады, бирок кайрат анын жүрөгүндө ойноктоду жана өзүнө сыймыктанып, ыркыраган бороондун ортосунда ал айбаттуу айкырды. Бул салтанаттуу айкырык менен Арстан, ал өлүүгө даяр экендигин, бирок аны кайраттуу жүрөгүндө коркоктуктун бир тамчысы да жашынбай тургандыгын көрсөткүсү келди.

Бирок эмне деген укмуш?

Нымдуу караңгылыктан арстандын жооп кайтарган айкырыгы угулду.

— Тиякта жер! Тиякка! Тиякка!

Он эселенген күч менен Арстан алга умтулду да, алардын алдынан белгисиз бийик жээк карарып көрүндү. Ага арстан эмес, жаңырык жооп кайтарган!

Арстан кургакка чыкты, аябай үшүгөн Эллини түшүрдү да, алдыңкы буттары менен кучактап, өзүнүн ысык деми менен жылыта баштады.

Суу болгон колдору өзүнө кызмат кылып турганча, Коркуткуч Темир Отунчуну кармап турган эле. Андан кийин толкундар аны Отунчудан жулуп кетишти да, чамынды сыяктуу ары-бери экчеди. Коркуткучтун кымбат баалуу мээлери менен акылдуу башы көөдөнүнөн оорураак болуп чыкты. Зымырыт шаарынын акылман падышасы башы ылдый карап сүздү да, суу анын көзүнөн, оозунан жана кулактарынан акыркы боёкту жууп салды.

Темир Отунчу толкундардын арасынан али көрүнүп турган эле. Бирок көтөрүлгөн суу аны жаап калды. Суунун үстүнөн анын башындагы куйгуч гана көрүнүп турган болчу, кийин ал да көздөн кайым болду. Ошентип, эр жүрөк, ак көңүл Темир Отунчу буркан-шаркан түшүп толкундаган дарыяга биротоло жоголду.

* * *

Элли, Арстан жана Тотошка жээкте турушуп суунун тартылышын үч күн күтүштү. Аба ырайы эң сонун болду, күн жаркырап тийди, суу да ылдам азайды. Төртүнчү күнү Арстан аралга карай сүздү. Тотошканы колуна кармаган Элли Арстанга минип алган эле.

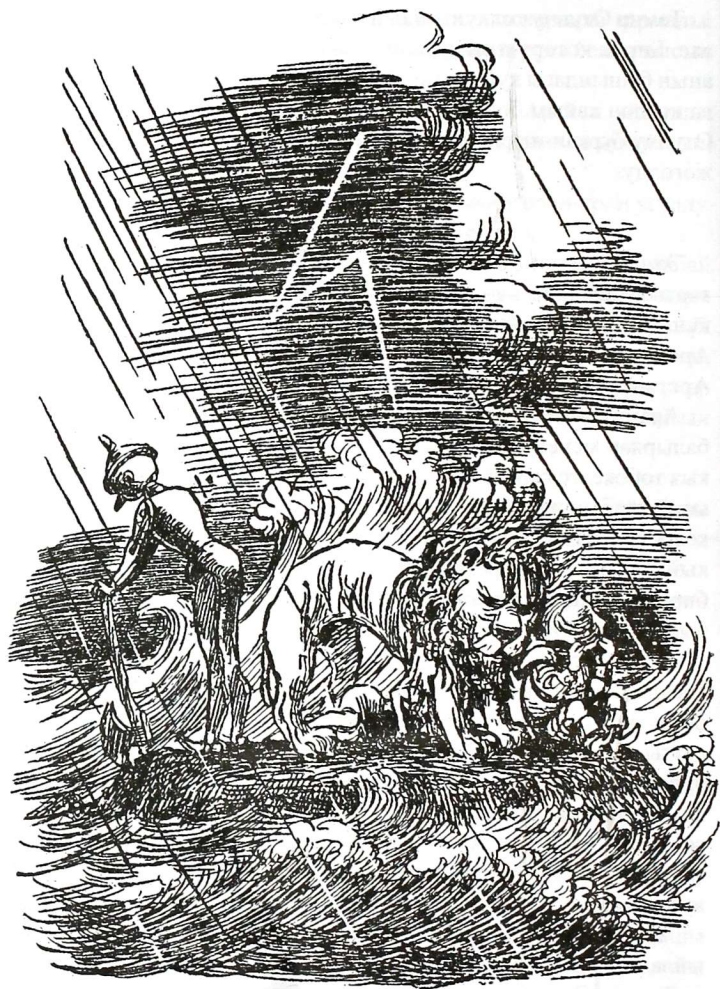
Аралга чыгып, Темир Отунчуну дарыя ылай жана балырлар менен жаап таштаганын Элли көрдү. Арстан жана кыз тобокелге салып түрдүү жакка кетишти. Бат эле алдынан ылай жабышкан жана балыр оролгон, ачык формасы жок келбет көрүндү. Бул Темир Отунчунун келбети экенин билүү кыйын эмес эле. Арстан Эллини чакырууга андан-мындан бир тийип зымырады жана баткактарды, балырларды даңкан кылып ыргытты.

Жеңилбес Темир Отунчу толкундардын арасында кандай абалда калган болсо, ошол боюнча туруп турган экен. Элли бир тутам чөп менен Отунчунун мүчөлөрүи каптаган датты кылдаттык менен кетире сүрттү, анын курундагы май куйгучту чечип алды да, жаактарын майлады...

— Ыракмат, садагаң болоюн Элли, — анын биринчи сөзү болду, — сен мени экинчи жолу тирилтип отурасын! Саламатсыңбы, Арстан, эски досчом! Сени көргөнүмө мен кубанам!

Арстан бурулуп башка жакка карады: ал кубанганынан ыйлады жана куйругунун учу менен жашын сүртүүгө шашты.

Темир Отунчунун бардык муундары бат эле аракетке

келди да, ал Элли, Тотошка жана Арстан менен катарлашып шайыр кадамдады. Алар салды издешти. Жолдо келатканда Тотошка үйүлүп турган балырга чуркап барып жыттады да, аны буттары менен тырмалап каза баштады.

— Суу келемиши бар бекен? — деп сурады Элли.

— Ошондой арзыбаган эмеге мен тынчсызданмак белем, — деп барк албаган түрдө жооп кайтарды Тотошка. — Жок, мында кандайдыр бир жакшыраак неме бар!

Балырлардын астынан кандайдыр бир нерсе күтпөгөн жерден жалт эте түштү да, Эллини чексиз кубанычка бөлөп, Алтын Тебетей көрүндү. Кыз күчүктү назик кучактады жана анын ылай менен булганган тумшугунун учунан өптү, а Тебетейди себетке салып катып койду.

Жолоочулар жерге кагылган шырыкка бекем байланган салды таап алышты. Салды ылайдан жана балырлардан тазалашты, алар балаага жолуккан аралды айланып, дарыянын атымын бойлоп ылдый карай сүзүштү. Узун кумдак тумшукту жандап өтүп, саякатчылар дарыянын башкы нугуна кабылышты. Оң жаккы жээктен бадал көрүндү. Элли Темир Отунчудан салды ошо жакка багыттоосун сурады: ал бадалдын башынан Коркуткучтун калпагын көрдү.

— Ураа! — деп төртөө тең кыйкырышты.

Бат эле Коркуткучтун өзүн да табышты. Ал бадалдардын арасында укмуштуу кебетесинде асылып турган экен. Ал былчылдаган суу жана чалдыбары чыгып самсаалаган эле да, жолдошторунун амандашканына, суроолоруна жооп кайтарган жок: суу анын оозун, көздөрүн жана кулактарын таптаза жууган экен. Коркуткучтун эң сонун таягын — Мигундардын берген белегин гана таба алышкан жок: балким, аны суу агызып кеткен чыгар.

Достор Коркуткучту кумдуу жээкке алып чыгышып, саманды силкишти да, күнгө жайышты, кургатуу үчүн костюмун жана калпагын илип коюшту. Башы улпак менен

бирге кургатылды: кымбат баалуу мээлерди силкүүдөн кыз коркту.

Саман кургаган убакытта, Коркуткучту шыкап толтурушту, башын ордуна коюшту, Элли Зымырыт шаарынан запас кылып алган, суу кирбей турган калай кутучада сакталган боёкту жана кистини курунун ары жагынан алып чыкты.

Элли баарынан мурда Коркуткучтун оң көзүнүн сүрөтүн тартты, ушул оң көз Эллиге досторчо жана абдан назик кысып-кысып койду. Андан кийин экинчи көзү, анын артынан кулактары пайда болду. Элли али оозун бүтө электе, шайыр Коркуткуч кызга тоскоолдук кылып ырдай баштады.

— О-бей-бей-бе-о! Элли мени дагы кутказып калды! О-бей-бей-бе-о! Мен кайрадан-кайрадан-кайрадан Элли менен бирге мин.

Ал ырдады, бийледи, азыр ал өзүнүн кол алдындагы кишилерден кимдир бирөөнүн көрүп калышынан корккон жок: анткени, бул жер таптакыр каңгыраган өлкө болчу.

Арстан жырткыч айбандардын падышасы болду

Башынан өткөн кырсыктардан кийин эс алышып, саякатчылар ары жөнөштү. Дарыянын ары жагында көңүлдүү боло баштады. Көлөкөлүү токойчолор жана көк чөптүү аянтчалар пайда болду. Эки күндөн кийин жолоочулар эбегейсиз чоң токойго киришти.

— Кандай сонун токой! — суктанды Арстан. — Мен мындай сонун чытырман токойду али көргөн эмесмин. Мен туулуп-өскөн жердеги токой алда канча жаманыраак.

— Айтпа, буер өтө эле түнт экен, — деди Коркуткуч.

— Анчалык эмес! — жооп кайтарды Арстан. — Караңыздарчы, буттардын алдында төшөлгөн кургак жалбырактар жумшак килемдей болуп турат! Калың жана

жашыл мох жыгачтарга кандай асылган! Мен буерге түбөлүк каалар элем!

— Бул токойдо, балким, жапайы жырткычтар бар чыгар, — деп айтты Элли.

— Эгерде ушундай сонун жерде эчтеме жашабаса, таң каларлык окуя болмок, — жооп кайтарды Арстан.

Бул сөздөрдү кубаттаган сыяктанып токой чытырманьнан көп жырткычтардын күнүрт айкырыгы угулду. Элли коркту, бирок Арстан анын көңүлүн жай кылды.

— Мен жанында жүргөндөн кийин, сен коркпоого тийишсиң. Сен унутуп калдыңбы, Гудвин мага кайрат бербедиби?

Тапталган жалгыз аяк жол аларды миндеген жырткычтар чогулган чоң аянтка алып келди. Анда пилдер, аюулар, жолборстор, карышкырлар, түлкүлөр жана толуп жаткан башка жаныбарлар бар эле. Жакыныраак жердеги жырткычтар Арстанга кулак түрүп тигиле карашты, анын келбегендиги жөнүндө бүт аянтка кабар тарады.

Ызы-чуу жана айкыруулар токтоду. Эң чоң Жолборс алга басып чыкты да, Арстанга таазим кылды:

— Жырткычтардын падышасы — сенин келишинди куттуктап, салам айтабыз! Биздин душманыбызды жок кылуу үчүн жана бул токойдун жаныбарларына тынчтык берүү үчүн сен өз убагында келдиң.

— Силердин душманыңар ким? — деп сурады Арстан.

— Биздин токоюбузга коркунучтуу жырткыч келип калды. Сыртынан караганда жөргөмүшкө окшойт, бирок пилден эки эсе чоң. Ал токойду аралап кеткенден кийин анын артында жыгылган жыгачтардан кең из калат. Жана ага кайсыбыз гана туш келип калбайлы, ал алдыңкы буттары менен чап кармайт да, оозуна алып келет жана канды сорот. Биз буерге андан кандайча кутуларыбызды талкуулоо үчүн чогулган элек.

Арстан ойлонду.

— Силердин токойдо арстандар барбы? — деп сурады ал.

— Биздин улуу бактыбызга каршы болгондой, бир да арстан жок.

— Эгерде мен силердин душманыңарды жок кылсам, силер мени өзүңөрдүн падышабыз деп мойнуңарга аласыңарбы жана мага баш ийип, багынып жүрөсүңөрбү?

— О, жан-дилибиз менен, зор канааттануу менен! — чогулган жырткычтар бир ооздон бакырышты.

— Мен салгылашууга барам! — баатырдык менен айтты Арстан.

— Мен кайра келгенче, менин досторумду кайтарып тургула. Ал желмогуз кайда?

— Тетиги жакта — көрсөттү Жолборс. — Чоң эмен жыгачына жеткенче, жалгыз аяк жол менен жүрүп отур. Аерде Жөргөмүш эртең менен кармаган буканын канын соруп, сиңирип жатат.

Арстан жыгылган жыгачтар менен курчалган Жөргөмүштүн түнөгүнө чейин келди. Жөргөмүш Гудвин жасаган он эки буттуу жырткычтан да түрү суук эле, ошондуктан Арстан душманына жийиркенип карады. Жөргөмүштүн опсуз чоң бүткөн боюна коркунучтуу тырмактары менен күчтүү буттары бекитилген. Көрүнүшүнө караганда жырткыч опсуз күчтүү көрүнөт, бирок анын башы ичке узун мойнуна орногон.

«Желмогуздун абдан алсыз жери ушул», — деп ойлоду Арстан. Ал уктап жаткан Жөргөмүшкө токтоосуз качырып кирмекчи болду.

Аңдып туруп Арстан алыска секирди да, түз эле жырткычтын үстүнө келип түштү. Жөргөмүш ойгонуп эс-учуна келгичекти, Арстан тырмактуу буту менен согуп, желмогуздун ичке мойнун үзүп жиберип, бат эле четке секирип кетти. Жөргөмүштүн башы алда-кайда томолонуп

жөнөдү, а тулку-бою тырмактары менен жерди чапчып тырмалады да, бат эле тынчып калды.

Арстан кайра жөнөдү. Анын кайтып келишин жырткычтар чыдамсыздык менен күтүп турушкан жердеги аянтка келди да, ал сыймыктануу менен айтты:

— Мындан ары силер ээн-эркин уктай берсенер болот: коркунучтуу желмогуз өлдү!

Жырткычтардын үйрүнүн кубанычтуу бакыруулары. Арстанга кайтарган жообу болду. Жырткычтар Арстанга баш ийишкендигине салтанаттуу ант беришти, а Арстан болсо:

— Эллини Канзаска жөнөтөрүм менен кайтып келем да силерди акылмандык жана мейримдүүлүк менен башкарам, — деп айтты.

*Стелла Кызгылтым өлкөнүн түбөлүк жаш
сыйкырчысы*

Токой аркылуу калган жол менен баратканда эч кандай укмуштар болгон жок. Саякатчылар токойдон чыгышкан убакытта, алардын алдынан типтик аскалуу тоо туш келди. Аны айланып өтүүгө болбойт — жолдун эки жагында терең жарлар бар эле.

— Бул тоого эмгектеп чыгуу кыйын! — деди Коркуткуч.
— Бирок тоо — бул тегиз жер эмес да, ал биздин алдыбызда тургандан кийин, ал аркылуу чыгып өтүү керек!

Ошентип, ал аскага жана ар бир урчукка бекем жабышып жогору чыкты. Калгандары Коркуткучтун артынан ээрчишти.

Алар бир далай бийикке чыгып барышкан соң, күтпөгөн жерден асканын ары жагынан орой кыйкырган үн угулду:

— Артка кайткыла!

— Тиякта кыйкырган ким? — Коркуткуч сурады.
Асканын ары жагынан кимдиндир таң каларлык башы көрүндү.

— Бул биздин тоо жана эч кимге ал аркылуу өтүүгө уруксат кылынган эмес.

— Бирок биз өтүп кетүүгө тийишпиз да, — сылык каршы болду Коркуткуч. — Биз Стелланын өлкөсүнө баратабыз, — буерде башка жол жок.

— Барганыңар менен, баары бир өтө албайсыңар!

Кыска мойнунда килейген башы бар кичинекей сепсемиз киши каткыра күлүп аскага секирип чыкты. Анын жоон колдору токмоктой муштумдарга түйүлдү, ошо муштумдары менен ал жолоочуларды зекип коркутту. Кичине киши анчалык күчтүү эмес экен, Коркуткуч кайраттанып жогору чыга берди. Бирок буерде таң каларлык окуя болду. Укмуштуу киши буттары менен жерди катуу тепти, резинка топ сыяктуу асманга көтөрүлүп чыкты да, учуп келип башы жана күчтүү

муштумдары менен Коркуткучту көкүрөккө коюп калды. Коркуткуч тоңкочуктап тоонун этегине учуп барып түштү, а кичине киши шамдагайлык менен турду да, каткырып күлдү жана кыйкырды!

— А-ля-ля! Секиргичтер бизде мына ушундай кылат.

Жана белги боюнча асканын жана дөндөрдүн ары жагынан жүздөгөн секиргичтер сороктоп чыга келишти.

— А-ля-ля! А-ля-ля! Өтүп гана көргүлөчү! — түрдүүчө чыккан үндөр жаңырды.

Арстан каарданды жана айбаттуу күркүрөп, куйругу менен өзүнүн капталдарын чыпылдата чапкылап аткан октой качырып кирди. Бирок бир нече Секиргичтер, учушуп, өздөрүнүн жалпак баштары жана катуу муштумдары менен Арстанды коюп калышканда, ал тоонун боору ылдый тоңкочук атып жана денесинин ооруганынан жөнөкөй мышыкча мыёолоп зымырады. Ал уялып турду да, сылтый басып, тоонун этеги-нен кетти.

Темир Отунчу балтасын шилтеди, муундарынын ийкемдүүлүгүн байкап көрдү да, чечкиндүү жогору чыкты.

— Кайра тарт, кайра тарт! — Элли кыйкырды жана ыйлап анын колуна жабышты. — Сен аскаларга урунуп талкаланасың! Бул туяк өлкөдө сени кантип жыйнайбыз?

Эллинин көз жашы Отунчуну ошо замат кайра тартууга мажбур кылды.

— Учуучу Маймылдарды чакыралы, — сунуш кылды Коркуткуч. — Буерде аларсыз эчтеме кыла албайбыз, пикапу, трикапу!

Элли улутунду да:

— Эгерде Стелла бизди ырайымсыздык менен тоссо, биз коргонуусуз калабыз...

Ушул убакытта күтпөгөн жерден Тотошка сөзгө аралашты:

— Акылдуу дөбөткө мойнуна алуу уят, бирок чындыкты жашыра албайсың: биз, Элли — экөөбүз ченде жок келесообуз!

— Эмне үчүн! — таң калды Элли.

— Эмне үчүн десең! Учуучу Маймылдарды баштоочу башчысы экөөбүз менен учуп келатканда, ал бизге Алтын Тебетейдин баянын айткан эле... Тебетейди башкага берүүгө болот да!

— Ии, анан эмне? — Элли дагы эле түшүнгөн жок.

— Сен Алтын Тебетейдин акыркы сыйкырын бүтүргөндөн кийин, сен аны Коркуткучка бересиң, ошентип, анын үч сыйкыры кайрадан жаңырып ордуна келет...

— Ураа! Ураа! — баары тең кыйкырышты. — Тотошка, сен бизди аман сактап калуучусуң!

— Албетте, өкүнүчтүү, — оор-басырык мүнөздө айтты дөбөтчө, — бул сонун ой менин эсиме мурдараак түшкөн эмес экен. Анда биз ташкындан азап тартпаган да болот элек..

— Эчтеме кыла албайсың, — деп айтты Элли. — Өтүп кеткен нерсени кайра кайтармак жок...

— Токтой турунудар, токтой турунудар, — кийлигишти Коркуткуч. — Бул эмне болуп чыгат.. Үч, дагы үч, дагы үч... — Ал манжалары менен көп убакытка чейин санады. — Мен да, Отунчу да, Арстан да, биз Учуучу Маймылдарга дагы тогуз жолу буйрук беришибиз мүмкүн дегендик эмеспи!

— А сен мени унутуп койдунбу? — таарынгансып айтты Тотошка.

— Мен да Алтын Тебетейге ээ боло алам го!

— Мен сени унутканым жок, — деп Коркуткуч күрсүнө дем алып мойнуна алды, — мен ондон ары санаганды билбейм да...

— Бул падыша үчүн эң чоң кемчилик, — олуттуу белгиледи Темир Отунчу, — бош убагымда мен сага санатты үйрөтөм.

— Элли эми өзүнүн акыркы сыйкырчылыгын тартынбай колдонушу мүмкүн. Ал сыйкырдуу сөздөрүн айтты, а Коркуткуч бийлеп жана муштумдары менен согушчан

Секиргичтерди зекий-зекий коркутуп, сыйкырдуу сөздөрдү кайталады.

Асмандан шуулдак угулду да, Учуучу Маймылдардын үйүрү жерге конушту.

— Алтын Тебетейдин ээси, эмне буйрасыз? — деп сурады баштоочу башчы.

— Бизди Стелланын сарайына жеткизгиле, — жооп кайтарды Элли.

— Буйругуңуз орундалат!

Ошентип, жолоочулар заматта асманда болуп калышты. Тоонун үстүнөн учуп баратканда, Коркуткуч бети-башын укмуштуу бырыштырып-тырыштырып Секиргичтерди аябай эликтеди жана жанынын бардыгынча тилдеди. Секиргичтер асманга карай бийик секиришти, бирок маймылдарга жете алышкан жок да, ачууларына чыдай алышпай жаалданышты. Тоолор, а анын ары жагында Секиргичтердин бардык өлкөсү бат эле артта калды, жолоочулардын көз алдында, мейримдүү сыйкырчы Стелла башкарган, келжиректердин көркөм күрдөлдүү өлкөсү жайылып жатты.

Келжиректер сүйкүмдүү, жылуу жүздүү кишилер жана жакшы кызматкерлер экен. Алардын бирден бир кемчилиги — алар келжирей берүүнү укмуштай жакшы көрүшө тургандыктары эле. Атүгүл жалгыз турса да, алар бир саат бою өзү менен өзү сүйлөшө берчү. Күч-кубаттуу Стелла аларды келжирөөдөн эч кандай токтото жана койдура албаган. Бир жолу Стелла аларды дудук кылып да койгон, бирок Келжиректер абалдан чыгуунун жолун бат эле таап алышкан: алар жамдоо менен түшүндүрүүнү үйрөнүп алышкан да, көчөлөргө жана аянттарга чогулуп, керээли кечке колдорун шилтей беришкен. Келжиректердин келжирегенин койдурууга Стелла күчү жетпей тургандыгын билгенден кийин, алардын үнүн кайра бергей да, сүйлөй турган кылган.

Жевундардын — Көгүлжүм, Мигундардын — Кызгылтым-Көк, а Зымырыт шаарындагы — жашыл сыяктуу келжиректердин өлкөсүндө жакшы көргөн түс — Мала-Кызгылт эле. Үйлөр жана тосмолор мала-кызгылт түс менен боёлгон, а кишилери ачык мала-кызгылт түстөгү кийим кийинишкен.

Маймылдар Эллини достору менен Стелланын сарайынын алдына түшүрүштү. Сарайдын жанындагы кароолчусу - супсулуу үч кыз келишти. Алар Учуучу Маймылдардын келгенине таң калып жана коркуп карашты.

— Кош, Элли, — досторчо айтты Маймылдарды башкаруучу башчы. — Бүгүн сен бизди акыркы жолу чакырдың.

— Кош болгула, кош болгула, — кыйкырды Элли. — Көп-көп ыракмат!

Маймылдар да шуулдашып, күлкү менен учуп кетишти.

— Өтө эле кубана бербегиле! — деп аларга артынан кыйкырды Коркуткуч.— Кийинки убакытта силердин, жаңы падышанар болот, андан силер оңой-олтоң эле кутула койбойсуңар!

— Ак көңүл сыйкырчы Стелланы көрүүгө болобу? — жүрөгү солк этпеген абалда сурады Элли кароолчу кыздан.

— Сиздер кимдер экениңиздерди, эмне үчүн мында келгениңиздерди айтыңыздар, сиздер жөнүндө мен барып айтайын, — деп жооп кайтарды кыздардын башчысы.

Элли айтты, а кыз доклад кылмак болуп жөнөдү, а калгандары жолоочуларга жакындап келишти да, суроолор менен кайрылышты. Бирок алар эчтемени билүүгүч жетишкен жок, анткени, тиги кыз кайра жетип келди:

— Стелла сиздердин сарайга келүүнүздөрдү сурады.

Элли жуунду, Коркуткуч тазаланды, Темир Отунчу муундарын майлады жана аларды жалтыраткыч менен сүртүп жаркыратты, а Арстан жабышкан чандарды кетирүү

үчүн узак силкинди. Аларды ток тамак менен тойгузушту, андан кийин тактыда сыйкырчы Стелла отурган, эң сонун жасалгаланып кооздолгон мала-кызыл түстөгү залга ээрчитип барды. Ал Эллиге келжиректердин өлкөсүн көп кылымдар бою башкарып келсе да, абдан сулуу да, ак пейил да, таң каларлык жаш да болуп көрүндү. Стелла келгендерге сүйкүмдүү күлүмсүрөдү, аларды креслого отургузду да, Эллиге кайрылып, айтты:

— Айланайын балдарым, өзүңөрдүн башыңардан өткөн окуяларды айтып бергилечи.

Элли узакка созулган аңгемени баштады. Стелла жана анын жан-жөкөрлөрү абдан кызыгып жана боорлору ооруп угушту.

— Балам, сен менден эмнени күтөсүң? — деп сурады Стелла, Элли аңгемесин бүткөндөн кийин.

— Мени Канзаска, атама жана энеме жеткизиңиз. Алар мен тууралу кандай кайгырышканын ойлогон убагымда, ооругандыктан жана аяганыман менин жүрөгүм сыздайт жана кысылат...

— Бирок, сен, Канзас — көңүлсүз жана бозомук чандуу өлкө деп айттың да. Карачы, биздин өлкө кандай көркөм!

— Ошондой болсо да, сиздин сонун өлкөңүздөн мен Канзасты көбүрөөк жакшы көрөм! — кызууланып жооп кайтарды Элли. — Канзас — менин ата мекеним.

— Сенин тилегиң орундалат. Бирок сен Алтын Тебетейди мага берүүгө тийишсиң.

— О, жан-дилим менен, айым! Ырас, мен аны Коркуткучка бермекчи болгон элем, бирок ага караганда, сиз аны жакшы пайдалана аларыңызга ишенем.

— Мен Алтын Тебетейдин сыйкыры сенин досторундун пайдасына жарагандай кылып гана урунам, — деп Стелла айтты да, Коркуткучка кайрылды: — Элли бизди таштап кеткенде, силер эмне кылсак деп ойлойсунар?

— Мен Зымырыт шаарына кайра баргым келет, — барктанып жооп кайтарды Коркуткуч. — Гудвин мени Зымырыт шаарынын падышасы кылып дайындады, а падыша ошо шаарда, өзү башкарган шаарда турууга тийиш. Эгерде мен Мала-Кызыл өлкөдө калсам, Зымырыт шаарын башкара албайм да! Бирок мени Секиргичтердин өлкөсү аркылуу жана мен чөгүп, агып кеткен дарыя аркылуу өтө турган жол кыйнап турат.

— Алтын Тебетейди алганымда, мен Уччуу Маймылдарды чакырам да, сени Зымырыт шаарына жеткиздирип коём. Сендей таң каларлык падышадан элди ажыратууга болбойт.

— Мени таң каларлык деп бул айтканыңыз ыраспы? — жүзү жаадырап-жайнап сурады Коркуткуч.

— Ал гана эмес: сен бирден-бир таң каларлыксың! Сен менин досум болуунду каалайм.

Коркуткуч кубанычтуулук менен мейримдүү сыйкырчыга таазым кылды.

— А сиз эмнени каалайсыз? — деп Стелла Темир Отунчуга кайрылды.

— Элли бул өлкөнү таштап кеткен убакытта, — деп Отунчу кайгылуу баштады, — мен абдан кайгырам.— Бирок мен, мени падыша кылып шайлашкан, Мигундардын өлкөсүндө болушумду каалар элем. Мен Кызгылтым-Көк сарайга өзүмдүн колуктумду алып келем, ал мени күтүп жүргөнүнө ишенем, ошентип, өзүм абдан жакшы көргөн Мигундарды башкарам.

— Алтын Тебетейдин экинчи сыйкыры сизди Мигундардын өлкөсүнө жеткизип коюуга Уччуу Маймылдарды мажбур кылат. Жолдошуңуз акылман Коркуткучтукундай сизде эң сонун мээлер жок, бирок сиздин сүйө билген жүрөгүңүз бар, сиз жалтылдаган көрүнүшкө ээсиз, сиз Мигундар үчүн эң сонун падыша болосуз. Сизди да менин досум деп эсептөөгө уруксат этиңиз.

Темир Отунчу Стелланын алдында акырын энкейди. Андан кийин сыйкырчы Арстанга кайрылды да:

— Эми сиз өзүңүздүн тилегиңиз жөнүндө айтыңыз, — деди.

— Секиргичтердин өлкөсүнүн ары жагында укмуштуу чытырман токой бар. Ошо токойдун жырткычтары мени өздөрүнүн падышасы деп таанышты. Ошондуктан мен ошо жерге барууну жана өзүмдүн өмүрүмдүн калган күндөрүн аерде өткөзүүнү абдан каалаган элем.

— Алтын Тебетейдин үчүнчү сыйкыры Кайраттуу Арстанды анан жырткычтарына, мындай падышага жетишип, албетте, бактылуу болушкан жырткычтарына жеткизип коёт. Мен да сизди досум деп эсептей алам.

Арстан көөдөнүн көтөрүп чоң күчтүү бутун Стеллага сунду, сыйкырчы да аны досторчо кыса-кыса кармады.

— Андан кийин, — деп айтты Стелла, — Алтын Тебетейдин акыркы үчүнчү сыйкыры орундалганда, мен аны Учуучу Маймылдарга берем. Анткени, мындан кийин Алтын Тебетейди өзүнүн маанисиз жана ырайымсыз тилектерин орундатуу үчүн Учуучу Маймылдардын тынчын эч ким албасын.

Тебетейди жакшы пайдаланууга мүмкүн эместигине баары макул болушту да, Стелланын акылмандыгын жана мейримдүүлүгүн даңазалашты.

— Бирок айым, сиз мени Канзаска кандай жеткизесиз? — деп сурады кыз.

— Күмүш башмактар сени токойлор жана тоолор аркылуу алып өтүшөт, — жооп кайтарды сыйкырчы. — Эгерде сен алардын укмуштуу күчүн билген болсоң, сенин кичине үйүң каардуу Гингеманы жанчып өлтүргөн убакытта, ошол эле күнү сен үйүңө барган болор элең.

— Бирок андай болгондо мен таң каларлык мээлеримди албай калат элем да! — кыйкырды Коркуткуч. — Мен бүгүнкү

күнгө чейин — фермердин талаасында каргаларды коркутуп тура бермекмин!

— Мен, сүйгүч жүрөгүмдү албаган болор элем, — деп айтты Темир Отунчу. — Мен быт-чытым чыгып ажырап калганымча токойдо туруп жана дат басып калмакмын!

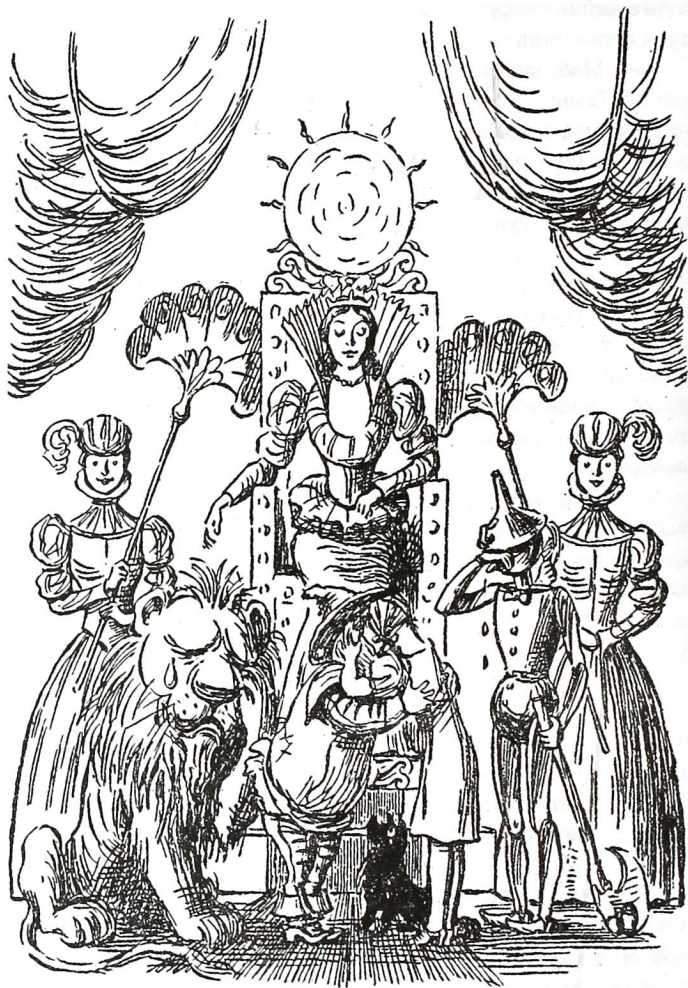
— А мен ушу убакка чейин коркок бойдон жүрө берет элем, — ыркырады Арстан, — албетте, жырткычтардын падышасы да боло албайт болчумун.

— Мунун баары чындык, — жооп кайтарды Элли. — Мен да Гудвиндин өлкөсүндө ушунчалык убакыт жүрүп калганыма эч канчалык өкүнбөйм. Мен алсыз, кичинекей гана кызмын, бирок мен силерди жакшы көрдүм жана силерге, өзүмдүн айланайын досторуна жардам кылууга ар дайым тырыштым! Азыр, биздин көксөгөн тилегибиз орундалгандан кийин, Виллинанын сыйкырдуу китебинде жазылгандай мен үйгө кайтып барууга тийишмин.

— Сени менен, Элли, ажырашуу бизге кыйын жана кайгылуу, — деди Коркуткуч, Отунчу жана Арстан, — бирок биз, бороон сени Сыйкырдуу өлкөгө алып келип түшүргөн мүнөттү теңир жалгасын дейбиз. Сен бизди эң кымбат жана абдан жакшы — достук деген дүйнөдө бар экенине үйрөттүң!..

Стелла кызга жылмайып күлдү. Элли чоң Кайраттуу Арстандын мойнунан кучактады да, анын калың самсаалаган жалын талдап кармалады. Ал Темир Отунчуну өптү, өзүнүн каактарын унутуп коюп, Отунчу аябай ыйлады. Элли Коркуткучтун саман тыгылган жумшак денесин сылады жана анын сүйкүмдүү, сүрөт тартылган мейримдүү бетинен өптү...

— Күмүш башмактарда эң көп укмуштуу касиеттер бар, — деди Стелла, — бирок алардын эң таң каларлык касиеттеринин бири, үч кадамдан кийин алар сени дүйнөдөгү каалаган жериңе жеткизишет. Таканы такага уруштуруп гана, бара турган жерди атап айтуу керек...

— Андай болсо, мейли, алар мени азыр эле Канзаска жеткизишсин!

Бирок Элли, биргелешип баштарынан далай азап-тозокторду өткөрүшкөн, аларды эчен-эчен жолу өлүмдөн сактап калган жана алар өз кезегинде өзүн эчен-эчен жолу эр жүрөктүк менен аман сактап калышкан, чыныгы досторунан ажыраарын ойлогондо, анын жүрөгү кайгыруудан аябай кысылды да, ал катуу өнгүрөп ыйлады.

Стелла тактан туруп, Эллини назик кучактады жана коштошуп аны өптү.

— Балдарым, убакыт жетти! — эркелетип айтты Стелла. — Ажырашуу кыйын, бирок жолугушуу сааты таттуу.

Эстегин, сен азыр үйүндө болосуң жана өзүңдүн ата-энеңди кучактайсың. Кош, бизди унутпа!

— Кош, кош, Элли? — кыйкырышты анын достору.

Элли Тотошканы кучактады, таканы такага шак эткизип уруштурду да, башмакчаларга кыйкырды:

— Мени Канзаска, атама жана энеме жеткизгиле!

Дуулдаган куюн Эллини чимирилтип айландырды, анан көз алдында баары биригип кошулушту, күн асманда жалындуу догоодой болуп учкундады, кыз коркууга үлгүргүчөктү, ал капилеттен жерге түшүп баратты да, бир нече жолу аласалып кетти да Тотошканы колунан чыгарып жиберди...

КОРУТУНДУ

Элли эсине келген убакытта, бороон учуруп кеткен чүмбөттүн ордуна атасы салган, жаңы кичине үйдү жакын жерден көрдү.

Аң-таң калган энеси ага крыльцодон карап турган эле, а мал короосунан, жанынын бардыгынча колдорун булгалап атасы жүгүрүп келатты.

Элли аларды көздөй чуркады да, буттарында байпактары гана калганын байкады: сыйкырдуу башмактар кыз акыркы, үчүнчү жолу кадамдаган убакытта жоголушкан. Бирок Элли аларды жоктоп, кейиген жок: анткени, Канзаста укмуштарга орун жок да. Элли энесинин кучагында болду, эне үстөккө-босток өпкүлөдү жана көздөрүнүн жашын көлдөтүп Эллинин кичинекей бетине төктү.

— Бөйтөгөйүм, сен бизге асмандан түшүп келген жоксунбу?

— О, мен Гудвиндин Сыйкырдуу өлкөсүндө болдум, — жөн гана жооп кайтарды кыз.— Бирок мен ар дайым силер жөнүндө ойлодум... жана... атаке, сен жарманкеге бардыңбы?

— Э ботом, сен Элли, эмнени айтып жатасың, — күлкү жана ый аралаш жооп кайтарды атасы. — Буерде биз жарманкеге баргыдай болдукпу, сени өлүп калды деп эсептедик да, сен жөнүндө аябай кайгы-муңга баттык!

Гудвиндин таң каларлык өлкөсү тууралу жана чыныгы берилген достору — Акылман Коркуткуч, Мейримдүү Отунчу, Кайраттуу Арстан жөнүндө Элли токтоосуз айгинелеп айта берип бир нече күн өттү.

Бул аңгемелерге Тотошка да катышты. Ал, аңгемелер чындык экенин сөз менен ырастай албады, анткени, Канзаска кайра келгенден кийин сүйлөй албай калган, бирок анын

кичинекей куйругу тилдин ордуна ченде жок чечендик менен айтты.

Сыйкырдуу өлкөдөн Тотошка кайра келгенден кийин биринчи күнү кечинде коңшулаш Гектор менен салгылашканын айтуу артыктык кылат. Салгылашуу женише албастан бүттү да, күнүлөштөр бирин-бири ушундай бир аябай сыйлоону сезишти дейсиң, ажырашпай турган дос болуп калышты жана ошондон баштап чет-жакадагы иттерге бирге гана барып турушту.

Фермер Джон коңшулаш шаарчадагы жарманкеге жөнөп, өзү менен кошо кызды циркке ээрчитип барды. Аерден Элли күтпөгөн жерден Джемс Гудвинди жолуктурду да, эки жактын тең кубанычынын чеги жок болду.

АКЫРКЫ СӨЗ

Менин жаш окуучуларым!

Силер, «Зымырыт шаарынын сыйкырчысы» деген жомокту окуп чыктыңар, Элли аттуу кыз менен жана анын мейримдүү, күлкүнү келтирген достору — Коркуткуч, Темир Отунчу жана Коркок Арстан менен тааныштыңар.

Силер, балким, Улуу жана Коркунучтуу Сыйкырчы Гудвин сыйкырчы эмес экенин билгениңерде абдан таң калган чыгарсыңар. Жомок ар кандай калптын, ар кандай алдоонун бети акыр-аягында ачыларына үйрөтөт.

Укмуштарды жасоочу болуп көрүнүүгө, кишилерди алдоого жана алардан көп жылдар бою жашынууга Гудвинге эмне үчүн керек болгон?

Тааныбаган өлкөгө бороон шар менен алып келип таштаган Гудвин, анда жашоочулар ушу убакытка чейин абада учуучу шарды көрбөгөндүктөрүнөн, аны кубаттуу сыйкырчы катарында кабыл алышкандыгын билди. Бети ачылып калбоо үчүн, ал кептер менен бир нече фокустарды, анын «сыйкырчылыктары» жөнүндөгү имиштерди, сөздөрдү ойлоп чыгарды да, бүт өлкөгө таралды.

Биринчи калптарынан улам көп жыл бою анткорлонуусу башталды. Бул кийин Гудвин өзү мойнуна алгандай оңой-олтоң күн көргөн тиричилик эмес эле. Ал анык сыйкырчылардан көбүрөөк корккон, атүгүл алар менен согушуп көрүүнү да байкаган, бирок жеңилүүгө дуушар болгон. Ак пейил, бирок мүнөзү бош Гудвин аябай коркуп калгандыктан, Бастинда менен салгылашуу үчүн кичинекей кызды жана анын досторун жиберген.

Гудвиндин бетин ачкан убакытта, курулай элестетилген сыйкырчы атүгүл кубанды: анткорлоно берүү аны аябай жадатып жиберген, анын өзү да бул окуялардан кантип кутулууну билген эмес.

«Зымырыт шаарынын сыйкырчысы» аттуу жомок-повестин мен америкалык жазуучу Лиман Прэнк Баумдун (1856—1919) «Өз өлкөсүнөн чыккан акылман» аттуу жомогунун таасири астында жаздым. Баум тарабынан ойлоп чыгарылган сыйкырдуу өлкө жана Гудвиндин ата мекени, анын каармандары жашашкан жана аракет кылышкан, жалпысынан айтканда бүткүл дүйнө, — мунун бардыгы, көпчүлүктү алдоого, азчылыктын жыргалы үчүн эксплуатациялоолорго курулган жердеги жазуучуга тааныш капиталисттик дүйнөгө абдан окшош. Ошондуктан да Гудвин сыйкырдуу «өлкөдө жашоочуларды алдоодон, өзүнүн аман калышынын бирден-бир жолун көргөн.

Ф. Баумдун жомогундагылардын көбүн өзгөрттүм — мыкаачы менен жолугушуу, ташкын сыяктуу главарды жаңы жаздым. Америкалык жазуучунун Тотошкасы — дудук. Бирок мага, канаттуулар жана жырткыч айбандар гана эмес, атүгүл темир жана саман кишилер сүйлөп каткан өлкөдө акылдуу жана чыныгы берилген Тотошка да сүйлөөгө тийиш, ошентип менин Тотошкам сүйлөй турган болду.

«Өз өлкөсүнөн чыккан акылман» аттуу китеп 1900-жылы басылып чыккан. Андан кийин Ф. Баум жакшы көргөн каармандарына бир нече жолу кайрылды жана сыйкырдуу Оз өлкөсү жана анда жашоочулар жөнүндө дагы көп жомокторду жазды.

Мага, балким, силерге да, балдар, Зымырыт шаары жөнүндөгү жомоктун каармандары менен түбөлүк кош айтышуу аянычтуу сыяктанат, ошондуктан мен сыйкырдуу өлкөдө Эллинин жана анын досторунун жаңы укмуштары жөнүндө азыр экинчи жомок-повестин жазып жатам.

Каардуу жана ич күйдү жыгаччы уста Урфин Джюс кокусунан сыйкыр каражатын колуна алат да, анын жардамы менен Зымырыт шаарынын бийлигин тартып алат. Коркунуч жана Темир Отунчу туткун болуп калышат. Бул жөнүндө

Элли билет да, өзүнүн тажрыйбалуу моряк таякеси Чарли менен бирге досторун кутказып алууга жөнөйт.

Элли кайрадан сыйкырдуу өлкөгө кандай барганын, катаал Урфин Джюс кандай жеңилгенин, «Урфин Джюс жана анын жыгач солдаттары» аттуу жомокту окуп чыккан соң билесиңер.

Ошентип, кайрадан жолугушканга чейин!..

МАЗМУНУ

Бороон.....	3
-------------	---

Биринчи бөлүк

Сары кирпич төшөлгөн жол. Элли Жевундардын таңкаларлык өлкөсүндө	10
Коркуткуч	22
Темир Отунчуну куткаруу	32
Элли Мыкаачылардын туткунунда	41
Коркок Арстан менен жолугушуу	49
Кылыч-Тиштүү жолборс	54
Дарыя аркылуу өтүү	63
Мас кылуучу апийим талаасы	69
Гудвин кимге окшош?.....	79

Экинчи бөлүк

Улуу жана Коркунучтуу. Зымырыт шаары	83
Сыйкырчы Гудвиндин таң каларлык кубулушу	90
Бастинданын акыркы сыйкырлоосу	102
Жеңиш	112
Коркуткуч жана Темир Отунчу кантип тирилишти	123
Зымырыт шаарына кайтып келүү	129
Улуунун жана Коркунучтуунун бетин ачуу	134
Гудвиндин баяны	142

Александр Волков

14-июль 1891-жылы Усть-Каменогорск шаарында туулган. Атасы төрт жашында китеп окуганды үйрөткөн.

Болочок жазуучу 6 жашында шаардык окуу жайынын 2-классына кабыл алынып, 12-жашында ийгиликтүү аяктап чыгат. Ярославлдагы пединститутту, кийин Москва университетинин математика факультетин бүтүрөт. Аз убакыттан соң Москвадагы жогорку окуу жайында математикадан сабак берип калат. Ушул кезде Александр Мелентьевичтин өмүрүндө күтүүсүздөй өзгөрүү болду. Көп тилдерди кызыгып үйрөнгөн А.Волков эми англис тилин үйрөнүүгө киришет. Америкалык Френк Баумдун "Оз өлкөсүнүн акылманы" деген жомогун которуп көрөт. Китеп ага жагып калат да, жомокту өзүнүн эки баласына которуп, өзгөртүп айтып бере баштайт. Акырында Баумдун "акылманы" которулуп бүткөндө такыр башка жомокко айланат да, каармандары орусча сүйлөп, башка жомоктордун циклинин башталышы болот. "Сыйкырчы" 1910-жылы китеп болуп басылып чыгат.

"Эки достун байыркы өлкөдөгү жоруктары" деген повести, Атлантиданын кыйрашы жөнүндө, викингдердин Американы ачкандыгы сыяктуу кызыктуу окуяларга бай чыгармаларды жараткан.

А.Волков котормочу катары да белгилүү. Негизинен Жюль Верндин чыгарамаларын которгон.

